

TAMPEREEN YLIOPISTO
Taloustieteiden laitos

**SIIRTOHINNOITTELUN MARKKINAEHTOISUUS
- kehitys ja taustatekijät**

Kyselytutkimus vaihto-omaisuuden
siirtohinnoittelusta julkisissa osakeyhtiöissä

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008
Ohjaaja: Petri Vehmanen

Maria Puisto

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Taloustieteiden laitos; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	PUISTO, MARIA
Tutkielman nimi:	Vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus - kehitys ja taustatekijät
Pro gradu -tutkielma:	113 sivua, 14 liitesivua
Aika:	Toukokuu 2008
Avainsanat:	siirtohinnoittelu, markkinaehtoperiaate, vaihto-omaisuus, pörssiyritykset, konsernit

Viime vuosikymmenten maailmankaupan nopea kehitys on vauhdittanut erilaisten yritysten yhteistyösuhteiden kehittymistä. Tämän myötä kansainvälisten konsernien rooli kaupankäynnissä on kasvanut merkittävästi. Kansainvälisen kaupankäynnin tärkeänä osatekijänä on siirtohinnoittelu. Siirtohinnoittelu vaikuttaa siihen, mihin valtion tulo kertyy, missä ja millä verokannalla sitä voidaan verottaa, mikä yritys on verotuksen kohteena sekä millainen arvonlisäverokertymä kullekin valtiolle allokoituu. Tämä selittää sen, miksi siirtohinnoittelu on jatkuvasti kasvavan mielenkiinnon kohteena.

Edellä mainittujen seikkojen johdosta Suomessakin on valtion ja veroviranomaisten taholta alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota siirtohinnoitteluun. Tämän seurauksena 1.1.2007 astui voimaan verotusmenettelylain muutos koskien siirtohinnoittelua. Uusien säännösten myötä konserneilta edellytetään siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden lisäksi siirtohinnoittelun dokumentointia.

Lakimuutos sisältöineen ja perusteluineen herätti mielenkiinnon sitä kohtaan, onko suomalaisen verotuksen piiriin kuuluvissa etupiiritransaktioissa noudatettu markkinaehtoperiaatetta ja onko siirtohinnoittelukäytännöissä havaittavissa muutostrendiä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, onko siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus suomalaisissa pörssikonserneissa muuttunut tai muuttumassa ja mitkä ovat mahdollisen muutoksen syyt.

Tutkimuksessa pystyttiin havaitsemaan muutostrendin olemassaolo ja sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Taustatekijät voitiin jakaa *toimeenpaneviin syihin* ja käytännön tasolla vaikuttaviin *operatiivisiin keinoihin* ja tätä kautta tulkita saatuja vastauksia siten, että eri tekijöiden vaikutusta voidaan ymmärtää.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
1.1 Aihealueen tausta ja keskeiset käsitteet	5
1.2 Aikaisemmat tutkimukset	7
1.3 Tutkimuksen tavoite ja rajaukset	8
1.3.1 Tutkimuksen tavoite.....	8
1.3.2 Tutkimuksen rajaukset	9
1.4 Tutkimusote	11
1.5 Tutkimuksen rakenne	12
2 SIIRTOHINNOITTELU	14
2.1 Siirtohinnoittelu käsitteenä	14
2.1.1 Siirtohinnoittelun peruseriaatteet	15
2.1.2 Siirtohinnoittelun tavoitteet ja rajoitukset.....	16
2.1.3 Siirtohinnoittelumenetelmien luokittelua.....	18
2.2 OECD:n siirtohinnoitteluohjeen peruseriaatteet	18
2.2.1 Markkinaehtoperiaate.....	19
2.2.2 Vertailukelpoisuus	22
2.2.3 Markkinaehdon vaihteluväli	26
2.3 Siirtohinnoittelulainsäädäntö Suomessa	27
2.3.1 Lainsäädännön taustaa	27
2.3.2 Siirtohinnoittelulainsäädännön velvoitteet.....	29
2.3.2.1 Markkinaehtoisuusvaatimus	29
2.3.2.2 Dokumentaatiovelvoite.....	31
2.3.3 Siirtohinnoittelun sanktiot.....	33
2.3.3.1 Siirtohinnoitteluvoikaisu.....	33
2.3.3.2 Veronkorotus.....	34
2.4 Markkinaehtoiset siirtohinnoittelumenetelmät	35
2.4.1 Perinteiset liiketoimimenetelmät.....	36
2.4.1.1 Markkinahintavertailumenetelmä.....	37
2.4.1.2 Jälleenmyyntihintamenetelmä.....	38
2.4.1.3 Kustannusvoittolisämenetelmä.....	41
2.4.2 Liiketoimivoittomenetelmät.....	44
2.4.2.1 Voitonjakamisen menetelmä.....	44
2.4.2.2 Liiketoiminettomarginaalimenetelmä.....	45
3 AINEISTO JA SEN HANKINTA	47
3.1 Tutkimuksen toteutus.....	47
3.2 Aineiston hankinta	48
3.2.1 Perusjoukon ja tutkittavan otoksen määrittely	48
3.2.2 Empiirisen aineiston hankintamenetelmät	50
3.2.3 Kyselylomakkeen laatiminen.....	52
3.2.4 Kyselylomakkeella esitetyt kysymykset	57
3.3 Aineiston kuvaus.....	61
3.3.1 Palautetut kyselylomakkeet.....	61
3.3.2 Vastauskadon analysointi.....	62

4 AINEISTON KÄSITTELY	66
4.1 Käytetyt analyysimenetelmät	66
4.2 Empiirisen aineiston analyysi	67
4.2.1 Perustiedot	67
4.2.2 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden analysointi	71
4.2.3 Siirtohinnoittelun muutokset	76
4.2.4 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden muutos	80
4.2.5 Taustatekijöiden vaikutus siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen.....	86
4.2.5.1 Markkinaehtoisuuteen vaikuttavat tekijät.....	87
4.2.5.2 Tekijöiden vaikutuksen voimakkuus.....	89
5 TUTKIMUSTULOKSET	95
5.1 Empiirisen aineiston analyysin keskeiset tulokset	95
5.1.1 Siirtohinnoittelumenetelmien markkinaehtoisuuden analysoinnin tulokset	95
5.1.2 Siirtohinnoittelun muutosten taustatekijät	96
5.1.3 Markkinaehtoisuus ja taustatekijöiden keskeiset vaikutukset.....	98
5.2 Johtopäätökset.....	101
6 POHDINTA	103
6.1 Vastaus tutkimuskysymykseen	103
6.2 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti	104
6.3 Tutkimuksen arviointi	106
7 LOPUKSI.....	108
7.1 Johtopäätösten arviointi	108
7.2 Tutkimuksen rajoitukset.....	108
LÄHTEET	110
LIITE 1: Helsingin Pörssissä noteeratut julkiset osakeyhtiöt 24.4.2008	114
LIITE 2a: Kyselylomakkeen saatekirje (versio A)	116
LIITE 2b: Kyselylomakkeen saatekirje (versio B)	117
LIITE 3: Kyselylomake	118

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen tausta ja keskeiset käsitteet

Viime vuosikymmenten maailmankaupan nopea kehitys, kansainvälistyminen ja suuruuden ekonomin preferointi ovat vauhdittaneet erilaisten yritysten yhteenliittymien¹ kehittymistä. Tämän myötä kansainvälisten konsernien rooli kaupankäynnissä on kasvanut merkittävästi. OECD:n² mukaan jopa yli 60 prosenttia maailmankaupasta koostuu kansainvälisten konsernien sisäisestä kaupasta³. Tämän kaupankäynnin tärkeänä osatekijänä on siirtohinnoittelu⁴.

Siirtohinnoittelulla on olennainen merkitys tulo- ja arvonlisäverotuksen kannalta, koska liiketoimessa käytetty hinta vaikuttaa osapuolten verotettavan tulon tai tappion ja tilitettävän arvonlisäveron määrään. Merkitys korostuu kansainvälisessä kaupassa kahdesta näkökulmasta: yritysten kannalta kansallisten verokantojen toisistaan poikkeavuuden vuoksi ja valtioiden kannalta verotettavan tulon realisoitumispaikan johdosta. Siirtohinnoittelu vaikuttaa siihen, mihin valtioon tulo kertyy, missä ja millä verokannalla sitä voidaan verottaa, mikä yritys on verotuksen kohteena sekä millainen arvonlisäverokertymä kullekin valtiolle allokoituu. Suurin merkitys on tuloverotuksellisilla kysymyksillä.

Toisistaan riippumattomien osapuolten välillä liiketoimen ehtojen määräytymiseen vaikuttavat ulkoiset markkinavoimat, jolloin verotettava tulo kohdistuu oikealle verovelvolliselle. Konserniyritysten väliseen siirtohinnoitteluun markkinavoimat eivät vaikuta samalla tavalla. Tässä tilanteessa tuloa saattaa, tahattomasti tai tahallisesti, kertyä eri tavalla kuin jos liiketoimi olisi tehty toisistaan riippumattomien yritysten välillä.⁵ Tämä voidaan välttää käyttämällä siirtohinnoittelussa *markkinaehtoperiaatetta* (*arm's length principle*). Markkinaehtoperiaatteen mukaan *etupiiriyritysten*⁶ väli-

¹ Tässä näistä yhteenliittymistä käytetään selvyden vuoksi yleiskäsitteenä konsernia, vaikka siirtohinnoittelu koskee tietyissä rajoissa myös muita yhteenliittymiä. Tähän palataan pääluvussa kaksi.

² Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organisation for Economic Co-operation and Development)

³ HE 107/2006, 2.3 (s. 5) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

⁴ Lakitekstissä ja OECD:n siirtohinnoitteluohteissa siirtohinnoittelulla tarkoitetaan toisiinsa *etuyhteydessä olevien osapuolten tekemän liiketoimen hinnoittelua*.

⁵ HE 107/2006, 1 (s. 3) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

⁶ Liiketoimen osapuolten katsotaan olevan toisiinsa etuyhteydessä, jos yhdellä yrityksellä on määräysvalta toisessa yrityksessä tai kolmannella taholla on yksin tai lähipiirinsä kanssa määräysvalta kummassakin liiketoimeen osallistuvassa yrityksessä. Ks. VML 31§. Etupiiriyrityksistä käytetään suomalaisessa lakitekstissä termiä *etuyhteyksyritys*, johon tässä viitataan, mutta selvyden vuoksi käytetään OECD:n siirtohinnoitteluohteiden suomennetussa versiossa käytettyä termiä *etupiiriyritys*.

sissä liiketoimissa tulisi käyttää sellaisia ehtoja⁷, joita keskenään riippumattomat osapuolet käyttäisivät vertailukelpoisissa liiketoimissa⁸. Markkinaehtoperiaate pitää sisällään oletettaman transaktioiden *vertailukelpoisuudesta* eli siitä, että riippumattomien yritysten välinen transaktio on samanlainen ja tapahtuu samanlaisissa olosuhteissa kuin toisiinsa etuyhteydessä olevien osapuolten tekemä liiketoimi⁹. Markkinaehtoperiaatteen soveltamisesta vallitsee eri valtioiden kesken selkeä yksimielisyys¹⁰. Asettamalla etuyhteysyritykset veronäkökulmasta samanarvoiseen asemaan itsenäisten yritysten kanssa markkinaehtoperiaatteen uskotaan poistavan verotukselliset näkökohdat taloudellisesta päätöksenteosta ja siten edistävän kansainvälisen kaupan ja investointien kasvua¹¹.

Kansainvälisen kaupan kasvun myötä siirtohinnoittelun painoarvo on viime aikoina kasvanut merkittävästi. Tästä on osoituksena mm. useiden valtioiden säätämät siirtohinnoittelua ja sen dokumentointia koskevat säädökset, maailmanlaajuinen sitoutuminen OECD:n 1990-luvulla laatimiin siirtohinnoitteluperiaatteisiin, voimavarojen kohdentaminen siirtohinnoittelun valvomiseen sekä lisääntynyt kansainvälinen yhteistyö¹². Ernst & Youngin siirtohinnoittelututkimuksen¹³ lopputuloksista käykin selkeästi ilmi, että siirtohinnoittelu on maailmanlaajuisesti yksi tärkeimmistä, ellei jopa tärkein, valtioiden ja monikansallisten yhtiöiden mielenkiinnon kohteena olevista verotuskysymyksistä.

Siirtohinnoittelun merkitys on kasvanut myös Suomessa¹⁴ ja hallituksen arvion mukaan kasvaa edelleen yritysten kansainvälistymisen, Euroopan unionin laajentumisen sekä yritysverouudistuksen ja varsinkin yhtiöveron hyvitysjärjestelmän kumoamisen seurauksena. Myös elinkeinotulon verotamisesta annetun lain 16 §:n 7 kohdan mukainen konsernituen kielto korostaa siirtohinnoittelun

⁷ Ehdot pitävät sisällään myös kauppahinnan.

⁸ VML 31§:n täsmällinen sanamuoto kuuluu: ”Jos verovelvollisen ja häneen etuyhteydessä olevan osapuolen välisessä liiketoimissa on sovittu ehdoista tai määrätty ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu, ja verovelvollisen elinkeinotoiminnan tai muun toiminnan verotettava tulo on tämän johdosta jäänyt pienemmäksi tai tappio on muodostunut suuremmaksi kuin se muutoin olisi ollut, lisätään tuloon määrä, joka olisi kertynyt ehtojen vastatessa sitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Mitä 1 momentissa säädetään, noudatetaan myös yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisissä toimitissa.”

⁹ Ks. esim. Mehtonen 2005, 84 - 87.

¹⁰ Mehtonen 2001, 105.

¹¹ OECD 1994, 27. Abdallahin (1989, 109) mukaan markkinahintapohjainen siirtohinnoittelu myös motivoi johtamaan tulosyksiköitä itsenäisten yritysten tapaan ja vähentämään tuotantokustannuksia sekä kasvattamaan tulosyksiköiden kannattavuutta.

¹² HE 107/2006, 2.3 (s. 5) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹³ Ernst & Young 2005-2006 Global Transfer Pricing Surveys

<[http://www.ey.com/global/download.nsf/Finland/TP_Survey_2005_2006/\\$file/ERNST%20&%20YOUNG%20GLOBAL%20TRANSFER%20PRICING%20SURVEY.pdf](http://www.ey.com/global/download.nsf/Finland/TP_Survey_2005_2006/$file/ERNST%20&%20YOUNG%20GLOBAL%20TRANSFER%20PRICING%20SURVEY.pdf)>

¹⁴ Siirtohinnoittelun vaikutuksen yhteisöveron kertymään on arvioitu olevan erittäin merkittävä (HE 107/2006, 4.1 (s. 12). Esimerkiksi pelkästään verotarkastusten seurauksena verotettavaan tuloon tehtyjen siirtohinnoittelusta tehtyjen lisäysten määrä vuosina 2000 – 2004 on ollut yhteensä yli 300 miljoona euroa (HE 107/2006, 2.2 (s. 5).

merkitystä. Edellä mainittujen seikkojen johdosta Suomessakin on valtion ja veroviranomaisten taholta alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota siirtohinnoitteluun. Hallituksen mukaan Suomen on syytä seurata kansainvälistä kehitystä siirtohinnoittelun ja sen dokumentoinnin sääntelyssä ja valvomisessa. Hallituksen esitys¹⁵ uusista siirtohinnoittelusäännöksistä annettiin 25.9.2006 ja uudet säännökset¹⁶ saatettiin voimaan 1.1.2007. Uusien säännösten myötä yhtiöiltä edellytetään siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden lisäksi siirtohinnoittelun dokumentointia. Dokumentointivaatimukset tarkoittavat käytännössä kirjallisen selvityksen laatimista tosiinsa etuyhteydessä olevien osapuolten välisten transaktioiden hinnoittelun markkinaehtoisuudesta.

Dokumentaation laatimisprosessin luonteen ja lakiesityksen voimaansaattamisaikataulun vuoksi aihe on tällä hetkellä erittäin ajankohtainen kaikissa lain soveltamisalan piiriin kuuluvissa yrityksissä. Lisäksi valtiovallan asialle antaman painoarvon vuoksi veroviranomainen tulee todennäköisesti kiinnittämään aiheeseen huomiota verotarkastusten yhteydessä, mikä on nostanut siirtohinnoittelun esille sekä yritysten taloushallinnossa että talouspiirien yleisessä keskustelussa. Muuttuva lainsäädäntöympäristö tarjoaa täten ajankohtaisen, mielenkiintoisen ja uuden näkökulman siirtohinnoittelun tutkimukselle.

1.2 Aikaisemmat tutkimukset

Kansainvälisessä tutkimuskentässä siirtohinnoittelua on tutkittu aina 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Vaikka lukuisia tutkimuksia on tehty jo useamman vuosikymmenen ajan, ei silti ole onnistuttu mallintamaan siirtohinnoittelun ja erilaisten muuttujien välisiä säännönmukaisuuksia¹⁷. Siirtohinnoittelumenetelmien valinnan perusteita ja taustoja ovat tutkineet mm. Vancil (1978), Tang (1979), Wu ja Sharp (1979), Burns (1980), Borkowski (1990), Al-Eryani (1990) sekä Elliott ja Emmanuel (2000)¹⁸. Näiden tutkimusten lisäksi siirtohinnoittelua on tutkittu paljon myös verotuksen näkökulmasta. Näistä merkittävimminä mainittakoon Ernst & Youngin Transfer Pricing 2003 Global Survey ja saman tahon vuonna 2005 tekemä siirtohinnoittelututkimus.

Siirtohinnoittelun tutkimus Suomessa on toistaiseksi ollut verraten vähäistä. Ensimmäinen väitöskirjatasoinen tutkimus aiheesta on vuonna 2005 julkaistu Pekka Mehtosen *Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat*, jossa siirtohinnoittelua ja dokumentaatiota käsitellään vero-

¹⁵ HE 107/2006 < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹⁶ Laki verotusmenettelystä 1041/2006.

¹⁷ Elliott & Emmanuel 2000, 216 - 217.

¹⁸ Krichenbauer 2006, 8 - 9.

oikeudellisesta näkökulmasta. Mehtosen tutkimusongelmana on, miten strategiset valinnat tulee dokumentoida vero-oikeudellista argumentointia varten. Lisäksi siirtohinnoittelusta on tehty pro gradu -tutkimuksia mm. laskentatoimen, kansantaloustieteen, vero-oikeuden ja oikeustieteen näkökulmista. Näissä tutkimuksissa on käsitelty mm. siirtohinnoittelun määräytymistä kansainvälisissä konserneissa (Kuuppo 2003), markkinaehtoperiaatteen mukaisen siirtohinnoittelun määrittelyä ja siirtohinnoitteludokumentaation laatimista (Krichenbauer 2007), verohallintojen keinoja säädellä siirtohinnoittelua (Minkkinen 2002) ja markkinaehtoisen siirtohinnoittelun lainopillisia ulottuvuuksia (Tuutti 2003).

Vaikka markkinaehtoisesta siirtohinnoittelusta on Suomessa tehty runsaasti pro gradu -tutkielmia, ei siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden tilaa, taustatekijöitä ja niiden vaikutusta siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen ole Suomessa vielä tutkittu.

1.3 Tutkimuksen tavoite ja rajaukset

1.3.1 Tutkimuksen tavoite

1.1.2007 voimaan astuneen, siirtohinnoittelua koskevan lakimuutoksen tärkeimmäksi tavoitteeksi mainitaan hallituksen esityksessä verotulojen turvaaminen. Tilanne, jossa yritykset joutuisivat muissa lähivaltioissa toimimaan merkittävästi tiukemman siirtohinnoitteluvalvonnan alaisina kuin Suomessa, saattaa johtaa markkinaehtoperiaatteesta poikkeaviin voiton kohdistamispaineisiin tiukemman siirtohinnoittelulainsäädännön ja valvonnan omaavissa valtioissa. Tämä ei hallituksen mukaan ole toivottavaa. Perusteluissa tulee esiin myös vanhan siirtohinnoittelusäädännön¹⁹ hajanaisuus ja siirtohinnoittelun dokumentaatiovaatimuksen puuttuminen siitä aiheutuneine, lähinnä vero-tarkastusten suorittamiseen liittyvine ongelmineen.²⁰ Lakiesityksen perusteluina sen sijaan ei esitetä (eikä muutenkaan kommentoida) aiemmin voimassa olleiden siirtohinnoittelusäädösten noudattamisessa eikä markkinaehtoperiaatteen toteutumisessa mahdollisesti esiintyneitä puutteita. Nimenomaan nämä seikat ovat tärkeimpiä kysymyksiä siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden lisäämisen tarpeen ymmärtämiseksi.

¹⁹ Käsittää verotusmenettelystä annetun lain (1558/1995) 31 §:n, tonnistoverolain (476/2002) 16 §:n, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (360/1968) yleiset tulon veronalaisuutta ja menon vähennyskelpoisuutta sekä veron kiertämisestä ja peiteltyä osinkoa koskevat säädökset, rajoitetusti verovelvollisen tulon verottamisesta annetun lain (627/1978) 3 §:n 2 momentin, EU:n jäsenvaltioiden yleissopimuksen (SopS 61/1999) sekä erilaisia Suomen tekemiä verosopimuksia.

²⁰ HE 107/2006, 2.4 - 3 (s. 10 - 11) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

Lakimuutos sisältöineen ja perusteluineen herättää mielenkiinnon sitä kohtaan, onko suomalaisen verotuksen piiriin kuuluvissa etupiiritransaktioissa²¹ noudatettu markkinaehtoperiaatetta ja onko siirtohinnoittelukäytännöissä havaittavissa muutostrendiä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus suomalaisissa pörssikonserneissa muuttunut tai muuttumassa lähitulevaisuudessa ja mitkä ovat mahdollisen muutoksen syitä.

1.3.2 Tutkimuksen rajaukset

Tutkimuksen kohteena ovat etupiiriyritysten välisten transaktioiden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus ja markkinaehtoisuuden mahdolliset muutokset syineen. Tutkimusongelmasta johtuen tutkimuskohteeksi muodostuu itsestään selvästi konserniyritysten välinen eli ulkoinen siirtohinnoittelu. Yrityksen sisäinen (eri osastojen välinen), lähinnä kannattavuuslaskennan tarpeita palveleva siirtohinnoittelu rajataan tutkimuksen ulkopuolelle.

Siirtohinnoittelun piiriin kuuluvien liiketoimien kohteina voivat olla niin tavarat, palvelut, aineettomat oikeudet kuin rahoituskin. Transaktion kohteen luonne vaikuttaa olennaisesti markkinaehtoisien siirtohinnoittelumenetelmien määrittelyyn. Koska tutkimuksen laajuus ei mahdollista kaikkien eri kohderyhmien markkinaehtoisuuden tutkimista, valittiin tutkimuksen kohteeksi tavaroiden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus. Valintaa voidaan perustella sillä, että tavaroiden osuus kansainvälisestä kaupasta on merkittävä ja siten myös tavaroiden siirtohinnoittelukysymykset muodostavat relevantin tutkimuskohteen. Lisäksi tavaroiden siirtohinnoittelu on selkeä kokonaisuus kategorioitavaksi ja työstettäväksi pro gradu -tasoisen tutkimustyön tarpeisiin.

Tavaroiden kauppa voi pitää sisällään mm. raaka-aineisiin, puolivalmisteisiin, valmiisiin tuotteisiin, kalustoon, koneisiin, ja rakennuksiin kohdistuvia transaktioita. Kaupan kohteet voidaan kirjanpito-termein jakaa karkeasti vaihto- ja käyttöomaisuuteen²². Tutkimusasetelman selkeyttämiseksi tutkimuksen kohteeksi valittiin vaihto-omaisuus eli ne transaktiot, joiden kohde myydään etuyhteisyrietyksille jatkojalostettavaksi tai jälleenmyytäväksi. Tutkielmassa ei täten käsitellä käyttöomaisuushyödykkeiden luovutuksia eikä investointeja. Käsitellyn aihealueen ulkopuolelle jäävät myös kustannuspanossopimukset. Kustannuspanossopimukset ovat eräänlaisia kehysopimuksia, joiden

²¹ Etupiiriyritysten väliset liiketoimet

²² KILA:n tuloslaskelman ja taseen esittämisestä 21.11.2006 antaman yleisohjeen mukaan käyttöomaisuudesta käytetään jatkossa termiä ”pysyvien vastaavien hyödykkeet”, mutta selvyuden ja yksinkertaisuuden vuoksi tässä pitäydytään vanhassa nimityksessä.

avulla varallisuuden, palvelujen ja oikeuksien kehittämisen, tuottamisen ja hankkimisen aiheuttamat kustannukset ja riskit jaetaan. Sopimuksilla määritellään niiden intressien laji ja laajuus, joita kullakin osallistujalla (tässä etuyhteisyrittäjällä) kustannuspanossopimuksen kohteeseen on²³. Koska tutkielman kohteena on vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu, rajautuvat kustannuspanossopimukset aiheen ulkopuolelle.

Koska tutkimuskohteena on vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu, rajautuvat rahoitussektorin yritykset tutkimuksen ulkopuolelle. Siirtohinnoittelusäädösten alainen tavarakauppa jakautuu monille eri toimialoille, jotka voidaan karkeasti jakaa teollisuuteen, kaupanalaan ja palveluyrityksiin. Vaikka eri alojen yritysten käyttämät siirtohinnoittelumenetelmät eroavat toisistaan toiminnan luonteen erilaisuuksien vuoksi, voidaan siirtohinnoittelupolitiikan ja -menetelmien muutoksia silti havainnoida toimialasta riippumatta.

Tutkimuksen kohteena ovat lähtökohtaisesti ne Suomessa toimivat konsernit, joihin sovelletaan siirtohinnoittelulainsäädäntöä. Yritysrekisterin konsernirekisterin mukaan Suomessa toimi vuonna 2006 kaikkiaan 5 594 konsernia, joihin kuului noin neljä prosenttia kaikista Suomessa toimivista yrityksistä. Konserneista 1 751 oli täysin kotimaisia, 580 kotimaisomisteisia monikansallisia ja 3 263 ulkomaalaisomisteisia.²⁴ Hallituksen esityksessä²⁵ siirtohinnoittelun dokumentaatiovaatimuksen soveltamisalaan puolestaan arvioidaan kuuluvan yli tuhat yritystä. Koska perusjoukon ja tutkitavan otoksen oikeaoppinen määrittely²⁶ tästä joukosta on käytännössä lähes mahdotonta, päädyttiin valitsemaan tutkimuskohteeksi konsernit, joiden emo on suomalainen pörssiyritys. Valintaa puoltaa se, että nämä muodostavat itsessään tutkimuksen kannalta relevantin, luonnollisen perusjoukon. Lisäksi oletetaan, että pörssiyritykset ovat keskimääräistä paremmin tietoisia siirtohinnoitteluvaatimuksista ja tiukemman valvonnan vuoksi pyrkivät ne myös täyttämään. Tämä tukee hyvän tutkimuksen perusvaatimukseen²⁷ kuuluvaa tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimusta: voidaan odottaa, että tutkimuksella saadaan kohtuullisilla resursseilla vastaus esitettyihin kysymyksiin, vaikka aihe on kovin tuore ja aikaa muutoksille ollut vähän.

Ajallisesti tutkimus rajautuu Suomessa 1.1.2007 voimaan astuneen lakimuutoksen ympärille. Koska tutkimusongelmana on selvittää, onko siirtohinnoitteluperiaatteissa havaittavissa lakimuutoksen

²³ Ks. kustannuspanossopimuksista tarkemmin Mehtonen 2005, 131 - 136

²⁴ Tilastokeskus: Yritysrekisterin vuositilasto <http://www.stat.fi/til/syr/2006/syr_2006_2007-11-29_tie_001.html>

²⁵ HE 107/2006, 4.1 (s. 11). <<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

²⁶ Perusjoukon ja otoksen määrittelystä ks. Heikkilä 2005, 34 - 41.

²⁷ Heikkisen (2005, 29 - 32) mukaan nämä ovat validiteetti, reliabiliteetti, objektiivisuus, tehokkuus ja taloudellisuus, avoimuus, tietosuoja, hyödyllisyys ja käyttökelpoisuus sekä sopiva aikataulu.

kanssa samanaikaisesti käynnissä olevaa muutostrendiä, muodostuu tutkittava ajanjakso tulevan lakimuutoksen julkitulosta²⁸ nykyhetkeen.

Työssä tullaan perehtymään aiheen käsittelyn kannalta tarpeellisessa määrin siirtohinnoittelun teoriaan ja OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa esitettyihin siirtohinnoitteluperiaatteisiin ja -menetelmiin. Koska osa menetelmistä pohjautuu syntyneisiin kustannuksiin, käsitellään tutkimuksessa myös kustannuslaskennan teoriaa siltä osin kuin tarpeellista. Muita kannattavuuden osatekijöitä tai kannattavuusraportointia yleensä ei tutkimuksessa käsitellä syvällisemmin, koska tarkoituksena on tarkastella siirtohinnoittelumenetelmien markkinaehtoisuutta eikä menetelmien vaikutusta konserniyritysten kannattavuuteen²⁹.

1.4 Tutkimusote

Tutkimuksen kohteena oleva ilmiö on siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden muutos, jolle pyritään löytämään empiiristen havaintojen avulla selittäviä tekijöitä.

Tutkimuksen empiirisen osuuden toteuttamiseksi suurin ja tulosten luotettavuuden kannalta kenties paras lähestymistapa olisi tutkia yritysten siirtohinnoittelupolitiikkaa esimerkiksi siirtohinnoittelu-dokumentaation tai verotarkastusten tulosten analyysin kautta. Tämä menetelmä ei käytännössä ole mahdollinen kahdesta syystä. Ensinnäkin, lakimuutoksen astumisesta voimaan on kulunut vasta niin lyhyt aika, ettei kumpikaan dokumentteja ole vielä riittävässä määrin olemassa³⁰. Toiseksi, dokumentaatio- ja verotarkastusasiakirjat ovat luottamuksellisia, joten niiden saatavuus tutkimuskäyttöön lienee ainakin hankalaa, jollei jopa mahdotonta. Tämän vuoksi tutkimusongelmaa lähestytään toisesta näkökulmasta. Lakimuutoksen vaikutuspiiriin kuuluvien yritysten keskuudessa suoritettavan kyselytutkimuksen avulla pyritään selvittämään, onko yritysten siirtohinnoittelupolitiikassa lähiaikoina tapahtunut tai suunnitteilla muutos, mitkä syyt aiheuttivat muutostarpeen ja mitä vaikutuksia muutoksella uskotaan olevan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen. Mikäli muutoksia ei ole tapahtunut tai odotettavissa, pyritään selvittämään myös tämän reaktion syyt. Eri asioiden välisiä riippuvuuksia tai tutkittavassa ilmiössä tapahtuneita muutoksia selvitetään tilastollisella tutki-

²⁸ Julkisen valmistelutyön alkaminen (käytännössä komiteamietinnöt, intressiryhmien kommentointikierros) ja hallituksen esitys (25.9.2006).

²⁹ Kannavuus on kuitenkin yksi tärkeä osatekijä siirtohinnoitteluprosessissa, joten kokonaan sitä ei voida sivuuttaa. Aiheen laaja teoreettinen käsittely ei kuitenkaan palvele tutkimuksen tarkoitusta, joten tutkimuksessa tyydytään ottamaan kannattavuus huomioon vain siltä osin, kuin se palvelee esitettyjä tutkimuskysymyksiä.

³⁰ Dokumentointiprosessit ovat aikaa vieviä, joten valmiita dokumenttikokonaisuuksia ei luultavasti ole vielä olemassa laajassa mittakaavassa ja verotarkastuksia päästään uuden lain pohjalta suorittamaan vasta 30.6.2008 jälkeen.

muksella, mikä edellyttää riittävän suurta ja edustavaa otosta. Tällaisen aineiston keruussa käytetään yleensä standardoituja tutkimuslomakkeita valmiine vastausvaihtoehtoineen.³¹ Tutkimustehtävä rajaa täten empiirisen tutkimusasetelman strukturoiduksi kyselytutkimukseksi.

Tutkimusasetelma edellyttää mm. laajahkon empiirisen tutkimusosuuden koostamista, sen analysointia tilastotieteellisin menetelmin sekä syy-yhteyksien tutkimista. Nämä piirteet ovat taloustieteissä ominaisia nomoteettiselle tutkimusotteelle³². Nomoteettinen tutkimusote on positivistisen tieteenfilosofian väljä, tutkimuskäytännöllinen sovellus, jonka avulla ”tarkkojen ja puhtaiden selitysmallien sijasta tutkimuskäytännössä hahmotellaan tekijöiden välisiä yhteyksiä, teorioiden sijasta lainomaisuuksia”³³. Tarkoituksena on kyselytutkimuksen tulosten avulla päätellä syy-yhteyksiä vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden kehityksen ja eri taustatekijöiden välillä.

Nomoteettinen tutkimus voi perustyyppiltään olla joko hypoteeseja testaava (hypoteettis-deduktiivinen) tai hypoteeseja kehittävä (induktiivinen).³⁴ Tässä tutkimuksessa lähestymistapa on enimmäkseen induktiivinen, koska varsinaista testattavaa hypoteesia ei aseteta, mutta sisältää myös hypoteettis-deduktiivisia piirteitä strukturoidussa kyselyssä annettujen vastausvaihtoehtojen muodossa.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu seitsemästä pääluvusta. Johdannon jälkeen toisessa luvussa perehdytään siirtohinnoitteluun käsitteenä ja sen peruseriaatteisiin, tavoitteisiin sekä rajoituksiin. Lisäksi käydään pääpiirteittäin läpi OECD:n siirtohinnoitteluperiaatteet ja siirtohinnoittelua koskevan lakimuutoksen sisältö.

Seuraavaksi siirrytään tutkimuksen empiriaosuuteen, jonka avulla pyritään vastaamaan teoriaosuuden pohjalta asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Kolmannessa pääluvussa esitellään kyselytutkimuksen toteutus sekä kerätty tutkimusaineisto ja sen hankinta.

³¹ Heikkilä 2005, 16.

³² Ks. Neilimo & Näsi 1980.

³³ Neilimo & Näsi 1980, 28.

³⁴ Lukka 1991, 170.

Seuraavassa luvussa edetään empiirisen tutkimusaineiston käsittelyyn. Ensin kuvataan käytetyt analyysimenetelmät ja sitten suoritettu aineistoanalyysi. Analyysin keskeiset tulokset esitetään viidennessä pääluvussa, jossa myös arvioidaan tutkimuksen validiteettia ja reliabiliteettia.

Kuudennessa luvussa esitetään vastaus tutkimuskysymykseen eli tutkimustulosten pohjalta laaditut johtopäätökset. Luvussa myös analysoidaan vedettyjä johtopäätöksiä ja tutkimuksen rajoituksia ja puutteita. Viimeisessä luvussa esitetään loppupäätelmät.

2 SIIRTOHINNOITTELU

2.1 Siirtohinnoittelu käsitteenä

Yritysten eri yksiköiden välisten liiketapahtumien määrä riippuu yrityksen integroitumisasteesta³⁵. Pitkälle integroitunut yritys saattaa vastata lähes koko arvonmuodostusketjusta. Tällainen yritys koostuu yleensä useasta eri yksiköstä (kansainvälisen konsernin ollessa kyseessä tytäryhtiöistä), joista kukin vastaa arvonmuodostusketjun jostakin osasta. Suoritteen siirtyessä yksiköiden välillä syntyy liiketapahtuma, jonka merkitseminen kirjanpitoon edellyttää *siirtohinnan* määrittämistä. Siirtohinnalla tarkoitetaan hintaa, jota käytetään yrityksen tai konsernin sisäisessä laskutuksessa siirrettäessä suoritteita eri yksiköiden välillä.³⁶ Siirtohinnoittelun piiriin kuuluvat liiketoimet voivat kohdistua aineelliseen ja aineettomaan³⁷ omaisuuteen, palveluihin ja rahoitukseen. Siirtohinnoiteltavia transaktioita ovat myös esimerkiksi vuokra- ja leasing-sopimukset.³⁸

Siirtohinnan määrittelyn tarve seuraa siitä, että suoritteelle tarvitaan arvo olosuhteissa, joissa vaihdanta tapahtuu markkinoiden ulkopuolella ja täten normaali hinnanmuodostusmekanismi puuttuu. Siirtohinnoittelun tehtävänä on korvata tämä mekanismi, ja siksi sen tulisi mahdollisimman hyvin ottaa huomioon normaalin hinnanmuodostusmekanismin piirteet.³⁹

Tarve siirtohinnoittelulle syntyi organisaatioiden hajauttamisen ja toiminnanohjauksen vaatimusten myötä. Vuonna 1964 neo-klassisen marginalismiajattelun edustaja Hirshleifer totesi, että siirtohinnot eivät kuulu talouselämän haluttuihin innovaatioihin vaan ovat pelkkä organisaatioiden hajauttamisen sivutuote⁴⁰. Nykypäivänä siirtohinnoittelulla nähdään olevan hyötyjäkin. Välivaiheen hinnanmäärityksen lisäksi siirtohinnoittelun avulla voidaan paitsi määrittää suoritteiden ulosmyyn-

³⁵ Väittäjä perustuu alun perin Vancilin (1978) tutkimukseen, jossa löydettiin riippuvuussuhde yrityksen koon ja sisäisten siirtojen välillä. Selittäväksi tekijäksi esitettiin nimenomaan yrityksen toiminnan monipuolistumista (diversification), vaikkei tätä tuolloin pystyttykään aukottomasti todistamaan. (Eccles 1986, 3 – 4)

³⁶ Vehmanen & Koskinen 1997, 258.

³⁷ Aineettoman omaisuuden käsite on laaja kattaen rekisteröintikelpoisten aineettomien oikeuksien (kuten patentit ja tavaramerkit) lisäksi esimerkiksi tietotaidon, valmistusmenetelmät, asiakaslistat ja liikekumppaniverkoston (Raunio 2005, 3).

³⁸ Raunio 2005, 3.

³⁹ Vehmanen & Koskinen 1997, 259.

⁴⁰ Emmanuel & Mehafdi 1994, 141.

tihintä arvonmuodostusketjun päätekohtassa, arvioida yksiköiden tehokkuutta oikeudenmukaisella tavalla ja ohjata niitä toimimaan koko yrityksen etujen mukaisesti.⁴¹

2.1.1 Siirtohinnoittelun peruseriaatteen

Tärkeimpiä siirtohinnoittelun käyttötarkoituksia ovat tulosityksiköiden motivoiminen yrityksen tavoitteiden mukaiseen toimintaan ja tulosityksiköiden toiminnan tehokkuuden arvioiminen. Siirtohinnoittelun periaatteiden avulla konsernin johto voi välillisesti ohjata tulosityksikköjä toimimaan tietyllä, koko konsernin kannalta edullisella tavalla. Tarkoituksenmukaisesti asetettujen siirtohintojen avulla voidaan kehittää yrityksen sisäistä yrittäjyyttä (entrepreneurship), jolloin osastojen asema lähestyy itsenäistä yritystä.⁴² Sisäisen hinnoittelun oikeanlaisella ja järjestelmällisellä toteuttamisella voidaan yksinkertaistaa tulosityksiköihin jakautuneiden yritysten päätöksentekoa. Yksikön päätöksenteko voidaan rajoittaa sen omiin tuottoihin ja kustannuksiin, joihin sisältyvät myös sisäiset tuotot ja kustannukset, jolloin yksikön ei tarvitse analysoinnissaan ajatella päätöksen mahdollisia vaikutuksia muihin konsernin osiin.⁴³

Konsernin kannattavuus seuranta perustuu pitkälti tulosityksiköiden kannattavuuden mittaamiseen ja analysointiin. Siirtohinnoittelulla on merkittävä rooli kohdistettaessa tuottoja ja kustannuksia tulosityksiköille ja määritettäessä niiden toiminnan kannattavuutta eli kuinka paljon koko yrityksen voitosta allokoituu kullekin tulosityksikölle. Siirtohintojen tulisi indikoida tulosityksikön toiminnan tuottamaa todellista lisäarvoa yritykselle⁴⁴.

Tulosityksiköiden kannattavuus seurannan avulla ja etenkin siirtohinnoittelun vaikutuksia analysoimalla saadaan kerättyä tietoa myös toiminnan ohjauksen tarpeita varten. Näin konsernin ylin johto pystyy varmistamaan että tulosityksikön toiminta on yhdenmukaista koko yrityksen strategian kanssa.

Siirtohinnoittelun avulla johto voi myös ohjata konsernin eri osia taloudelliseen ajatteluun ja rationaaliseen toimintaan. Resurssien turhan käytön kustannukset siirtyvät suoraan kuluttavan yksikön kannattavuuslaskelman rasitukseksi, mikä saa yksikön käyttämään harkintaa päätöksenteossaan. Lisäksi siirtohinnoittelun avulla pystytään valvomaan, etteivät sisäisten suoritteiden kustannukset

⁴¹ Vehmanen & Koskinen 1997, 259.

⁴² Laitinen 1990, 174 - 175.

⁴³ Bergstrand 1994, 87.

⁴⁴ Simons 2000, 159.

nouse korkeammiksi kuin mitä vastaavat suoritteet tulisivat maksamaan konsernin ulkopuolelta hankittuina⁴⁵. Sisäisten suoritteiden arvoa on helpompi punnita kustannuksia vasten ja asettaa tarpeettomat ja kannattamattomat toiminnot kyseenalaisiksi⁴⁶.

2.1.2 Siirtohinnoittelun tavoitteet ja rajoitukset

Tulosityksikköorganisaation merkittävin ongelma on epäedullinen osaoptimointi. Tämä johtuu organisaation ohjausjärjestelmän puutteellisuuksista ja siitä, että yrityksen, tulosityksikköjen ja niiden johdon tavoitteet eivät ole yhdensuuntaiset. Aidon tulosvastuuyksikön syntyminen edellyttää kuitenkin, että yksikön perustoimintoja koskeva operatiivinen päätöksenteko on delegoitu yksikön johdolle jonka tehtävänä on tulosityksikön toiminnan optimointi.⁴⁷ Yrityksen kokonaistavoitteiden saavuttamisen kannalta onkin erittäin tärkeää, että yrityksen suunnittelu- ja valvontajärjestelmät, joita siirtohinnoittelu osana tulosityksikkölaskentaa edustaa, ohjaavat tulosityksiköitä toimimaan koko yrityksen edun mukaisesti.

Sisäisellä siirtohinnoittelulla voidaan vaikuttaa suuresti koko yrityksen ohjaukseen. Tämä edellyttää yritysjohdon sitoutumista tulosityksikköajatteluun ja huomion kiinnittämistä tulosityksiköiden seurantaan ja tuloksen parantamiseen. Samalla on oltava valmis hyväksymään kohtuullinen määrä epäsuotuisia osaoptimoiteja.⁴⁸

Perinteisessä uusklassisessa mikrotaloustieteessä tuotteen hinta pyritään asettamaan siten, että saavutetaan mahdollisimman suuri voitto. Tutkijat ovat korostaneet myös myyntimäärän ja myyntitulon maksimoimisen merkitystä hinnanmääritysprosessissa.⁴⁹ Sisäisten siirtohintojen määrittelyn tavoitteena on, että siirtohintaa heijastaisi toisaalta suoritteesta tulosityksikölle aiheutuneita kustannuksia, toisaalta tulosityksikön koko yrityksen toiminnalle tuottamaa lisäarvoa ja sen ansaitsemaa osuutta yrityksen voitosta. Yksikköjen intressit siirtohintojen korkeuden suhteen ovat vastakkaiset. Siirtohintojen asettamisesta muodostuu monesti vaikea ongelma siitä syystä, että käytettävät siirtohinnot voivat olennaisesti vaikuttaa niin luovuttavan kuin vastaanottavankin yksikön tulokseen⁵⁰.

⁴⁵ Riistama ja Jyrkkiö 1994, 145.

⁴⁶ Bergstrand 1994, 87.

⁴⁷ Kinnunen, Leppiniemi, Martikainen & Virtanen. 2000, 287 – 288; Bergstrand 1994, 20.

⁴⁸ Bergstrand 1994, 87.

⁴⁹ Laitinen 1990, 46.

⁵⁰ Kinnunen ym. 2000, 297.

Tulosityksiköiden kannattavuuden arviointi on järkevää ainoastaan siinä tapauksessa, että sisäiset siirtohinnot on asetettu oikeudenmukaisella tavalla⁵¹. Jos siirtohinnot ovat jossain mielessä virheellisiä tai vanhentuneita on olemassa riski, että sisäisistä tuloslaskelmista tulee epäuskottavia. Tällöin tulosyksiköistä tulee välinpitämättömiä merkityksettömiksi mieltämiensä tuottojen ja kustannusten suhteen. Samantapainen ongelma syntyy, jos tulosyksiköiden johtajat pitävät sisäisiä tuottoja vähempiarvoisempina kuin ulkoisia.⁵²

Virheellisten siirtohintojen aiheuttamat vääristymät vaikuttavat tuloksen arvioinnin lisäksi resurssien allokointiin ja vaikeuttavat sen määrittelyä, mitkä toiminnot todellisuudessa tuottavat lisäarvoa yritykselle⁵³. Tällöin tulosyksikössä saatetaan tehdä sekä yksikön että koko yrityksen kannalta virheellisiä päätöksiä vääristyneisiin siirtohintoihin perustuvien kannattavuuslaskelmien pohjalta. Väärinlainen siirtohinnoittelu saattaa johtaa esimerkiksi tulosyksikön yrityksen ulkopuolisten hankintojen osuuden kasvamiseen sisäisten hankintojen kustannuksella. Vääristyneiden siirtohintojen lisäksi yksi ilmeinen virheellisten päätösten lähde on, että kustannukset tai tuotot kohdistuvat raportoinnissa toiselle kuin päätöksen tehneelle yksikölle⁵⁴. Toisaalta taas periaatteessa oikein asetetut siirtohinnotkin voivat olla riski yritykselle, sillä tulosvastuuajattelusta ja siirtohinnoittelusta aiheutuva kustannustietoisuus saattaa johtaa tulosyksikötasolla lyhytnäköiseen päätöksentekoon, esimerkiksi laadun sopeuttamiseen⁵⁵.

Siirtohintoja on kuitenkin käytettävä, jotta tulosyksikön liiketoiminnan taloudellinen arviointi on ylipäättään mahdollista. Siirtohintojen puuttuminen johtaisi tilanteeseen, jossa sisäisten suoritteiden kuluttaminen rajatta olisi tulosyksikön kannalta edullista mutta tuottaminen ei. Lisäksi siirtohintojen veloittamatta jättäminen johtaisi tulosyksiköiden kulurakenteen virheellisyyteen ja heijastuisi ulosmyyntihintojen kautta koko yrityksen kannattavuuteen.⁵⁶

⁵¹ Laitinen 1990, 174.

⁵² Bergstrand 1994, 88.

⁵³ Simons 2000, 161.

⁵⁴ Bergstrand 1994, 21.

⁵⁵ Bergstrand 1994, 26; Emmanuel & Mehafdi 1994, 122.

⁵⁶ Bergstrand 1994, 21.

2.1.3 Siirtohinnoittelumenetelmien luokittelua

Siirtohintojen määrittelyyn on olemassa useita menetelmiä. Ne voidaan jaotella luonteensa perusteella seuraaviin ryhmiin⁵⁷:

- *markkinapohjaiset hinnat*, joita voi tarvittaessa mukauttaa kulloistakin tilannetta vastaaviksi,
- *kustannuspohjaiset hinnat*, jotka voivat perustua lukuisiin kustannusten laskentamenetelmiin,
- *neuvottelupohjaiset hinnat*, jotka nivoutuvat kulloisiinkin markkinahinta- tai kustannusoloihin,
- *erilaiset kaksihintajärjestelmät*, joilla pyritään saavuttamaan mahdollisimman tehokkaasti useita tavoitteita.

Menetelmäryhmistä kolme ensimmäistä ovat olleet laajalti käytössä: Mehafdin vuonna 1990 julkaistun tutkimuksen tulokset⁵⁸ osoittavat, että tutkituista eri maita, teollisuusaloja ja suuruusluokkaa edustavista yrityksistä 45,5 % käytti markkinapohjaisia, 42,4 % neuvottelupohjaisia ja 36,3 % kustannuspohjaisia siirtohinnoittelumenetelmiä.⁵⁹ Tutkimuksen tuloksista ilmenee myös siirtohinnoittelumenetelmien käytön päällekkäisyyttä: eri menetelmiä voidaan yhdistää ja käyttää rinnakkain tukemaan toisiaan siirtohinnoittelun tavoitteiden saavuttamiseksi.

Liiketoiminnan kansainvälistymisen myötä siirtohinnoittelussa on maailmanlaajuisesti alettu korostaa verotusnäkökohtia. Tämän johdosta siirtohinnoittelun kehitystä on viime vuosien aikana suunnattu lainsäädännöllisin keinoin kohti markkinaehtoista lähestymistapaa⁶⁰, mikä korostaa kahden ensimmäisen siirtohinnoittelumenetelmän ja niiden yhdistelmien asemaa.

2.2 OECD:n siirtohinnoitteluohjeen peruseriaatteet

Siirtohinnoittelu on kaiken kaikkiaan hyvin laaja ja moniselitteinen aihepiiri, jonka vaikutukset ulottuvat yksittäisten yritysten hinnoittelupolitiikkaa laajemmalle. Karjalaisen ja Raunion⁶¹ mukaan

⁵⁷ Kinnunen ym. 2000, 298; Bergstrand 1994, 74; Eccles 1986, 77.

⁵⁸ Emmanuel & Mehafdi 1994, 48.

⁵⁹ Tangin tutkimuksessa ”Transfer pricing in the 1990’s” (1992) tutkituista monikansallisista yrityksistä (yhteensä 157 kpl) puolestaan 46 % käytti markkinapohjaisia, 41 % kustannuspohjaisia ja vain 13 % neuvottelupohjaisia siirtohinnoittelumenetelmiä (Anthony & Govindarajan 1995, 775).

⁶⁰ Karjalainen & Raunio 2007, 14 – 16.

⁶¹ 2007, 17.

siirtohinnoittelussa onkin viime kädessä kysymys verotulojen kokonaismäärästä ja niiden jakamisesta eri valtioiden välillä. Valtioiden välisen verotusvallan jakamisessa keskeinen rooli on kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi solmituilla verosopimuksilla.

Siirtohinnoittelukysymysten ratkaisua helpottamaan ja kahdenkertaista verotusta estämään on Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) laatinut malliverosopimuksen ja muita siirtohinnoittelua ja siihen liittyviä verotuskysymyksiä käsitteleviä raportteja. Ensimmäinen ja tärkein raportti julkaistiin vuonna 1979 (*Transfer Pricing and Multinational Entities*). Raportti sisältää mm. suosituksen markkinaehtoperiaatteen soveltamisesta siirtohinnoittelussa ja suosituksen erityisten siirtohintamenetelmien käytöstä. Uusin ohje on vuodelta 1995 ja se on julkaistu suomeksi vuonna 1997. OECD:n raporttien sisältämät siirtohinnoitteluohjeet eivät ole juridisesti jäsenvaltioita sitovia. Ohjeisiin sisältyy kuitenkin suositus, että sekä veroviranomaiset että kansainväliset konsernit nojautuisivat siirtohinnoittelukysymyksissä ohjeissa esitettyihin periaatteisiin. Useiden valtioiden siirtohinnoittelusäädökset perustuvatkin OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin, joilla on täten vahvasti käytäntöä ohjaava vaikutus.⁶² OECD:n siirtohinnoitteluperiaatteiden voidaankin sanoa edustavan eräänlaista maailmanlaajuista konsensusta siirtohinnoittelusäännösten sisällöstä.⁶³

2.2.1 Markkinaehtoperiaate

Toisistaan riippumattomien yritysten välisten transaktioiden ehtojen määräytymiseen vaikuttavat ulkoiset markkinavoimat. Etupiiriyritysten välisissä liiketoimissa markkinavoimilla ei välttämättä ole samanlaista välitöntä vaikutusta, vaikka etupiiriyritykset usein yrittävätkin jäljitellä markkinavoimien dynamiikkaa keskinäisessä kaupankäynnissään. Jos etupiiriyritysten välinen siirtohinnoittelu ei heijasta markkinavoimia, voivat etupiiriyritysten verotettava tulo ja isäntämaiden verotuotot vääristyä. Tämän vuoksi OECD:n jäsenvaltiot ovat sopineet, että etupiiriyritysten tulee noudattaa siirtohinnoittelussaan *markkinaehtoperiaatetta* ja että etupiiriyritysten voittoa voidaan verotuksessa oikaista, mikäli markkinaehtoperiaatteesta on poikettu.⁶⁴

⁶² Krichenbauer 2005, 24.

⁶³ Kansainvälisesti kaikki OECD:n siirtohinnoittelumenetelmät ovat hyväksytyjä sellaisinaan useissa maissa. Joissakin valtioissa hyväksytään kuitenkin vain OECD:n määrittelemien ns. perinteisten siirtohinnoittelumenetelmien käyttö. Lisäksi on maita, joiden siirtohinnoittelusäännöksissä on säädetty kansallisia siirtohinnoittelumenetelmiä (esim. USA). (Raunio 2005, 3 – 5.)

⁶⁴ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.2 – 1.3.

Markkinaehtoperiaate (*arm's length principle*) on siirtohinnoittelun tärkein peruseriaate. OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa⁶⁵ markkinaehtoperiaatetta luonnehditaan kansainväliseksi standardiksi, jota OECD:n jäsenmaiden välisen sopimuksen mukaan on käytettävä siirtohintojen määrittämisessä verotusta varten⁶⁶.

Markkinaehtoperiaatteen mukaan *etupiiriyritysten*⁶⁷ välisissä liiketoimissa tulisi käyttää sellaisia ehtoja⁶⁸, joita keskenään riippumattomat osapuolet käyttäisivät vertailukelpoisissa liiketoimissa. OECD:n malliverosopimuksen⁶⁹ 9 artiklassa markkinaehtoperiaatteen nimenomainen määritelmä kuuluu seuraavasti:

Jos [etuyhteydessä olevien] yritysten välillä kauppaa- tai rahoitussuhteissa sovitaan ehtoja tai määrätään ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mistä riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu, voidaan kaikki tulo, joka ilman näitä ehtoja olisi kertynyt toiselle näistä yrityksistä, mutta näiden ehtojen vuoksi ei ole kertynyt yritykselle, lukea tämän yrityksen tuloon ja verottaa siitä tämän mukaisesti.

OECD:n siirtohinnoitteluohjeen ja markkinaehtoperiaatteen käyttöönoton perusteluina on esitetyt useita syitä, mm. kansallisten verotulojen turvaaminen ja kaksinkertaisen verotuksen ehkäiseminen. Siirtohinnoitteluohjeen⁷⁰ mukaan eräs tärkeimmistä syistä on kuitenkin monikansallisten yritysryhmien ja riippumattomien yritysten laajalti samankaltainen verokohtelu. Kun riippumattomat ja etupiiriyritykset asetetaan markkinaehtoperiaatteen mukaan verotuksellisesti enemmän samankaltaiselle perustalle, vältetään sellaisten veroetujen ja -haittojen luominen, jotka muutoin vääristäisivät suhteellista kilpailuasemaa. Poistaessaan täten verotukselliset näkökohdat taloudellisesta päätöksenteosta, edistää markkinaehtoperiaate OECD:n mukaan kansainvälisen kaupan ja sijoittamisen kasvua.

OECD:n⁷¹ mukaan markkinaehtoperiaatteen on käytännössä todettu toimivan tehokkaasti ja vertailukelpoisia markkinahintoja olevan saatavilla. Toisaalta kuitenkin myönnetään, että riittävien, täy-

⁶⁵ 1997, S-4.

⁶⁶ On huomattava, että määritelmässä viitataan suoraan ainoastaan *verotettavan, ei kirjanpidollisen tulon* muodostumiseen vaikuttaviin siirtohintoihin. Käytännössä näiden kahden välille tehdä eroa, koska Suomessa ei ole mahdollista tehdä oikaisuja enää veroilmoituksella.

⁶⁷ OECD:n siirtohinnoitteluohjeen (1997, J-3; S-1) mukaan kaksi yritystä on toisiinsa nähden etupiiriyrityksiä, jos toinen yrityksistä täyttää OECD:n malliverosopimuksen (1998) 9 artiklan 1 a) tai b) kohdan ehdot toiseen yritykseen nähden ts. jos toinen yrityksistä välittömästi tai välillisesti osallistuu toisen johtoon tai valvontaan tahi omistaa osan sen pääomasta tai vastaavasti jos samat henkilöt välittömästi tai välillisesti osallistuvat molempien yritysten johtoon tai valvontaan tahi omistavat osan niiden pääomasta.

⁶⁸ Ehdot pitävät sisällään myös kauppahinnan.

⁶⁹ 1998.

⁷⁰ 1997, 1.7.

⁷¹ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.8.

dellisten ja helposti saatavien tietojen hankkiminen saattaa olla hankalaa mm. maantieteellisten ja salassapitoon liittyvien syiden vuoksi.⁷² Markkinaehtoisen hinnan määrittely voi olla vaikeaa myös silloin, kun markkinavoimia ei ole tai kun otetaan käyttöön erityinen kaupallinen strategia⁷³. Ensinnä mainittu tilanne esiintyy esimerkiksi monikansallisten yritysryhmien pitkälle erikoistettujen tavaroiden integroidusti tuottamisen, ainutlaatuisilla aineettomilla hyödykkeillä käytävän kaupan ja erikoispalvelujen suorittamisen yhteydessä⁷⁴. Etupiiriyritykset saattavat myös tehdä liiketoimia, joita riippumattomat yritykset eivät tekisi⁷⁵.

Ilmeisin syy markkinaehtoperiaatteen sivuuttamiselle siirtohintoja määriteltäessä lienee tuloverotuksellisissa kysymyksissä. Kuitenkin myös muut kuin verotukselliset näkökohdat saattavat vääristää etupiiriyritysten välisten transaktioiden ehtoja. Etupiiriyrityksiin saattaa esimerkiksi kohdistua ristiriitaisia, eri hallitusten taholta tulevia paineita, jotka liittyvät tulleeihin ja valuutta- tai hintavalvontaan. Siirtohintoja saattavat lisäksi vääristää yritysryhmään kuuluvien muiden yhtiöiden eri syistä aiheutuvat kassavirtavaatimukset. Kaikki edellä mainitut tekijät voivat vaikuttaa siirtohintoihin ja kansainväliseen yritysryhmään kuuluville etupiiriyrityksille kertyvään voittoon.⁷⁶ Siirtohinnoitteluohjeessa⁷⁷ huomautetaan, ettei siirtohinnoittelunäkökohtia tule sekoittaa veron välttämisen tai verovilppiongelmien liittyviin näkökohtiin, vaikka siirtohinnoittelua voidaan käyttää tällaisiinkin tarkoituksiin.

Ei kuitenkaan pidä olettaa, että etupiiriyritysten välisten liiketoimien ja rahoitusjärjestelyjen ehdot oletusarvoisesti eroavat vapailla markkinoilla käytetyistä. Monikansallisten yritysryhmien etupiiriyrityksillä on usein laaja itsemääräämisoikeus ja itsenäinen neuvotteluasema. Lisäksi etupiiriyrityksille asetetut tulostavoitteet ohjaavat niiden johtoa reagoimaan markkinatilanteisiin neutraalisti etuyhteysasemasta riippumatta. Myös johtamisen näkökulmasta markkinaehtoisten hintojen käyttö on monikansalliselle yritysryhmälle kannustin, koska tällöin pystytään helposti arvioimaan eri tulosyksikköjen todellista suoritusta.⁷⁸

⁷² Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.12.

⁷³ Siirtohinnoitteluohje 1.2.

⁷⁴ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.8.

⁷⁵ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.10. Tällaisten liiketoimien motiivina ei välttämättä ole veron välttäminen, vaan liiketoimia saatetaan tehdä sen vuoksi, että monikansallisen yritysryhmän jäsenet kohtaavat keskinäisessä liiketoiminnassaan erilaisia kaupallisia tilanteita kuin riippumattomat yritykset.

⁷⁶ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.4.

⁷⁷ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.2.

⁷⁸ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.5. Monessa tapauksessa markkinahintaperäiset siirtohinnat ovat käyttökelpoisin menetelmä organisaation suorituksen arvioinnin kannalta (Kinnunen ym. 2000, 298).

Vaikka markkinaehtoperiaatteen soveltamisessa esiintyykin monia käytännön ongelmia, pidetään sitä teoreettisesti pätevänä, koska periaate kuvastaa verovelvollisen etupiiriyityksen erityisten tosiasioiden ja olosuhteiden mukaisia taloudellisia realiteetteja käyttäen mittapuuna markkinoiden normaalia toimintaa. Markkinaehtoperiaatteesta luopuminen uhkaisi sopivan veropohjan turvaamista OECD:n eri tuomiovalta-alueille ja lisäisi kaksinkertaisen verotuksen riskiä olennaisesti. Markkinaehtoperiaatteelle ei myöskään ole löydetty yhtään perusteltua tai realistista vaihtoehtoa.⁷⁹

2.2.2 Vertailukelpoisuus

Markkinaehtoperiaate pitää sisällään oletettaman transaktioiden *vertailukelpoisuudesta*. Etupiirittoimet ja riippumattomat liiketoimet ovat vertailukelpoisia, jos *mikään liiketoimien välinen ero ei voisi olennaisesti vaikuttaa menetelmässä tutkittavaan tekijään* (esim. hinta tai katemarginaali) tai jos *kohtuullisen tarkkoja oikaisuja voidaan tehdä tällaisten erojen olennaisten vaikutusten poistamiseksi*. Vertailukelpoisuuden arviointi suoritetaan vertailemalla etupiiritointia yhteen tai useampaan riippumattomaan liiketoimeen.⁸⁰ Vertailu voidaan suorittaa etupiiriyityksestä riippumattomien yritysten välisistä liiketoimista tai etupiiriyityksen ja riippumattoman tahon välisistä liiketoimista saatujen tietojen perusteella.

Määriteltäessä vertailukelpoisuutta on liiketoimien ominaisuuksien arvioinnissa noudatettavaa samaa logiikkaa kuin mitä riippumattomat yritykset käyttävät. Arvioidessaan potentiaalisen liiketoimen ehtoja ne vertailevat liiketointa muihin realistisesti tarjolla oleviin vaihtoehtoihin ja ryhtyvät liiketoimeen vain, jollei selvästi edullisempaa vaihtoehtoa löydy. Tämä seikka on vertailukelpoisuuden määrittämisen kannalta tärkeä, koska riippumattomat yritykset ottaisivat huomioon kaikki realistisesti tarjolla olevien vaihtoehtojen väliset taloudellisesti merkittävät erot arvioidessaan eri vaihtoehtoja. Arvioitaessa etupiiriliiketoimien vertailukelpoisuutta ja tarvittavia oikaisuja tulee menetellä samalla tavalla.⁸¹

Vertailuja tehtäessä tulee ottaa huomioon vertailtavien liiketoimien tai yritysten väliset olennaiset⁸² erot. Jotta tosiasiallinen vertailukelpoisuusaste voidaan määritellä ja tehdä sopivat oikaisut markki-

⁷⁹ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.13 – 1.14. Mahdollisena markkinaehtoperiaatteen vaihtoehtoisena menetelmänä esitetty globaalisen jakokaavan menetelmä ei OECD:n mukaan ole hyväksyttävä teorian, toimeenpanon eikä käytännön kannalta (Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.14).

⁸⁰ Siirtohinnoitteluohje 1997, S-6; 1.15.

⁸¹ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.15.

⁸² Olennaisuuden käsitettä ei ole erikseen määritelty OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa. Ilmeisesti asia on jätetty kunkin valtion veroviranomaisen harkinnan varaan.

naehtojes (tai niiden vaihteluvälin) asettamiseksi, on välttämätöntä vertailla liiketoimien tai yritysten ominaisuuksia, jotka vaikuttaisivat markkinaehtoisen kaupankäynnin ehtoihin. Tärkeimmiksi katsottuja näistä ovat:⁸³

1. siirretyn omaisuuden tai palvelun luonne ja ominaisuudet
2. osapuolten suorittamat toiminnot (ottaen huomioon käytetty omaisuus ja otetut riskit)
3. sopimusehdot
4. taloudelliset olosuhteet
5. osapuolten noudattamat liiketoimintastrategiat.

Liiketoimen kohteen erityisten ominaisuuksien erot selittävät usein ainakin osittain avoimilla markkinoilla esiintyviä arvonvaihteluja ja siksi niiden tarkastelu saattaa olla hyödyllistä määriteltäessä vertailukelpoisuutta. Huomioonotettavia ominaisuuksia aineellisen omaisuuden osalta ovat fyysiset ominaisuudet, laatu, luotettavuus, saatavuus ja hankintamäärä. Transaktion kohteen ominaisuuksien samankaltaisuudella on yleensä enemmän merkitystä vertailtaessa etupiiritoimien ja riippumattomien liiketoimien hintoja ja vähemmän merkitystä vertailtaessa voittomarginaaleja.⁸⁴

Määriteltäessä liiketoimen vertailukelpoisuutta tulee ottaa huomioon myös osapuolten suorittamat toiminnot, koska ne vaikuttavat joissain määrin riskien kohdentumiseen osapuolille ja sitä kautta markkinaehtoisen kaupankäynnin edellyttämiin ehtoihin⁸⁵. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mitä suurempi osuus toimintojen suorittamisesta aiheutuvasta riskistä kohdistuu tietylle osapuolelle, sitä suuremman tulisi olla myös saman osapuolen liiketoimeen kohdistaman tuotto-odotuksen⁸⁶. Toimintojen vertailukelpoisuuden määrittely perustuu *toimintoarviointiin*, jossa pyritään tunnistamaan ja vertailemaan niitä taloudellisesti merkittäviä toimintoja⁸⁷ ja vastuita, joita yrityksillä liiketoimen myötä on tai tulee olemaan. Arvioinnissa huomioidaan toimintojen suorittamisessa *käytetty omaisuus* ja *otetut riskit*. Lisäksi toimintoarvioinnissa kiinnitetään huomiota yritysryhmän rakenteeseen ja organisaatioon sekä siihen, missä juridisessa ominaisuudessa verovelvollinen toimintonsa suorittaa. Suoritettujen toimintojen lukumäärä ei välttämättä kerro totuutta liiketoimen vertailukelpoisuudesta, vaan tarkastelun kohteeksi tulee ottaa *toimintojen taloudellinen merkitys* niiden esiin-

⁸³ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.17 – 1.18.

⁸⁴ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.19.

⁸⁵ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.25.

⁸⁶ Talusteorian mukaan kasvanut riski on avoimilla markkinoilla korvattava kasvaneella tuotto-odotuksella, vaikka tosiasiallinen tuotto riippuisikin riskien toteutumisesta (Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.23).

⁸⁷ Tällaisia ovat OECD:n (1997, 1,21) mukaan esim. suunnittelu, valmistus, kokoonpano, tutkimus- ja kehittämistoiminta, huolto, ostotoiminta, jakelu, markkinointi, mainonta, kuljetus, rahoitus ja johtaminen.

tymistiheyden, lajin ja niillä kullekin osapuolelle olevan *arvon* perusteella.⁸⁸ Suoritettujen toimintojen arvioinnissa tulee huomioida toiminnoissa käytettävä tai käytettäväksi aiottu omaisuus. Käytettävää omaisuutta analysoitaessa pitää ottaa huomioon omaisuuden tyyppi ja käytettyjen varojen laji⁸⁹. Tämän lisäksi vertailussa tulee ottaa huomioon myös osapuolten kantamat riskit⁹⁰. Analyysissa tulee huomioida, että markkinaehtoisessa kaupankäynnissä on yleensä järkevää allokoida riskistä suurempi osuus sille, joka pystyy niitä suhteellisesti paremmin hallitsemaan. Lisäksi etupiiriyriyten välisiä liiketoimia tarkastellessa tulee huomioida koko monikansallisen yritysryhmän liiketoimintastrategia, jossa käsitellään mm. riskien minimoimista ja hallintaa.⁹¹

Vastuiden, riskien ja hyötyjen jakamisesta liiketoimen osapuolten kesken määrätään tyypillisesti sopimusehdoissa. Riippumattomien yritysten välisessä kaupankäynnissä sopimusehtojen noudattamisen varmistaa yleensä osapuolten intressien erilaisuus. Sopimusehtoja muutetaan tai jätetään noudattamatta tavallisesti vain silloin, kun se on kummankin osapuolen etujen mukaista. Etupiiriyriyten välillä samanlaista tilannetta ei välttämättä ole ja siksi sopimusehtojen analyysin on oltava osa edellä käsiteltyä toimintoarviointia. Varsinaisen sopimuksen lisäksi ehdot saattavat sisältyä muuhun kirjalliseen aineistoon tai kirjallisen aineiston puuttuessa kokonaan ne on pääteltävä osapuolten käytöksestä ja riippumattomien yritysten välisiä suhteita sääntelevistä taloudellisista periaatteista. Sen arvioimiseksi, vastaavatko esitetyt sopimusehdot liiketoimen taloudellista sisältöä, tulee tehtyjen sopimusten sijasta tarkastella osapuolten tosiasiallista käyttäytymistä.⁹²

Erilaiset taloudelliset olosuhteet vaikuttavat liiketoimien vertailukelpoisuuteen siten, että markkinaehtoiset hinnat saattavat vaihdella eri markkinoilla samaa omaisuutta (tai palvelua) koskevissa liiketoimissa. Vertailukelpoisen liiketoimen määrittely vaatii siksi niiltä markkinoilta, joilla riippumattomat ja etupiiriyrietykset toimivat, vertailukelpoisuutta ts. ettei markkinoiden välisillä eroilla ole olennaista vaikutusta hintaan (tai että asianmukaisia oikaisuja voidaan tehdä). Vertailuanalyysiä tehtäessä on siis löydettävä relevantit markkinat ottaen huomioon saatavilla olevat korvaavat tavarat (tai palvelut). Seikkoja, jotka saattavat olla merkityksellisiä markkinoiden vertailukelpoisuuden määrittämiseksi, ovat mm. markkinoiden maantieteellinen sijainti ja koko, kilpailun laajuus, tarjon-

⁸⁸ Siirtohinnoitteluohe 1997, 1.20 - 1.21.

⁸⁹ Ensinnä mainittu esim. tehdas ja laitteisto, arvokkaan aineettoman omaisuuden käyttö jne., jälkimmäisen arvioinnissa tulee huomioida omaisuuden ikä, markkina-arvo, sijainti, saatavissa oleva omistusoikeussuoja jne. (Siirtohinnoitteluohe 1997, 1.22).

⁹⁰ Huomioon otettavia riskejä ovat markkinariskit (kuten panoskustannusten ja tuotoshintojen vaihtelut), omaisuusinvestointeihin ja niiden käyttöön liittyvät riskit, tutkimus- ja kehittämisinvestointien riskit ja rahoitusriskit (esim. valuutta- ja korkoriskit) (Siirtohinnoitteluohe 1997, 1.24).

⁹¹ Siirtohinnoitteluohe 1997, 1.26 - 1.27.

⁹² Siirtohinnoitteluohe 1997, 1.26; 1.28 - 1.29.

nan ja kysynnän suhde, korvaavien tuotteiden (ja palveluiden) saatavuus, hallituksen markkinasääntelyn luonne ja laajuus, kustannusrakenne jne.⁹³

Kuten edellä⁹⁴ jo mainittiin osapuolten kantamien riskien arviointia käsiteltäessä, liiketoimen vertailukelpoisuutta toimintoarvioinnin yhteydessä arvioitaessa tulee huomioida myös etupiiriyrityksen liiketoimintastrategiat. Tämä johtuu siitä, että erilaiset liiketoimintastrategiat saattavat vaikuttaa suoraan liiketoimen kohteen markkinahintaan. Liiketoimintastrategioissa yleisesti otetaan huomioon monia yrityksen piirteitä⁹⁵, joilla on merkitystä päivittäisten liikeasioiden hoidossa. Liiketoimintastrategiaan mm. voi sisältyä markkinoille tunkeutumista tai markkinaosuuden kasvattamista koskevia suunnitelmia. Nämä strategiat saattavat alkuvaiheessa aiheuttaa normaalia pienempien voittojen kertymistä suurien aloitus- ja markkinointikustannusten ja/tai väliaikaisesti alhaisempien myyntihintojen johdosta, mikä tulee huomioida vertailukelpoisia transaktioita määriteltäessä. Tällainen voittojen väliaikainen alentaminen pitkän tähtäyksen suurempien voittojen hyväksi on siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden vaatimuksen näkökulmasta hyväksyttävää, mikäli tällaisen liiketoimintastrategian noudattamisen voidaan odottaa todennäköisesti tuottavan niin suuren voiton, että sillä voidaan perustella strategian kustannukset sellaiselta ajanjaksolta, joka markkinaehtoisessa sopimuksessa voitaisiin hyväksyä ja että strategian aiheuttamat kustannukset (ja tuotot) on jaettu etupiiriyritysten kesken niiden suorittamien toimintojen ja ottamien riskien suhteessa. Lisäksi on huomattava, että liiketoimintastrategia saattaa myös epäonnistua eikä tämä sinänsä oikeuta (tai velvoita) jättämään strategiaa ottamatta huomioon liiketoimen markkinaehtoisessa siirtohinnoittelussa.⁹⁶

Etupiiritoimen luonne ja valittu hinnoittelumenetelmä ratkaisevat, miten suuri merkitys kullakin edellä käsitellyistä tekijöistä on vertailukelpoisuutta määritettäessä⁹⁷. Tekijöiden siirtohinnoittelumenetelmäkohtaisiin merkityksiin palataan luvussa 2.4. Markkinaehtoiset siirtohinnoittelumenetelmät. Kaikille siirtohinnoittelumenetelmille yhteistä kuitenkin on, että niiden suhteelliseen luotettavuuteen vaikuttaa se, miten tarkkoja oikaisuja vertailukelpoisuuden saavuttamiseksi voidaan tehdä⁹⁸.

⁹³ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.30 – 1.31.

⁹⁴ s. 18 - 19.

⁹⁵ Kuten innovaatio ja uusien tuotteiden kehittäminen, erilaistamisaste, riskinottohalukkuus, poliittisten muutosten arviointi, olemassa ja suunnitteilla olevan työlainsäädännön vaikutus ja muut tekijät.

⁹⁶ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.31 – 1.35.

⁹⁷ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.18.

⁹⁸ OECD 1997, 2.9.

Lopuksi voidaan todeta, että etupiiriyritykset voivat tehdä useamman tyyppisiä sopimuksia ja sitoumuksia kuin riippumattomat yritykset, koska normaalia riippumattomien osapuolten välistä eturistiriitaa ei useinkaan ole. Etupiiriyritykset voivat tehdä, ja usein tekevätkin, luonteeltaan erityisiä sopimuksia, joita tavataan vain harvoin tai ei lainkaan riippumattomien osapuolten välillä.⁹⁹ Tämän johdosta vertailukelpoisen liiketoimen löytäminen etupiiritoimen markkinaehtoisen hinnan (tai marginaalin) määrittelemiseksi ei aina ole helppoa, vaikka vertailutietoa olisikin saatavilla¹⁰⁰. Tämän vuoksi tulee, olosuhteet huomioon ottaen, suorittaa riittävä määrä kohtuullisen tarkkoja oikaisuja vertailu- ja lähipiiritransaktioiden ominaisuuksien erojen olennaisten vaikutusten poistamiseksi¹⁰¹.

2.2.3 Markkinaehdon vaihteluväli

Joissain tapauksissa¹⁰² markkinaehtoperiaatetta voidaan soveltaa siten, että saadaan yksi ainoa lopputulos (yleensä hinta tai marginaali), joka toimii markkinaehtoisen siirtohinnoittelun kriteerinä. Usein kuitenkin tarkoituksenmukaisimman siirtohinnoittelumenetelmän tai -menetelmien soveltaminen tuottaa lukujen *vaihteluvälin*, johon sisältyvät luvut ovat suhteellisesti yhtä luotettavia markkinaehtoisen hinnoittelun kuvaajia. Vaihteluvälin sisältämien lukujen eroja voidaan selittää sillä, että markkinaehtoperiaatteen soveltaminen tuottaa vain likiarvon niille ehdoille, jotka riippumattomat yritykset olisivat asettaneet ja toisaalta riippumattomat, vertailukelpoisiin liiketoimiin vertailukelpoisissa olosuhteissa ryhtyneet yritykset eivät välttämättä aseta liiketoimelle keskenään samaa hintaa. Tulee myös ottaa huomioon, että aina eivät kaikki tutkitut vertailukelpoiset liiketoimet ole suhteellisesti yhtä vertailukelpoisia, jolloin myöskään kaikki vaihteluvälin luvut eivät täytä markkinaehtoisuuden vaatimusta yhtä hyvin eivätkä siten ole keskenään samanarvoisia. Tämän vuoksi markkinaehtoisen hinnan (tai marginaalin) määrittäminen vaatii aina arvostelukykä.¹⁰³

Useamman kuin yhden siirtohinnoittelumenetelmän soveltaminen johtaa yleensä yhden tai useamman vaihteluvälin syntymiseen. Eri menetelmien tulosten erot johtuvat menetelmien ominaisuuksien ja käytettyjen olennaisten tietojen eroista. Tästä huolimatta menetelmät saattavat tuottaa yhtä suuren vertailukelpoisuuden omaavia tuloksia ja täten kutakin erillistä vaihteluväliä voitaisiin käyttää markkinaehtoisten lukujen hyväksyttävissä olevan vaihteluvälin määrittämiseen. Useita siirto-

⁹⁹ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.39. Monikansallisen yhtiöryhmän sisäisiä sopimuksia voidaan myös (jopa taannehtivasti) muuttaa, lykätä, laajentaa tai lopettaa yhtiöryhmän yleisstrategian mukaisesti.

¹⁰⁰ Tiedon hankkimista koskevia ongelmia on käsitelty lyhyesti luvussa 2.2.1 Markkinaehtoperiaate.

¹⁰¹ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.40.

¹⁰² Esim. tiettyjen pörssinoteerattujen hyödykkeiden kohdalla.

¹⁰³ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.45.

hinnoittelumenetelmiä soveltamalla johdettujen vaihteluvälien käytölle ei voida asettaa mitään yleistä sääntöä, koska tehtäviin johtopäätöksiin vaikuttavat käytettyjen siirtohinnoittelumenetelmien suhteellinen luotettavuus ja eri menetelmien soveltamisessa käytetyn tiedon laatu.¹⁰⁴

Yhden tai useamman menetelmän tuottaman vaihteluvälin luvuissa esiintyvä *olennainen poikkeama* saattaa myös osoittaa, että kaikkien vaihteluvälin lukujen määrittelemisessä käytetty tieto ei ole ollut luotettavaa, tai että poikkeama saattaa olla seurausta vertailukelpoisen tiedon piirteistä, joiden osalta on tehtävä oikaisuja.¹⁰⁵

2.3 Siirtohinnoittelulainsäädäntö Suomessa

Uudet siirtohinnoittelua koskevat säädökset saatettiin voimaan 1.1.2007. Verotusmenettelystä 18.12.1995 annetun lain¹⁰⁶ 31 § muutettiin sekä lakiin lisättiin 14 a-14 c § ja 32 §:ään uusi 4 momentti. Lakimuutoksen myötä yhtiöiltä edellytetään siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta kaikissa etupiiritransaktioissa. Markkinaehtoperiaatteen nimenomaisen vaatimuksen soveltamisalueen laajentamisen lisäksi lakimuutos sisältää vaatimuksen siirtohinnoittelun dokumentoinnista tietyin rajoituksin ja säädökset siirtohinnoitteluoikaisusta ja veronkorotuksesta lain velvoitteiden jäädessä täytämättä.¹⁰⁷

2.3.1 Lainsäädännön taustaa

Siirtohinnoittelulainsäädännön uudistamisen taustalla on kansainvälisen kaupan kehitys ja sen mukanaan tuomat erityiset verotuskysymykset. Monikansallisten yritysten osuus maailmankaupasta on kasvanut dramaattisesti viimeisen 30 vuoden aikana. Tämä on merkinnyt monimutkaisten verotusongelmien syntyä, koska valtiokohtaisia verotussääntöjä ei voida tarkastella yksittäisinä, vaan niitä on käsiteltävä laajassa kansainvälisessä yhteydessä. Monikansallisten yritysten kannalta ongelmallista on eri maiden lakien ja hallinnollisten vaatimusten noudattaminen ja niiden aiheuttama päällekkäinen vero- tai muu rasitus. Verohallinnoille periaatetason ongelmana on verotusalueella syntyvän voiton verotusoikeuden yhteensovittaminen tarpeeseen välttää saman tuloerän moninkertainen verotus. Moninkertainen verotus saattaisi olla esteenä rajat ylittävälle kaupalle ja pääoman liikkumiselle, minkä puolestaan yleisesti ajatellaan vaikuttavan talouden kehittymiseen haitallisesti. Sopi-

¹⁰⁴ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.46.

¹⁰⁵ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.47.

¹⁰⁶ 1558/1995.

¹⁰⁷ Näihin palataan luvussa 2.3.2 Siirtohinnoittelulainsäädännön velvoitteet ja 2.3.3 Siirtohinnoittelun sanktiot.

van veropohjan varmistamiseksi kullekin tuomiovalta-alueelle ja kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi OECD:n jäsenmaat ovat sopineet kansainvälisistä verotusperiaatteista OECD:n malliverosopimuksella¹⁰⁸, johon sekä jäsenmaiden (mukaan lukien Suomen¹⁰⁹) että jäsenmaiden ja jäseniksi kuulumattomien maiden väliset tuloverosopimukset perustuvat.¹¹⁰ Suomi on hyväksynyt malliverosopimuksen, joten kansallisessa lainsäädännössä on huomioitu rajat ylittävien liiketoimien markkinaehtoisuusvaatimus. Muutospaineita loi Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen joulukuussa 2002 antama tuomio¹¹¹, jossa todettiin, että Saksan alikapitalisointisäännökset, joita sovellettiin vain, kun emoyhtiö ei ollut Saksassa yleisesti verovelvollinen, olivat ristiriidassa yhteisöjen perustamissopimuksen sijoittautumisvapautta koskevan 43 artiklan kanssa. Vaikka alikapitalisointisäännökset eroavat luonteeltaan siirtohinnoittelusäännöksistä, katsottiin olevan mahdollista, että kyseiseen oikeustapaukseen vedoten esitettäisiin väitteitä sellaisia siirtohinnoittelusäädöksiä kohtaan, joita sovellettaisiin ainoastaan rajat ylittäviin tilanteisiin. Tämän johdosta päädyttiin siirtohinnoittelua koskevan säädöksen muuttamiseen sanamuodoltaan sellaiseksi, että sen soveltuminen myös Suomessa toimivien etupiiriyritysten välisiin liiketoimiin käy selvästi ilmi.¹¹²

Siirtohinnoittelun dokumentointivaatimuksen taustalla on vuonna 2002 perustettu Euroopan unionin siirtohinnoittelufoorumi. Foorumin päätavoitteena on edistää siirtohinnoittelusääntöjen yhdenmukaista soveltamista unionin jäsenvaltioissa ja erityisesti käsitellä dokumentointivaatimuksia. Foorumi esitti vuonna 2005 Euroopan komissiolle raportin, jonka perusteella marraskuussa 2005 komissio antoi tiedonannon¹¹³ koskien siirtohinnoitteludokumentointia etuyhteysuhteessa olevien yritysten välillä Euroopan unionissa. Tiedonannon sisältämä ehdotus siirtohinnoitteludokumentointia koskeviksi käytännesäännöiksi hyväksyttiin Euroopan neuvostossa 27.6.2006. Käytännesäännöt perustuvat mallille standardoidusta ja osittain keskitetystä dokumentoinnista, jonka kaikki jäsenvaltiot voivat hyväksyä dokumentointivelvollisuutensa täyttäviksi. Malli tunnetaan Euroopan unionin siirtohinnoitteludokumentointina.¹¹⁴

¹⁰⁸ *OECD Model Tax Convention on Income and on Capital*

¹⁰⁹ Suomi on ollut OECD:n jäsenenä vuodesta 1969 alkaen.

¹¹⁰ OECD 1997, J-1 - J-2.

¹¹¹ C-324/00 Lankhorst-Hohorst GmbH.

¹¹² HE 107/2006, 3 (s. 11). < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹¹³ KOM 2005: 543 lopullinen.

¹¹⁴ HE 107/2006, 2.3 (s. 9). < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

2.3.2 Siirtohinnoittelulainsäädännön velvoitteet

2.3.2.1 Markkinaehtoisuusvaatimus

Uudessa verotusmenettelylain 31 §:ssä todetaan, että verovelvollisen ja tähän etuyhteydessä olevan osapuolen välisissä liiketoimissa tulee soveltaa *markkinaehtoperiaatetta* (arm's length principle), eli käyttää sellaisia ehtoja¹¹⁵, joita olisi käytetty toisistaan riippumattomien yritysten välillä¹¹⁶. Ennen 1.1.2007 voimaan astunutta lakimuutosta markkinaehtoperiaatteen nimenomainen vaatimus oli esitetty verotusmenettelylaissa vain kansainvälisten transaktioiden osalta¹¹⁷, vaikkakin käytännössä myös kotimaisten osapuolten välisiin etupiiriliiketoimiin on sovellettu markkinaehtoperiaatteen vaatimusta¹¹⁸. Uudistuksessa on siis kyse aikaisemmin voimassa olleen periaatteen säätämisestä lakitasolla. Hallituksen esityksen mukaan laki tulisi sovellettavaksi paitsi yksittäisten yritysten, myös ulkomaisten yritysten Suomessa sijaitsevan kiinteiden toimipaikkojen ja tuloverolain mukaan verotettavien osapuolten, esimerkiksi konserniin kuuluvien kiinteistöosakeyhtiöiden, osalta. Sen sijaan tarkoitus ei ole, vallitsevan oikeuskäytännön mukaisesti, puuttua voittoa tavoittelemattomien yritysten hinnoitteluun¹¹⁹. Tästä poikkeuksena saattaa kuitenkin olla tilanne, jossa voittoa tavoittelemattomalle yritykselle siirretään veronvälttämistarkoituksessa tuloa markkinaehtoperiaatteesta poiketen.¹²⁰

Lakitekstissä ja OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa siirtohinnoittelulla tarkoitetaan *toisiinsa etuyhteydessä olevien osapuolten tekemän liiketoimen hinnoittelua*. Liiketoimen osapuolten katsotaan ole-

¹¹⁵ Ehdot pitävät sisällään myös kauppahinnan.

¹¹⁶ VML 31 §:n täsmällinen sanamuoto kuuluu: ”Jos verovelvollisen ja häneen etuyhteydessä olevan osapuolen välisessä liiketoimissa on sovittu ehdoista tai määrätty ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu, ja verovelvollisen elinkeinotoiminnan tai muun toiminnan verotettava tulo on tämän johdosta jäänyt pienemmäksi tai tappio on muodostunut suuremmaksi kuin se muutoin olisi ollut, lisätään tuloon määrä, joka olisi kertynyt ehtojen vastatessa sitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Mitä 1 momentissa säädetään, noudatetaan myös yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisissä toimitissa.” Lisäksi markkinaehtoisuudesta on säädelty tonnistoverolaissa ja verosopimusmääräyksissä, ks. HE 107/2006, 2.1 (s. 3 – 4).

< <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹¹⁷ VML 31 §, 1558/1995: ”Jos Suomessa elinkeino- tai muuta tulonhankkimistoimintaa harjoittava verovelvollinen on jollekulle, joka taloudellisesti osallistuu hänen yritykseensä tai jolla on vaikutusvaltaa sen johtoon taikka jonka yritykseen hän taloudellisesti osallistuu tai jonka yrityksen johtoon hän voi vaikuttaa, myynyt tavaroita käypää alempaan hintaan tai häneltä ostanut tavaroita käypää korkeampaan hintaan taikka muutoin hänen kanssaan sopinut taloudellisista ehdoista, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu, ja jos elinkeinosta saatu tulo tämän johdosta on jäänyt pienemmäksi kuin se muuten olisi ollut eikä se, jolle tulo on siirtynyt, ole Suomessa yleisesti verovelvollinen, on verotusta toimitettaessa elinkeinon tai muun tulonhankkimistoiminnan tuottamaksi tuloksi luettava se määrä, johon sen voidaan katsoa nousseen, jollei sanotunlaisiin toimenpiteisiin olisi ryhdytty.”

¹¹⁸ Tämä on ilmennyt mm. elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (360/1968) yleisistä tulon veronalaisuutta ja menon vähennyskelpoisuutta sekä veron kiertämistä ja peiteltyä osinkoa koskevista säännöksistä. (HE 107/2006, 2.2 [s.5]) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹¹⁹ Tästä esimerkkinä esitetään osuuskuntien jäsenilleen tarjoamien palvelujen hinnoittelu ja keskinäisten kiinteistöyhtiöiden perimät vastikkeet.

¹²⁰ HE 107/2006, 1.1 (s. 20 - 21). < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

van toisiinsa etuyhteydessä, jos yhdellä osapuolella on määräysvalta tai kolmannella taholla on yksin tai lähipiirinsä kanssa määräysvalta kummassakin liiketoimeen osallistuvassa osapuolella¹²¹. Hallituksen esityksessä¹²² todetaan, että määräysvaltaa käyttävän tahon asemassa voi yrityksen tai yhteisön lisäksi olla myös luonnollinen henkilö yksin tai yhdessä lähipiirinsä¹²³ kanssa. Etuyhteyden määritelmä on 1.1.2007 voimaan astuneessa laissa selkeästi täsmällisempi ja rajoitetumpi kuin aiemmin. Edellisen säännöksen edellyttämän vaikutusvallan sijasta uudessa laissa edellytetään nimenomaan osapuolten välistä määräysvaltasuhdetta.¹²⁴ Määräysvallan syntymisestä säädetään verotusmenettelylain 31 §:ssä:

Osapuolella on määräysvalta toisessa osapuolella silloin, kun:

- 1) se välittömästi tai välillisesti omistaa yli puolet toisen osapuolen pääomasta;
- 2) sillä välittömästi tai välillisesti on yli puolet toisen osapuolen kaikkien osakkeiden tai osuuksien tuottamasta äänimäärästä;
- 3) sillä välittömästi tai välillisesti on oikeus nimittää yli puolet jäsenistä toisen yhteisön hallitukseen tai siihen verrattavaan toimielimeen tai toimielimeen, jolla on tämä oikeus; tai
- 4) sitä johdetaan yhteisesti toisen osapuolen kanssa tai se muutoin voi tosiasiallisesti käyttää määräysvaltaa toisessa osapuolella.

Itse lakitekstissä ei säädetä markkinaehtoisten siirtohinnoittelumenetelmien kriteereistä, mutta asiaa käsitellään hallituksen esityksessä. Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa¹²⁵ todetaan, että ”menetelmänä voitaisiin käyttää mitä hyvänsä OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa¹²⁶ esitettyä menetelmä, mutta menetelmän valinnassa tulisi ottaa huomioon OECD:n esittämät näkökohdat menetelmien soveltamisesta”. Näihin menetelmiin ja niiden soveltamiseen palataan luvussa 2.4 Markkinaehtoiset siirtohinnoittelumenetelmät.

¹²¹ VML 31 §

¹²² HE 107/2006, 1.1 (s. 21). < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹²³ Lähipiiri määritellään esityksessä tiettyjen sukulaisuus- ja perhesuhteiden kautta.

¹²⁴ HE 107/2006, 1.1 (s. 21). < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹²⁵ HE 107/2006, 1.1 (s.18) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹²⁶ Laissa viitataan vuoden 1995 raporttiin *Siirtohinnoitteluperiaatteet monikansallisia yrityksiä ja verohallintoja varten* (ks. HE 107/2006, 1. [s. 3]) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

2.3.2.2 Dokumentaatiovelvoite

Siirtohinnoittelun dokumentoinnin tarkoituksena on osoittaa toisistaan riippuvaisten osapuolten välisten liiketoimien markkinaehtoisuus. Dokumentoinnin argumentoidaan antavan siten suojaa veroviranomaisten jälkikäteen tekemiä siirtohinnoitteluoikaisuja vastaan sekä vähentävän näihin liiketoimiin kohdistuvan kaksinkertaisen verotuksen riskiä. Toisaalta dokumentointi helpottaa veroviranomaisen mahdollisuuksia tutkia siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta.¹²⁷ Ennen 1.1.2007 voimaan astunutta lakimuutosta ei siirtohinnoittelun dokumentointia ole säädelty Suomen laissa¹²⁸. Hallituksen esityksessä¹²⁹ arvioidaan, että kaiken kaikkiaan sellaisia yritysryhmiä, joihin kuuluvat yritykset olisivat lakiesityksen mukaisia dokumentointivelvollisia, olisi Suomessa yli tuhat.

Toisin kuin markkinaehtoisuuden vaatimus, koskee dokumentointivelvoite ainoastaan ns. rajat ylittäviä transaktioita eli niiden etuyhteisyriyten välisiä liiketoimia, joissa osapuolina ovat a) suomalainen ja ulkomaalainen yritys ja b) ulkomaalainen yritys ja sen Suomessa sijaitseva kiinteä toimipaikka. (Kotimaisista ja kotimaisen yrityksen ja sen ulkomailla sijaitsevan kiinteän toimipaikan välisistä transaktioista dokumentointia ei siis vaadita.)¹³⁰ Poikkeuksena etupiiriyriyten dokumentointivelvoitteesta VML 14 a §:ssä mainitaan pienet ja keskisuuret yritykset, joilta ei vaadita siirtohinnoitteludokumentoinnin laatimista¹³¹. Pienet ja keskisuuret yritykset määritellään laissa seuraavasti:

- yrityksen palveluksessa on vähemmän kuin 250 henkilöä;
- yrityksen liikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma enintään 43 miljoonaa euroa;
- yritys täyttää mikroyriyten ja pienten ja keskisuurten yritysten määritelmästä annetussa komission suosituksessa 2003/361/EY tarkoitetut yrityksen riippumattomuutta kuvaavat ja muut suosituksen sisältyvät pienen ja keskisuuren yrityksen tunnusmerkit¹³².

¹²⁷ HE 107/2006, 1.1 (s. 12 – 13) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹²⁸ HE 107/2006, 2.1 (s. 3) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹²⁹ HE 107/2006, 4.1 (s. 11) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹³⁰ VML 14 a § ja VML 31 §.

¹³¹ Pienet ja keskisuuret yritykset eivät kuitenkaan ole vapautettuja markkinaehtoperiaatteen soveltamisesta. Tämän johdosta veroviranomaisella on oikeus pyytää selvitystä markkinaehtoperiaatteen noudattamisesta. (HE 107/2006, 1.1 [s. 14]) Selvityksen voitaneen kohtuudella odottaa sisältävän samoja tietoja kuin laissa tarkoitettu siirtohinnoitteludokumentointiin.

¹³² Komission suosituksella tärkein merkitys tässä kohdin on se, että pk-yrityksen rajojen määrittely saattaa perustua eri tietopohjaan. Suosituksen mukaan riippumattoman yrityksen kohdalla määrittely perustuu ko. yrityksen tilinpäätöstietoihin. Sellaisen yrityksen tiedot, joilla on suosituksessa tarkoitettuja omistusyhteys- tai sidosyrityksiä, puolestaan määräytyvät näiden yritysten (suosituksessa määritellyllä tavalla) yhdisteltyjen tietojen perusteella. Sidosityrityksen kriteerit määräytyvät samojen suuntaviivojen mukaan kuin VML 31 §:ssä säädelty määräysvalta. Omistusyhteisyriytekseksi puolestaan määritellään kaikki ne yritykset, jotka eivät ole sidosyrityksiä, mutta joiden välillä on vähintään 25 % omistussuhde yrityksen pääomasta tai äänimäärästä yksin tai yhdessä muiden yritysten kanssa. (HE 107/2006, 1.1 [s. 13 – 14]). < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

Lisäksi sallitaan dokumentaation laatiminen suppeammassa muodossa jos osapuolten välisten liiketoimien markkinaehtoisin hinnoin määritelty yhteismäärä on enintään 500 000 euroa verovuoden aikana¹³³.

Laissa määritellyt dokumentaatiovaatimukset perustuvat OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin ja Euroopan unionin dokumentointia koskeviin käytännesääntöihin.¹³⁴ VML 14 b §:n mukaiseen siirtohinnoitteludokumentaatioon on sisällytettävä seuraavat tiedot:

1. kuvaus liiketoiminnasta
2. kuvaus etuyhteysuhteista
3. tiedot etuyhteysuhteessa tehdyistä liiketoimista sekä yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisistä toimista
4. toimintoarviointi etuyhteysuhteessa tehdyistä liiketoimista sekä yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisistä toimista
5. vertailuarviointi käytettävissä oleva tieto vertailukohteista mukaan lukien
6. kuvaus siirtohinnoittelumenetelmästä ja sen soveltamisesta

(Suppeammat dokumentaatiovaatimukset sisältävät vain kohdat 1-3.)

Siirtohinnoitteludokumentaatio on laadittava ensimmäisen kerran verovuodelta, joka alkaa 1.1.2007 tai sen jälkeen¹³⁵. Dokumentoinnin laatimista edellytetään erikseen jokaiselta verovuodelta, mutta käytännössä kerran laadittua dokumenttia voidaan käyttää päivitettyinä seuraavina verovuosina¹³⁶. Dokumentaation esittämisvelvollisuutta koskevien aikamääreiden mukaan verovelvollisen tulee esittää siirtohinnoitteludokumentti veroviranomaisille aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua dokumentoitavan tilikauden päättymisestä. Yrityksen tilikauden ollessa kalenterivuosi tulee dokumentaation olla esitettävissä aikaisintaan 30.6.2008.¹³⁷ Dokumentaatiota voitaneen käytännössä vaatia esitettäväksi esimerkiksi veroilmoituksen käsittelyn, verotarkastuksen kohdevalinnan ja verotarkastuksen yhteydessä.¹³⁸

Koska siirtohinnoitteludokumentaatio on laaja asiakirjakokonaisuus, sen laatiminen veroviranomaisen asettamassa 60 päivän määräajassa dokumentin esittämispyynnöstä ei yleensä käytännössä mahdollista. Lisäksi käytetyt siirtohinnat vaikuttavat erillisyyhtiöiden virallisiin tilinpäätöksiin, ar-

¹³³ VML 14 b §.

¹³⁴ HE 107/2006, 1.1 (s. 14). Lakiesityksessä viitataan OECD:n vuonna 1995 julkaistuun raporttiin ”Siirtohinnoitteluperiaatteet monikansallisia yrityksiä ja verohallintoja varten” ja EU:n komission neuvostolle antaman tiedonannon (KOM [2005] 543 lopullinen) sisältämiin dokumentoinnin käytännesääntöihin.

< <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf> >

¹³⁵ HE 107/2006 < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf> >

¹³⁶ HE 107/2006, 1.1 (s. 13) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf> >

¹³⁷ VML 14 c §.

¹³⁸ Roman, Horsma & Pokkinen 2006, 7.

vonlisäverotukseen ja mahdollisten tullimaksujen määrään. Tämän vuoksi siirtohintojen huolellinen määrittely markkinaehtoisuuden vaatimusta vastaavaksi ja dokumentointi olisi syytä tehdä hyvissä ajoin, mielellään jo ennen dokumentoitavan tilikauden alkua.¹³⁹ Liian myöhään tehdyn hinnanmäärityksen ja dokumentoinnin tai verotarkastuksen seurauksena tehtävät hinnanoikaisut ovat jälkikäteen tehtävinä haasteellisia¹⁴⁰. Lisäksi verotarkastuksessa ilmi tulevat puutteet siirtohintojen määrittelyssä tai dokumentaatiossa johtavat sanktioihin.

2.3.3 Siirtohinnoittelun sanktiot

Siirtohinnoittelusäädösten noudattamatta jättämisen seurauksena veroviranomaisella on verotusmenettelylaissa mainituin perustein oikeus kohdistaa verovelvolliseen laiminlyönnin luonteesta riippuen kahdentyyppisiä sanktioita. Nämä ovat siirtohinnoitteluoikaisu ja veronkorotus.

2.3.3.1 Siirtohinnoitteluoikaisu

VML 31 §:ssä säädetään veroviranomaisen oikeudesta oikaista toimitettavaa verotusta, mikäli etupiiriyhtymien välisten liiketoimien ehtojen havaitaan poikkeavan markkinaehtoperiaatteesta ja verotettava tulo on tästä syystä suurempi tai tappio pienempi kuin se olisi ollut, jos hinnoittelussa olisi noudatettu markkinaehtoperiaatetta¹⁴¹. Säännöksen nojalla veroviranomaiset voivat toimittaa verotuksen ikään kuin markkinaehtoperiaatetta olisi noudatettu¹⁴². *Siirtohinnoitteluoikaisu* ei sinänsä ole varsinaisesti rangaistusluontoinen menettely, vaan asioiden tila oikaistaan verottajan toimesta sellaiseksi, millainen sen olisi verotuksellisesti alun perin pitänyt olla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että veroviranomainen arvioi puuttuvan verotettavan tulon suuruuden ja määrää maksettavaksi tätä vastaavan veron.

Verotusmenettelylain mukaan oikaisu verovelvollisen vahingoksi edellyttää, että verovelvolliselle on varattava tilaisuus tulla asiassa kuulluksi¹⁴³. Tämän johdosta lakiin (14 c §) on säädetty veroviranomaisen oikeus pyytää lisäselvityksiä siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudesta.

¹³⁹ Roman, Horsma & Pokkinen 2006, 7.

¹⁴⁰ Tässä yhteydessä tulee huomioida, ettei Suomessa ole mahdollista tehdä verotettavaa tuloa alentavaa oikaisua enää veroilmoituksella (ks. esim. Myrsky & Linnakangas 2007, 136).

¹⁴¹ Ks. myös HE 107/2006, 1.1 (s. 19 – 20). Tässä huomionarvoista on se, että lain sanamuodon johdosta verottajan ei ilmeisesti tule suorittaa vastaavaa oikaisua, jos havaitaan verotettavan tulon muodostuneen *suuremmaksi* tai tappion *pienemmäksi*, kuin mitä markkinaehtoperiaate edellyttäisi. < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹⁴² Karjalainen & Raunio 2007, 25. Verotuksen muuttamisesta verovelvollisen vahingoksi tarkemmin ks. Myrsky & Linnakangas 2007, 181 – 190.

¹⁴³ Myrsky & Linnakangas 2007, 185.

Mikäli yrityksen verotusta muutetaan toisen verovelvollisen verotukseen vaikuttavalla tavalla, tulee veroviraston viran puolesta tehdä siirtohinnoitteluoikaisua vastaava vastaoikaisu liiketoimen toisen osapuolen verotukseen¹⁴⁴.

2.3.3.2 Veronkorotus

Jos verovelvollinen toimittaa verotusta varten myöhästyneitä, puutteellisia tai virheellisiä tietoja tai verovelvollinen laiminlyö ilmoittamisvelvollisuutensa kokonaan, on veroviranomaisella oikeus määrätä *veronkorotuksesta*¹⁴⁵. Veronkorotus on rangaistusluonteinen vero, joka määrätään verotettavasta tulosta maksettavan veron lisäksi¹⁴⁶. Veronkorotuksesta säädetään VML 32 §:ssä¹⁴⁷. Veronkorotus määrätään tapauskohtaisesti yksilöllisten olosuhteiden mukaan¹⁴⁸. Siirtohinnoittelun yhteydessä veronkorotus voidaan määrätä sekä markkinaehtoisuusvaatimuksen että dokumentointivelvollisuuden noudattamatta jättämisen seurauksena.

Kuten edellä todettiin, oikeuttaa markkinaehtoperiaatteen noudattamatta jättäminen veroviranomaisen oikaisemaan verovelvollisen verotusta. Tämän lisäksi veroviranomaisella on oikeus suorittaa veronkorotus sen perusteella, että verovelvollisen ilmoittaessa tulon liian pieneksi tai kulun liian suureksi veroilmoituksessa (tai muussa verotuksen perusteeksi toimitetussa asiakirjassa) on tuolloin ollut virhe tai puute. Siirtohinnoitteluoikaisutapauksissa sovelletaan samoja veronkorotusta koskevia säännöksiä kuin yleensäkin lisättäessä verovelvollisen verotettavaa tuloa veroviranomaisen aloitteesta.¹⁴⁹ Kun kyse on markkinaehtoisuusperiaatteen laiminlyönnistä, määrätään veronkorotus yleensä¹⁵⁰ VML 32 §:n 3 momentin nojalla. Tällöin veronkorotus voi enimmillään olla 30 prosenttia veronoikaisulla lisätystä tulosta ja 1 prosentti lisätystä varallisuudesta.¹⁵¹

¹⁴⁴ HE 107/2006, 1.1 (s. 20) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹⁴⁵ VML 32 §.

¹⁴⁶ Veronkorotuksesta tarkemmin ks. esim. Myrsky & Linnakangas 2007, s. 164 – 173.

¹⁴⁷ Ks. myös vuosittain annettavat Verohallituksen yhtenäistämishjeet.

¹⁴⁸ Myrsky & Linnakangas 2007, 165.

¹⁴⁹ Karjalainen & Raunio 2007, 31.

¹⁵⁰ Paitsi kun verovelvollinen on vilpittömästi ja kohtuullisin ponnistuksin pyrkinyt siirtohinnoittelussaan markkinaehtoisuuteen, veronkorotusta ei voida määrittellä VML 32§:n 3 momentin nojalla törkeän huolimattomuuden perusteella (HE 107/2006 vp. s. 20) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹⁵¹ Karjalainen & Raunio 2007, 32.

Siirtohinnoitteludokumentoinnin laiminlyönnistä on säädetty erillinen veronkorotus, johon ei vaikuta se, onko siirtohinnoittelussa noudatettu markkinaehtoisuutta¹⁵². Veronkorotus voidaan määrätä, mikäli verovelvollinen ei ole esittänyt siirtohinnoitteludokumentointia tai sitä täydentävää lisäselvitystä määräajassa tai on esittänyt kyseiset dokumentit olennaisesti vaillinaisina tai virheellisinä. Mikäli dokumentoinnin virheellisyys aiheutuu siirtohinnoittelun poikkeamisesta markkinaehtoperiaatteesta, voidaan veronkorotus määrätä siirtohinnoitteluokaisun ja sen perusteella määrätyn veronkorotuksen ohella. Veronkorotuksen enimmäismäärä on 25 000 euroa. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että veronkorotus voidaan määrätä erikseen kunkin laiminlyönnin perusteella, mikäli verovelvollinen on lyönyt laimin useita¹⁵³ eri velvoitteita.¹⁵⁴

2.4 Markkinaehtoiset siirtohinnoittelumenetelmät

Suoritteen siirron tapahtuessa saman organisaation eri yksiköiden välillä mikrotalousteorian mukainen kysynnän ja tarjonnan laki ei yleensä päde. Markkinamekanismin ulkopuolella suoritettu hinnanmääritys on tehtävä erityisiä siirtohinnoittelumenetelmiä käyttäen.¹⁵⁵ OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa¹⁵⁶ on määritelty siirtohinnoittelumenetelmät, joita käyttäen päästään siirtohinnoitteluperiaatteiden edellyttämään markkinaehtoiseen lopputulokseen. Nämä menetelmät jaetaan ns. perinteisiin siirtohinnoittelumenetelmiin (liiketoimimenetelmiin) ja voittoon perustuviin menetelmiin (liiketoimivoittomenetelmiin):¹⁵⁷

Perinteiset liiketoimimenetelmät:

- Markkinahintavertailumenetelmä (Comparable uncontrolled price method, CUP)
- Jälleenmyyntihintamenetelmä (Resale price -method)
- Kustannusvoittolisämenetelmä (Cost plus -method)

Liiketoimivoittomenetelmät (Transactional profit methods):

- Voitonjakamisenetelmä (Profit split -method)
- Liiketoiminettomarginaalimenetelmä (Transactional net margin -method)

¹⁵² Karjalainen & Raunio 2007, 31.

¹⁵³ Käytännössä veronkorotus voitaneen määrätä vain kahdesti: verovelvollisen laiminlyötyä dokumentointivelvollisuutensa ja laiminlyötyä lisäselvitysvelvollisuutensa (Karjalainen & Raunio 2007, 33 -34).

¹⁵⁴ VML 32 §; HE 107/2006, 1.1 (s. 22) < <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060107.pdf>>

¹⁵⁵ Vehmanen & Koskinen 1997, 261.

¹⁵⁶ OECD 1997, luvut II & III.

¹⁵⁷ Raunio 2005, 4.

Parhaiten soveltuvan siirtohinnoittelumenetelmän määrittely riippuu monesta tekijästä. OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa¹⁵⁸ todetaan, ettei yksikään menetelmä sovi kaikkiin mahdollisiin siirtohinnoittelutilanteisiin eikä toisaalta minkään yksittäisen menetelmän soveltuvuutta pidä torjua. Samassa yhteydessä mainitaan, ettei markkinaehtoperiaate vaadi useamman kuin yhden menetelmän soveltamista, mutta tietyissä tilanteissa usean menetelmän käyttö toistensa tukena saattaa olla tarpeen. Kaiken kaikkiaan menetelmää valittaessa tulee ottaa huomioon kaikkien menetelmien tietty epä-tarkkuus ja se, että etusijalla on se menetelmä, joka tarjoaa parhaimman vertailukelpoisuuden ja mahdollistaa suorimman ja tiiviimmän suhteen liiketoimen ja menetelmän välillä.

Vaikka kaikki edellä mainitut siirtohinnoittelumenetelmät on määritelty ja hyväksytty OECD:n toimesta, ei voittoperusteisten siirtohinnoittelumenetelmien, niin sanottujen liiketoimivoittomenetelmien, käyttöä kuitenkaan suositella OECD:n siirtohintaohjeissa. Niiden soveltaminen on ohjeen¹⁵⁹ mukaan perusteltua vain, kun perinteisiä liiketoimimenetelmiä ei voida luotettavasti soveltaa ainoina menetelminä tai ei poikkeuksellisesti voida lainkaan soveltaa.

Suomessa ovat käytettävissä kaikki OECD:n siirtohinnoittelumenetelmät, mutta OECD:n ohjeen¹⁶⁰ mukaisesti siirtohinnoittelussa voidaan käyttää myös muita menetelmiä tai OECD:n siirtohinnoittelumenetelmiä modifioituina. Siirtohinnoittelumenetelmän valinnan yhteydessä on kuitenkin syytä huomata, että käytettyjen siirtohintojen markkinaehtoisuus on tarvittaessa osoitettava noudattaen OECD:n siirtohinnoitteluohjeita eli käytännössä käyttämällä jotakin edellä mainituista OECD:n siirtohinnoittelumenetelmistä.¹⁶¹

2.4.1 Perinteiset liiketoimimenetelmät

OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa¹⁶² ensisijaisesti käytettäviksi siirtohinnoittelumenetelmiksi on määritelty ns. perinteiset liiketoimimenetelmät. Nämä menetelmät rakentuvat sille olettamalle, että siirtohinnoittelulle on löydettävissä ulkoinen vertailukohta, jonka vuoksi ko. menetelmiä voidaan periaatteessa pitää muita menetelmiä luotettavampina ja paremmin markkinaehtoperiaatetta heijas-

¹⁵⁸ OECD 1997, 1.68 – 1.70.

¹⁵⁹ 1997, 3.1.

¹⁶⁰ 1997, 1.68.

¹⁶¹ Raunio 2005, 3, 5.

¹⁶² 1997, 2.49.

tavina¹⁶³. Perinteisiin liiketoimimenetelmiin luetaan markkinahintavertailumenetelmä, jälleenmyyntihintamenetelmä ja kustannusvoittolisämenetelmä.

2.4.1.1 Markkinahintavertailumenetelmä

Markkinahintavertailumenetelmää pidetään suurimpana ja luotettavimpana tapana soveltaa markkinaehtoperiaatetta. Siksi se on OECD:n ensisijaisesti suosittelema siirtohintojen määrittelymenetelmä, jota tulisi käyttää aina, kun mahdollista¹⁶⁴. Menetelmää sovellettaessa verrataan etupiiriyritysten välisessä liiketoimessa käytettyä siirtohintaa riippumattomien osapuolten välisen, vertailukelpoisissa olosuhteissa tehdyn vastaavan transaktion hinnoitteluun. Tämä lähestymistapa on suurin sen vuoksi, että kaikkien etupiiriitoimen ja vertailukelpoisen riippumattoman liiketoimen hintojen erojen voidaan normaalisti katsoa olevan suora seuraus niistä ehdoista, joita yritysten välillä on sovittu, ja markkinaehtoperiaatteen mukaiset ehdot voidaan asettaa korvaamalla etupiiriitoimessa veloitettu hinta riippumattomassa liiketoimessa veloitetulla hinnalla.¹⁶⁵

Markkinahintavertailumenetelmän käyttö edellyttää vertailukelpoisen riippumattoman liiketoimen olemassaoloa eli sitä, että vertailtavien tuotteiden tai palvelun ja taloudellisten olosuhteiden on oltava samankaltaiset tai erojen täsmällisesti oikaistavissa.¹⁶⁶ Koska täsmälleen samankaltaisia liiketapahtumia on käytännössä vaikea löytää johtuen mm. tuotteiden ominaisuuksien ja toimitustapojen eroista¹⁶⁷, tulee tällaiset erot ottaa huomioon tekemällä vertailulaskelmiin niitä vastaavat oikaisut¹⁶⁸. Liiketoimien ominaisuuksien eroavaisuuksien lisäksi vertailua hankaloittavat tiedonhankinnan vaikeudet. Ulkopuolisten yritysten liiketoimista saattaa olla hankala saada riittävästi tietoja vertailukelpoisuuden analysoimiseksi. Joissakin tapauksissa erottavat tekijät voidaan kuitenkin korjata laskennallisesti.¹⁶⁹ Tiivistetyssä muodossaan markkinahintavertailu voidaan esittää seuraavasti¹⁷⁰:

Siirtohintaa = hinta, joka on maksettu vertailukelpoisissa oloissa riippumattomien osapuolten välillä +/- oikaisut

¹⁶³ Mehtonen 2005, 95.

¹⁶⁴ OECD 1997, 2.7: ”Jos vertailukelpoisia riippumattomia liiketoimia voidaan löytää, markkinahintavertailumenetelmä on suurin ja luotettavin tapa soveltaa markkinaehtoperiaatetta. Tällaisissa tapauksissa markkinahintavertailumenetelmälle on siis annettava etusija ennen kaikkia muita menetelmiä.”

¹⁶⁵ OECD 1997, 2.6 – 2.7.

¹⁶⁶ Raunio 2005, 5; Mehtonen 2005, 113 – 114.

¹⁶⁷ Liiketoimien ehtoihin vaikuttavia tekijöitä on käsitelty tarkemmin luvussa 2.2.2 Vertailukelpoisuus.

¹⁶⁸ OECD 1997, 2.8.

¹⁶⁹ Mehtonen 2005, 114.

¹⁷⁰ Anthony & Govindarajan 1995, 776.

Liiketoimikohtaisten erojen ja tiedonhankinnan ongelmien lisäksi menetelmän käyttöä hankaloittavat myös kansainvälisten vertailutransaktioiden etsinnän aiheuttama kustannusrasitus sekä kansallisten ja kansainvälisten kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntöjen sekä -säädösten tuntemisvaatimus.¹⁷¹ Käytännössä menetelmän käyttö onkin Raunio¹⁷² mukaan melko harvinaista sen edellyttämien olosuhteiden laajan samankaltaisuuden vaatimuksen vuoksi¹⁷³.

Aina ei, syystä tai toisesta, ole käytettävissä vertailukelpoisia liiketoimia, jotka mahdollistaisivat yksinomaan suoran lähestymistavan eli markkinahintavertailumenetelmän käytön tai käytön edellytyksiä ei ole mahdollista täyttää riittävässä määrin. Tällöin on tarpeen tutkia siirtohinnoittelua epäsuorien lähestymistapojen, eli jälleenmyyntihinta- tai kustannusvoittolisämenetelmän avulla.¹⁷⁴

2.4.1.2 Jälleenmyyntihintamenetelmä

Jälleenmyyntihintamenetelmää voidaan nimensä mukaisesti soveltaa silloin, kun hinnoiteltavana olevan tuotteen (tai palvelun) ostajana oleva etuyhteisyrittäjä toimii jälleenmyyjänä¹⁷⁵. Jälleenmyyntihintamenetelmää käytettäessä lähtökohtana on ulkopuolisen asiakkaan jälleenmyyjälle maksama hinta (asiakashinta), josta vähennetään markkinaehtoinen bruttomarginaali (jälleenmyyntihintamarginaali). Bruttomarginaali on se osuus, jolla jälleenmyyjä pyrkii kattamaan myynti- ja muut liikekustannukset, oletetun riskin ja alalle ominaisen voitto-osuuden (ottaen huomioon käytetty omaisuus ja otetut riskit). Bruttomarginaalin vähentämisen jälkeen jäljellä olevaa määrää oikaistaan muiden tuotteen ostamiseen liittyvien kustannusten määrällä (esimerkiksi tullimaksut).¹⁷⁶ Jäljellä olevaa määrää voidaan pitää etupiiriyrittäjien välillä tapahtuneen omaisuuden alkuperäisen siirron markkinaehtoisena hintana (kuviot 1).

¹⁷¹ Mehtonen 2005, 115 – 116.

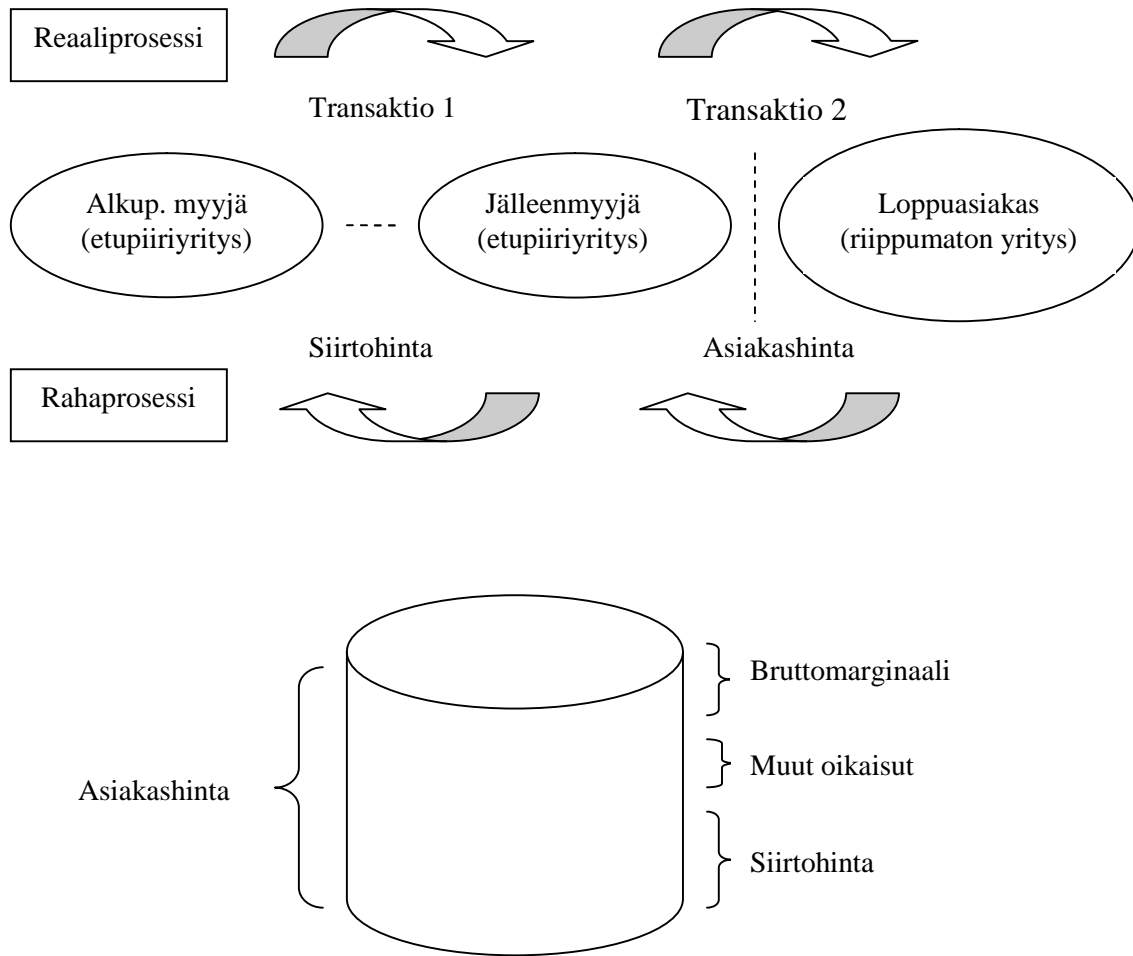
¹⁷² 2005, 5.

¹⁷³ Esimerkiksi erot siirtohinnoiteltavan ja vertailutuotteen laadussa, maantieteellisissä markkinoissa tai transaktioon liittyvien aineettomien oikeuksien käytössä käytännössä estävät markkinahintavertailumenetelmän käytön (Raunio 2005, 5). Mehtonen (2005, 86) tukee tätä näkökulmaa toteamalla seuraavasti: ”Tämän päivän erilaistettujen brändien ja toimialojen vuoksi tuo vertailukelpoisuus on muuttunut yhä harvinaisemmaksi ja hankalammin määriteltäväksi tekijäksi ja ainakin jonkin asteiseksi esteeksi itse markkinaehtoperiaatteen ja erityisesti markkinahintavertailumenetelmän mielekkäälle käyttämiselle etupiiriyrittäjien välisen faktisen siirtohinnoittelun arvioinnin työkaluna.”

¹⁷⁴ OECD 1997, 2.5.

¹⁷⁵ Raunio 2005, 6.

¹⁷⁶ Mehtonen 2005, 116 – 117.

Kuvio 1 Siirtohinnan määräytyminen jälleenmyyntihintamenetelmässä

Jälleenmyyntihintamenetelmä perustuu samantyyppiseen transaktiovertailuun kuin markkinahintavertailumenetelmä. Erotuksena on se, että jälleenmyyntihintamenetelmässä vertailukohteena on bruttomarginaalin suuruus eikä itsessään siirtohintaa.¹⁷⁷ Käytännössä vertailun kohteena on yleensä jälleenmyyjän ja vertailutransaktion myyntikateprosentit ja siirtohintaa ilmoitetaan alennusprosenttina asiakashinnasta¹⁷⁸.

Määriteltäessä bruttomarginaalin suuruutta ei etupiiritransaktion kohteen ominaisuuksien katsota olevan tärkein tekijä. Tämä johtuu siitä, että määrittelyn kohteena on pelkkä marginaali, joka pitää sisällään jälleenmyyjälle liiketoimesta seuranneet kustannukset, riskin ja voitto-osuuden. Tällöin tuotteen ominaisuuksilla ei (muutamia poikkeustapauksia lukuun ottamatta¹⁷⁹) ole välttämättä niinkään merkitystä, vaan niillä tekijöillä, jotka vaikuttavat marginaalin sisältämiin komponentteihin.

¹⁷⁷ OECD 1997, 2.15.

¹⁷⁸ Raunio 2005, 6.

¹⁷⁹ Esimerkiksi kun jälleenmyyjä on käyttänyt suhteellisen arvokasta ainutlaatuista omaisuutta lisätäkseen siirrettävän tuotteen arvoa merkittävästi.

Tällaisia ovat muut luvussa 2.2.2 Vertailukelpoisuus määritellyt osatekijät, etupäässä jälleenmyyjän suorittamien toimintojen määrä.¹⁸⁰ Jos jälleenmyyjä toimii pelkkänä agenttina, eikä kannu esimerkiksi tuote- tai markkinointiriskiä tai hoida varastointia, marginaalin taso on alhaisempi kuin silloin, jos tällaiset toimet kuuluisivat jälleenmyyjälle¹⁸¹. Samanlainen vaikutus bruttomarginaalin suuruuteen on sillä, jos jälleenmyyjä harjoittaa varsinaisen jälleenmyyntitoiminnan lisäksi merkittävää kaupallista aktiviteettia ja käyttää toiminnassaan hyväkseen arvokasta omaisuutta (esimerkiksi markkinointiorganisaatiotaan)¹⁸². Marginaalin voidaan odottaa vaihtelevan myös sen mukaan, toimiiko jälleenmyyjä tuotteen yksinoikeudellisena myyjänä¹⁸³.

Kuten markkinahintavertailumenetelmässäkin, bruttomarginaalin määrittelyssä tulee huomioida vertailutransaktioiden markkinaehtoperiaatteen mukainen vertailukelpoisuus.

Jälleenmyyntihintamenetelmää käytettäessä vertailukelpoisuuden ei kuitenkaan tarvitse olla samaa luokkaa kuin markkinahintavertailumenetelmässä, koska määrittelyn kohteena on marginaali eikä itse siirtohintaa¹⁸⁴. Riittävän vertailukelpoisuuden takaamiseksi vertailulaskelmiin on kuitenkin tehtävä asianmukaiset oikaisut erojen vaikutusten neutraloimiseksi. Vertailukelpoisuuteen ja siten myös menetelmän luotettavuuteen vaikuttavat erityisesti toimintojen samankaltaisuus, kannettavat riskit sekä toimitusehdot.¹⁸⁵ Vaikka tuotteiden ominaisuudet eivät ole vertailussa yhtä tärkeitä¹⁸⁶, tuottaa niiden suurempi vertailukelpoisuus luotettavamman lopputuloksen¹⁸⁷. Tästäkin huolimatta riippumattomien ja etupiiriliiketoimien ollessa vertailukelpoisia kaikkien muiden ominaisuuksien kuin itse tuotteen osalta, jälleenmyyntihinnalla saatetaan määrittellä markkinaehtoperiaatteen mukaiset liiketoimen ehdot luotettavammin kuin markkinahintavertailumenetelmällä¹⁸⁸.

Etupiiritoimen bruttomarginaali voidaan määrittää saman jälleenmyyjän vertailukelpoisissa ja riippumattomissa olosuhteissa ostamien ja myymien tuotteiden avulla. Myös riippumattoman yrityksen vertailukelpoisessa riippumattomassa liiketoimessa saamaa bruttomarginaalia voidaan käyttää verrokina. Jälkimmäisessä tapauksessa saattaa jälleenmyyntihintamenetelmän luotettavuuteen vaikut-

¹⁸⁰ OECD 1997, 2.16 - 2.19.

¹⁸¹ Krichenbauer 2006, 31. Ks. myös OECD 1997, 2.24.

¹⁸² OECD 1997, 2.25.

¹⁸³ OECD 1997, 2.27. Todettakoon vielä, että yksinmyyntioikeuden vaikutukset riippuvat oikeuden maantieteellisestä soveltamisalasta sekä mahdollisten korvaavien tuotteiden olemassaolosta ja kilpailukyvyistä.

¹⁸⁴ Mehtonen 2005, 117.

¹⁸⁵ Krichenbauer 2006, 32.

¹⁸⁶ Jälleenmyyntihintamenetelmässä markkinaehtoisuuden määrittämiseen tähtäviä, tuote-erojen huomioon ottamiseksi tehtäviä oikaisuja tarvitaan yleensä vähemmän kuin markkinahintavertailumenetelmässä, koska tuote-erot eivät todennäköisesti vaikuta voittomarginaaleihin yhtä todennäköisesti kuin hintaan (OECD 1997, 2.16).

¹⁸⁷ OECD 1997, 2.18.

¹⁸⁸ Paitsi jos voidaan tehdä kohtuullisen tarkkoja oikaisuja siirrettävien tuotteiden eroavaisuuksien huomioon ottamiseksi. (OECD 1997, 2.19.)

taa yritysten liiketoiminnan tapojen välillä vallitsevat erot. Jos esimerkiksi kirjanpitoikäännöt eroavat toisistaan, on varmistuttava, että kummassakin tapauksessa käytetään samantyyppisiä kustannuksia bruttomarginaalin määrittelemiseksi. Tämäntyyppisiä ominaisuuksia on analysoitava kun määritetään, onko riippumaton liiketoimi vertailukelpoinen jälleenmyyntihintamenetelmää sovellettaessa.¹⁸⁹

Jälleenmyyntihintamenetelmä on siirtohinnan määrittelyssä sitä tarkempi, mitä lyhyempi aika kuluu alkuperäisestä myyntitapahtumasta (etupiiritransaktio) jälkimmäisen myyntitapahtuman yhteydessä suoritettavaan bruttomarginaalin ja siirtohinnan määrittelyyn¹⁹⁰. Bruttomarginaalin määrittäminen on helpointa silloin, kun jälleenmyyjä ei olennaisesti lisää tuotteen arvoa. Alkuperäisen etupiiritransaktion kohteen osuuden erottamista lopputuotteen arvosta vaikeuttavat tuotteiden jatkojalostaminen ja yhdistäminen toisiin tuotteisiin sekä jälleenmyyjän merkittävä vaikutus tuotteeseen liittyvän, alkuperäisenä myyjänä toimivan etupiiriyrityksen omistaman aineettoman omaisuuden (kuten tavaramerkin) luomiseen tai ylläpitoon.¹⁹¹

2.4.1.3 Kustannusvoittolisämenetelmä

Kustannusvoittolisämenetelmää käytettäessä lähtökohtana on tavaran valmistamisesta (tai palvelun) tuottamisesta myyjälle (etupiiriyritys) aiheutuvat kustannukset, joihin lisätään kustannusvoittolisä. Kustannusvoittolisän tulee olla oikealla tasolla, jotta aikaansaadaan sopiva voitto ottaen huomioon suoritettut toiminnot ja markkinaolosuhteet. Näin saavutettua lopputulosta voidaan pitää etupiiritransaktion markkinaehtoisena siirtohintana.¹⁹² Kustannusvoittolisämenetelmä on OECD:n¹⁹³ mukaan hyödyllisin ja siten usein käytössä käytäessä kauppaa puolivalmisteilla, palveluilla, pitkäaikaisten osto- ja hankintasopimusten perusteella tai tehtäessä sopimuksia yhteisistä laitteistoista.

Kustannusvoittolisämenetelmässä olennaista on oikean kustannuspohjan ja hyväksyttävän voittolisän määrittäminen ja sen huomioiminen, että vertailukelpoista voittolisää sovelletaan vertailukelpoiseen kustannuspohjaan¹⁹⁴.

¹⁸⁹ OECD 1997, 2.15; 2.20; 2.28.

¹⁹⁰ Mitä pidempi ajanjakso kyseisten tapahtumien välillä on, sitä todennäköisemmin myös muita tekijöitä (kuten muutokset markkinoilla, valuuttakursseissa, kustannuksissa jne.) on otettava huomioon. (OECD 1997, 2.23.)

¹⁹¹ OECD 1997, 2.22.

¹⁹² OECD 1997, 2.32 & Raunio 2005, 7.

¹⁹³ OECD 1997, 2.32; Mehtonen 2005, 122.

¹⁹⁴ Mehtonen 2005, 121.

Kustannukset voidaan yleisellä tasolla jakaa kolmeen ryhmään: *välittömiin*, *välillisiin* ja *liikekustannuksiin*¹⁹⁵. Yleensä kustannusvoittolisä määritellään *bruttomarginaalina*, jossa kustannuspohjaa määriteltäessä otetaan huomioon kahden ensimmäisen ryhmän kustannukset. Joissain tilanteissa voi kuitenkin olla tarpeen yhdenmukaisuuden ja vertailukelpoisuuden aikaansaamiseksi ottaa huomioon myös tiettyjä liikekustannuksia, jolloin siirrytään, osittain tai kokonaan, *nettomarginaalin* käyttöön¹⁹⁶. Eri kustannuslajien lisäksi kustannuspohjaa määriteltäessä tulee arvioida mm. historiallisten, jälleenhankinta- ja rajakustannusten sekä tiettyjen muuttuvien kustannusten osalta keskiarvojen käytön tarpeellisuutta.¹⁹⁷ Kustannusten määrittelyn tapauskohtaisuuden vuoksi ei voida asettaa yleistä, kaikkia tilanteita koskevaa sääntöä. Peruseriaatteena kuitenkin on, että kustannusten määrittämisessä käytettäviä eri menetelmiä on sovellettava yhdenmukaisella tavalla etupiiriyritysten ja riippumattomien yritysten kanssa tehtyihin liiketoimiin kuten myös ajan suhteen yksittäisen kaupakumppanin kanssa tehtyihin liiketoimiin.¹⁹⁸

Kuten markkinahintavertailumenetelmässäkin, kustannusvoittolisämenetelmässä markkinaehtoisuuden määrittelyn kohteena ei ole itse siirtohinta, vaan sen sisältämä marginaali. Kustannusvoittolisämarginaalin määrittely tulee markkinaehtoperiaatteen mukaan tehdä riippumattoman yrityksen kustannusvoittolisän avulla, jotta aikaansaadaan sopiva voitto ottaen huomioon suoritettut toiminnot ja markkinaolosuhteet.¹⁹⁹ OECD:n²⁰⁰ mukaan parhaana tapana voidaan pitää marginaalin määrittelyä sen voittolisän avulla, jonka etupiiritransaktiossa myyjänä toimiva yritys on saanut vertailukelpoisissa riippumattomissa liiketoimissa. Lisäksi voidaan käyttää myös kustannusvoittolisää, jonka riippumaton yritys olisi saanut vertailukelpoisissa liiketoimissa²⁰¹. Kustannusvoittolisämarginaali ilmoitetaan yleensä prosentteina kustannuksista²⁰².

¹⁹⁵ Ensimmäiseen ryhmään luettavia, tuotteen (tai palvelun) tuottamisesta välittömästi aiheutuvia kustannuksia ovat esim. raaka-ainekustannukset. Välilliset tuotantokustannukset puolestaan eivät aiheudu välittömästi tuotteen (tai palvelun) tuottamisesta, vaikka ne liittyvät läheisesti kyseiseen tuotantoprosessiin. Välilliset kustannukset saattavat olla yhteisiä useille tuotteille (tai palveluille). Kolmas ryhmä, liikekustannukset (esim. yleis- ja hallintokustannukset), kohdistuvat koko yritykselle ja ne tulee tarvittaessa erikseen jakaa laskennallisesti eri yksiköille. (OECD 1997, 2.40.)

¹⁹⁶ Tällöin on kuitenkin huomioitava, että liikekustannuksien huomioiminen analyysissä saattaa vaikuttaa epäedullisesti kustannusvoittolisämenetelmän luotettavuuteen (OECD 1997, 2.39).

¹⁹⁷ OECD 1997, 2.39 – 2.42.

¹⁹⁸ OECD 1997, 2.45.

¹⁹⁹ Mehtonen 2005, 120 - 121.

²⁰⁰ 1997, 2.33.

²⁰¹ Käytännössä tämän tiedon selvittäminen lienee hankalaa, ellei jopa mahdotonta, menetelmän soveltamiseen vaadittavan informaation yksityiskohtaisuuden vuoksi.

²⁰² Raunio 2005, 7.

Kun määritellään riippumattoman liiketoimen vertailukelpoisuutta, voidaan soveltaa samoja periaatteita, joita on edellä kuvattu jälleenmyyntihintamenetelmän yhteydessä²⁰³. Vertailukelpoisuutta määriteltäessä on kustannuslisävoittomenetelmässä kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että vertailukelpoista voittolisää on sovellettava vertailukelpoiseen kustannuspohjaan²⁰⁴. Tällä tarkoitetaan sitä, että kustannukset aiheutuvat suoritetuista toiminnoista, jotka (käytetty omaisuus ja otettu riski huomioiden) oikeuttavat tiettyyn voittoon. Toiminnalliset erot johtavat loogisesti vastaaviin eroihin kustannuksissa ja voittomarginaalissa. Tästä johtuen ei voida siis todeta vertailutransaktion voittomarginaalin olevan vertailukelpoinen, jolleivät myös sitä vastaavat kustannukset ole vertailukelpoisia. Toiminnallisten erojen lisäksi tulee kustannusten vertailukelpoisuutta analysoitaessa ottaa huomioon kirjanpitokäytäntöjen, laskelmissa käytettyjen kustannuslajien ja niiden kirjanpidollisen käsittelyn yhdenmukaisuus.

Kustannusten kuvatessa toiminnallista eroa, jota ei ole huomioitu menetelmää sovellettaessa, saattaa olla tarpeen oikaista voittolisää. Kustannusten kuvatessa lisätoimintoja, jotka ovat eri toimintoja kuin menetelmässä testattavat toiminnot, näille on määriteltävä erillinen hyvitys. Jos taas erot vertailtavien osapuolten kustannuksissa kuvaavat vain yritysten tehokkuutta tai tehostumusta, voi olla tarkoituksenmukaista, ettei bruttomarginaalia oikaista.²⁰⁵ Kustannusvoittolisämenetelmä voidaan esittää tiivistetyssä muodossaan seuraavasti²⁰⁶:

$$\text{Siirtohinta} = \text{kustannukset} + \text{kustannusvoittolisämarginaali} \pm \text{oikaisut}$$

Kustannusvoittolisämenetelmää sovellettaessa on otettava huomioon lisäksi eräitä erityisiä näkökohtia. Ensinnäkin, sopivaa kustannuspohjaa ja voittolisää ei voida määritellä yksin sen perusteella, että yrityksen tulee kattaa kustannuksensa tietyn ajan kuluessa. Toiseksi, markkinatilanne saattaa vaikuttaa siirtohinnoitteluongelman kannalta hyväksyttävästi kustannusten ja voittolisän suhteelliseen osuuteen (esim. hintakilpailutilanteessa), mutta toisaalta näillä ei välttämättä ole yhteyttä toisiinsa (esim. kun kyseessä on keksinnöstä saatavat suuret tulot kun tutkimuskustannuksia on ollut vähän) eikä hinnoittelun markkinaehtoisuutta voida kumota voittomarginaalin suhteellisen osuuden suuruuden vuoksi.²⁰⁷

²⁰³ Ks. esim. OECD 1997, 2.34.

²⁰⁴ OECD 1997, 2.37.

²⁰⁵ OECD 1997, 2.38.

²⁰⁶ Anthony & Govindarajan 1995, 777.

²⁰⁷ OECD 1997, 2.36.

2.4.2 Liiketoimivoittomenetelmät

Voittoperusteiset siirtohinnoittelumenetelmät käsittävät liiketoiminettomarginaali- ja voitonjakamismenetelmän. Näiden menetelmien käyttö on OECD:n siirtohinnoitteluohjeen²⁰⁸ mukaan mahdollista niissä poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa riittävän hyviä tai mitään tietoja ei ole käytettävissä eikä perinteisiin menetelmiin voida turvautua joko ainoana menetelminä tai lainkaan. Käytännössä tämä on Mehtosen²⁰⁹ mukaan varsin yleistä johtuen liike-elämän todellisten tilanteiden monimutkaisuudesta, mikä vaikeuttaa perinteisten siirtohinnoittelumenetelmien soveltamista.

2.3.2.1 Voitonjakamismenetelmä

Voitonjakamismenetelmää käytetään silloin, kun transaktiot liittyvät toisiinsa niin läheisesti, ettei niiden arvioiminen erikseen ole mahdollista. Käytännössä tämä tarkoittaa sen tyyppisiä transaktioita, joissa toisistaan riippumattomat osapuolet käyttäisivät joint venture -liiketoimintamallia.²¹⁰ Voitonjakamismenetelmän pyrkimyksenä on poistaa etupiiritoimien erityisten ehtojen vaikutus voiton jakautumiseen etupiiritysten kesken²¹¹.

Voitonjakamismenetelmää sovellettaessa ensin tunnistetaan etupiiritoimista syntynyt jaettava voitto. Jaettavan voiton tulee edustaa sitä voittoa, jota ei helposti voida lukea kuuluvaksi jollekin osapuolista²¹². Menetelmää käytettäessä määritellään koko transaktion voitto tai rutiinituoton erottamisen jälkeen laskettu lisätuotto (residual profit), joka jaetaan osapuolten kesken odotettavissa olevien hyötyjen suhteessa. Voitonjakamismenetelmä perustuu enemmänkin odotettuihin kuin todellisiin voittoihin.²¹³ OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa²¹⁴ voiton jakamisen perusteista todetaan, että ”...voitto jaetaan etupiirityksille taloudellisesti pätevällä perusteella, jolla arvioidaan se voiton jakautuminen, jota olisi ennakoitu ja joka olisi näkynyt markkinaehtoisessa sopimuksessa.”

Voiton jakaminen edellyttää toimintoarviointia, jossa otetaan huomioon liiketoimen osapuolten kyseisessä toiminnassa käyttämä omaisuus sekä riskien ja toimintojen jakautuminen²¹⁵. Jakoperusteita

²⁰⁸ 1997, 2.49.

²⁰⁹ Mehtonen 2005, 127.

²¹⁰ Raunio 2005, 8.

²¹¹ OECD 1997, 3.5.

²¹² Esimerkkinä mainittakoon kallisarvoisesta, joskus ainutlaatuisestakin aineettomasta omaisuudesta syntyvä voitto. (OECD 1997, 3.5.)

²¹³ Raunio 2005, 8.

²¹⁴ 1997, 3.5.

²¹⁵ Mehtonen 2005, 128.

määriteltäessä voidaan ottaa huomioon myös ulkopuolisia markkinakriteereitä, kuten havaitut tuotot vertailukelpoisia toimintoja suorittavilta riippumattomilla yrityksillä, mutta tätä ei edellytetä kuten perinteisiä liiketoimimenetelmiä sovellettaessa²¹⁶.

Voitonjakamismenetelmän vahvuutena on, että sitä voidaan soveltaa silloinkin, kun tietoa riippumattomista, vertailukelpoisista liiketoimista ei ole saatavilla. Koska voiton kohdistaminen perustuu suoritettujen toimintojen jakautumiseen etupiiriyrityksien kesken, vertailukohteeksi tarvitaan tietoa etupiiriyritysten sijoittamien panosten arvosta riippumattomilla markkinoilla eikä niinkään suoraa analyysiä voiton jakautumisesta riippumattomien yritysten välillä. Täten menetelmässä voidaan samalla ottaa huomioon ne erityiset, mahdollisesti ainutlaatuiset etupiiriyritysten tosiasiat ja olosuhteet, joita riippumattomien yritysten välillä ei esiinny täyttäen kuitenkin markkinaehtoisuuden vaatimukset. Markkinaehtoisuuden vaatimuksen täyttymisen kannalta suotuisaa on myös se, että OECD:n mukaan liiketoimen kaikkien osapuolten arvioinnin johdosta on epätodennäköisempää, että jokin osapuolista saa abnormaaleja voittoja.²¹⁷

Menetelmän heikkoutena on se, että markkinaehtoisuusarvioinnissa käytetty ulkopuolinen markkinatieto ei liity etupiiritoimiin yhtä läheisesti kuin muissa siirtohinnoittelumenetelmissä. Lisäksi sovellettaessa menetelmää liikevoittoon saattaa asianmukaisten liikekustannusten määrittäminen ja jakaminen tarkasteltavien etupiiritransaktioiden ja yritysten muiden toimintojen kesken olla vaikeaa.²¹⁸

2.4.2.2 Liiketoiminettomarginaalimenetelmä

Liiketoiminettomarginaalimenetelmää käytettäessä tutkitaan sopivaan perustaan (esimerkiksi kustannukset, myynti tai varat) liittyvää nettovoittomarginaalia, jonka verovelvollinen etupiiritoimesta saa. Menetelmä perustuu samaan logiikkaan kuin kustannusvoittolisä- ja jälleenmyyntihintamenetelmä. Määrittämisen kohteena on yrityksen toimintojen nettotuotto liiketoiminnoittain, mitä pyritään vertaamaan ensisijaisesti yrityksen saamaan nettotuottoon vertailukelpoisista riippumattomista liiketoimista²¹⁹. Markkinaehtoisuuden vaatimuksen täyttämiseksi etupiiritoimen nettotuoton tulisi vastata keskenään riippumattomien yritysten vertailukelpoisesta liiketoimesta saamaa nettotuottoa.

²¹⁶ OECD 1997, 3.5. Toisaalta siirtohinnoitteluohjeen kohdassa 3.4 todetaan, ettei liiketoimivoittomenetelmiä tule käyttää siten, että se johtaa keskimääräistä pienempää voittoa tuottavien yritysten ankarampaan verotukseen.

²¹⁷ OECD 1997, 3.6 – 3.7.

²¹⁸ OECD 1997, 3.8 – 3.9.

²¹⁹ Jos määrittäminen tällä tavalla ei ole mahdollista, voidaan käyttää nettotuottoa, jonka riippumaton yritys olisi saanut vertailukelpoisissa liiketoimissa.

Vertailukelpoisuus arvioidaan toimintoarvioinnin avulla.²²⁰ Menetelmässä on otettava huomioon useamman vuoden tiedot sekä tutkittavan että riippumattomien yritysten osalta siinä määrin kuin niiden nettomarginaaleja vertaillaan, jotta voidaan huomioida tuotteiden elinkaarien ja lyhyen tähtäyksen taloudellisten olosuhteiden vaikutus voittoon²²¹.

Liiketoiminettomarginaalimenetelmän vahvuutena on se, että liiketoimien erot vaikuttavat vähemmän nettomarginaaleihin²²² kuin markkinahintavertailumenetelmässä tarkasteltuihin hintoihin tai jälleenmyyntihinta- ja kustannuslisämenetelmässä käytettyihin bruttomarginaaleihin²²³. Lisäksi menetelmän käyttöä helpottaa voitonjakamisenetelmään verrattuna se, että on tarpeen määrittää vain yhden etupiiriyrityksen toiminnot ja vastuut eikä tarvita kustannusten kohdentamista tai kirjanpitojen yhteismitallisuutta.²²⁴

Menetelmän heikkouksista ehkä tärkein on se, että nettomarginaaliin voivat vaikuttaa tekijät, joilla ei ole vastaavaa vaikutusta hintaan tai bruttomarginaaleihin, joita perinteisissä siirtohinnoittelumenetelmissä käytetään. Tämä vaikeuttaa markkinaehtoisten nettomarginaalien tarkkaa ja luotettavaa määrittämistä. Menetelmän käyttöä saattaa vaikeuttaa se, ettei menetelmän hyväksyttävän soveltamisen edellyttämiä, riittävän yksityiskohtaisia tietoja riippumattomien liiketoimien voitoista ole aina saatavilla.²²⁵

²²⁰ OECD 1997, 3.26; Mehtonen 2005, 128.

²²¹ OECD 1997, 3.44.

²²² Esim. omaisuuden tuottoaste ja käyttökate suhteessa myyntiin.

²²³ Yritysten suorittamien toimintojen väliset erot näkyvät usein liikekustannusten vaihteluna. Näin ollen bruttovoittomarginaalit saattavat vaihdella huomattavasti, mutta yritykset tuottavat silti suurin piirtein yhtä suuria nettovoittoja.

²²⁴ OECD 1997, 3.27 – 3.28.

²²⁵ OECD 1997, 3.29 – 3.31

3 AINEISTO JA SEN HANKINTA

3.1 Tutkimuksen toteutus

Tutkittaessa käyttäytymisen tai päätösten syitä, pidetään haastattelua tai kvalitatiivisia menetelmiä yleensä kyselytutkimusta parempina tutkimusmenetelminä²²⁶. Eri asioiden välisiä riippuvuuksia ja tutkittavassa ilmiössä tapahtuneita muutoksia selvitetään tilastollisella tutkimuksella, mikä edellyttää riittävän suurta ja edustavaa otosta. Tällaisen aineiston keruussa käytetään yleensä standardoituja tutkimuslomakkeita valmiine vastausvaihtoehtoineen.²²⁷ Tämän vuoksi tämän tutkimuksen toteutustavaksi päädyttiin valitsemaan strukturoitu kysely. Vaikka tämä tutkimusmenetelmä ei ehkä ole paras mahdollinen, on se tutkimusongelma ja tutkimuksen rajaukset huomioon ottaen käytännöllisin. Ratkaisun katsottiin olevan hyväksyttävä, koska kysely- ja haastattelututkimusten välisistä eroista huolimatta ovat useimmat tutkijat Heikkilän²²⁸ mukaan todenneet, etteivät niillä saadut tulokset eroa toisistaan merkittävästi.

Tutkimuksen toteutustavan ja kohderyhmän määrittelyn jälkeen²²⁹ määriteltiin tiedonkeruumenetelmä. Tiedonkeruumenetelmän valintaan vaikuttavat tutkittavan asian luonne, tutkimuksen tavoite, aikataulu ja budjetti²³⁰. Nämä näkökulmat huomioon ottaen tiedonkeruumenetelmäksi valittiin Internetissä julkaistava www-kysely. Valintaa puolsivat sen sopivuus suuren otoksen tavoittamiseen, helppokäyttöisyys, nopeus ja kustannustehokkuus. Www-kysely mahdollistaa myös tehokkaasti vastausten anonymiteetin säilymisen. Tämä on tärkeä tekijä vastauskadon minimoimiseksi kyselyssä, jonka kohdejoukkona ovat yrityksestä ulos annettavan informaation suhteen tyypillisesti erittäin tarkat julkiset osakeyhtiöt. Www-kyselyn käytön perusedellytys on, että jokaisella perusjoukon jäsenellä on mahdollisuus Internetin käyttöön²³¹. Tämä otettiin huomioon kehikkoperusjoukon määrittelyssä²³², eikä tämän kriteerin suhteen havaittu olennaisia esteitä.

Tämän tiedonhankintamenetelmän heikkouksia ovat vastausten tarkkuuden kyseenalaisuus, väärinkäsitysmahdollisuudet ja lisähavaintojen tekomahdollisuuden puute. Näitä pyritään kompensoimaan

²²⁶ Heikkilä 2005, 19.

²²⁷ Heikkilä 2005, 16.

²²⁸ 2005, 19.

²²⁹ Kuvattu ja perusteltu luvussa 1.3.2 Tutkimuksen rajaukset.

²³⁰ Heikkilä 2005, 19.

²³¹ Heikkilä 2005, 18.

²³² Tästä tarkemmin seuraavassa luvussa.

kysymysten huolellisella suunnittelulla. Www-kyselyn puutteita ovat myös heikot mahdollisuudet estää otokseen kuulumattomien henkilöiden vastaaminen kyselyyn ja toisaalta saman henkilön vastaaminen useaan kertaan²³³. Tässä kyseisten tekijöiden vaikutusmahdollisuuden tutkimustuloksiin arvioitiin olevan minimaalinen, koska kyselystä tiedotettiin vastausaikana ainoastaan otokseen kuuluvien yritysten vastaajakandidaateille henkilökohtaisesti. Tämä ehkäisi paitsi epäsovivien ja epäasianmukaisten vastaajien tavoittamista, myös useamman kuin yhden henkilön vastaamista samasta organisaatiosta. Vastaajakandidaattien motivointi vastaamaan on tämältyyppisissä kyselyissä yleensä hankalaa, eikä havaittavissa ollut mitään kannustimia, jotka olisivat yllyttäneet vastaajakandidaatteja vastaamaan kyselyyn useita kertoja.

3.2 Aineiston hankinta

3.2.1 Perusjoukon ja tutkittavan otoksen määrittely

Ennen aineiston hankintaa tulee määrittellä tutkittava perusjoukko ja määrittellä mahdollisimman edustava otos. Otoksessa on oltava aina vähintään 50 tilastoyksikköä²³⁴. Kvantitatiivinen tutkimus kannattaa tehdä kokonaistutkimuksena (eli sisällyttää otokseen koko perusjoukko) aina, kun perusjoukko on pieni: yleensä, kun tutkittavien yksiköiden lukumäärä on alle sata, mutta varsinkin kyselytutkimuksessa jopa 200 - 300 yksikön suuruisesta perusjoukosta.²³⁵ Tässä tutkimuksen tutkittava perusjoukko koostuu suomalaisten pörssiyritysten muodostamista konserneista. Näitä konserneja tutkimuksessa edustavia pörssiyrityksiä oli perusjoukkoa muodostettaessa yhteensä 131 kpl²³⁶. Aiemmin²³⁷ määriteltyjen rajausten mukaisesti tästä joukosta rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle rahoitussektorin toimijat, joita oli 16 kpl. Jäljelle jäi 115 konsernia ja niitä edustavia julkisia osakeyhtiöitä, jotka muodostavat tutkittavan perusjoukon. Nämä julkiset osakeyhtiöt jakautuvat eri toimialoille seuraavasti (kuvio 2):

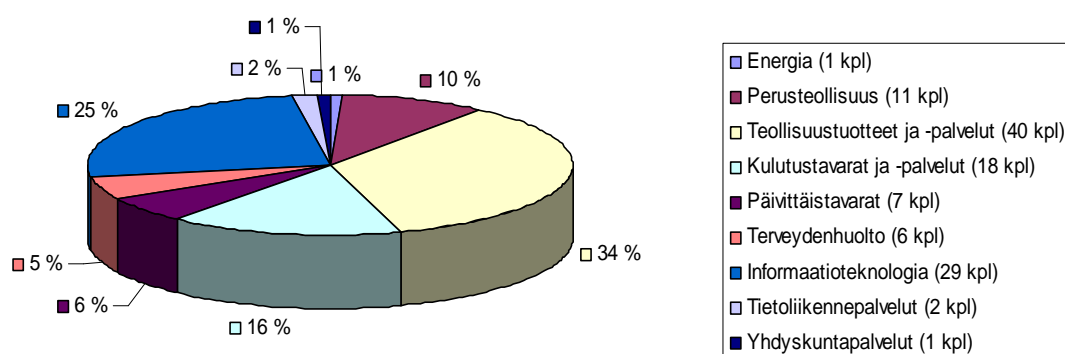
²³³ Heikkilä 2005, 18 - 19.

²³⁴ Heikkilä 2005, 44.

²³⁵ Heikkilä 2005, 33 - 34.

²³⁶ Helsingin Pörssin päälistan osakkeet 25.4.2008 (Helsingin Sanomat 2008, B8). Ks. myös liite 1: Helsingin Pörssissä noteeratut julkiset Osakeyhtiöt 24.4.2008.

²³⁷ Luvussa 1.3.2 Tutkimuksen rajaukset.

Kuvio 2 Helsingin Pörssin päälistan julkiset osakeyhtiöt toimialoittain

Perusjoukon koon johdosta otantaa ei tehty, vaan päätettiin edelle esitetyn suosituksen mukaisesti suorittaa kokonaistutkimus, eli jokainen perusjoukon jäsen on mukana tutkittavassa joukossa.

Vaikka perusjoukko pystytään määrittelemään yksiselitteisesti, kuten tässä, voi kaikkien perusjoukkoon kuuluvien yksiköiden tavoitettavuus olla käytännössä mahdotonta. Tämän vuoksi määritellään erikseen *kohdeperusjoukko* (target population) ja *kehikkoperusjoukko* (frame population). Kohdeperusjoukkoon kuuluvat kaikki kiinnostuksen kohteena olevat yksiköt, tässä julkiset osakeyhtiöt ja niiden edustamat konsernit. Kehikkoperusjoukon muodostavat ne yksiköt, jotka voidaan käytännössä tavoittaa.²³⁸ Tutkimus toteutettiin Internet-kyselynä, joten kehikkoperusjoukon ulkopuolelle jäivät ne yritykset, joiden sähköpostiosoitetta ei ollut saatavissa eikä Internet-kotisivuilla ollut yhteydenottolomaketta, jonne sähköisen saatekirjeen olisi voinut lähettää. Tällaisia yrityksiä oli kaksi, OutoTech Oyj (toimialana teollisuustuotteet ja -palvelut) ja Keskisuomalainen Oyj (kulutustavarat ja -palvelut). 113 yksikön kehikkoperusjoukko ei täten muodostunut merkittävästi pienemmäksi kuin 115 yksikön kohdeperusjoukko (näiden keskinäinen suhde on 98,3 %).

Kehikkoperusjoukossa esiintyy *alipeittoa* (undercoverage), jos siitä puuttuu kohdeperusjoukon yksiköitä, ja vastaavasti *ylipeittoa* (overcoverage), jos siinä on mukana kohdeperusjoukkoon kuulumattomia yksiköitä. Kummankin suurimpana syynä on joko koko perusjoukon käsittävän täydellisen luettelon tai rekisterin puuttuminen tai se, että niiden päivitys ei ole ajan tasalla.²³⁹ Koska käytössä oli täydellinen luettelo²⁴⁰ julkisesti noteeratuista osakeyhtiöistä, ja kyselyn lähettämisen ja

²³⁸ Heikkilä 2005, 34.

²³⁹ Heikkilä 2005, 34 - 35.

²⁴⁰ Helsingin Sanomat 2008, B8.

luettelon julkaisuajankohdan välillä ei ollut merkittävää eroa²⁴¹, ei näistä syistä johtuvaa ali- tai ylipeittoa syntynyt. Ylipeitoksi voidaan kuitenkin tulkita se, etteivät vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun liittyvät kysymykset koske kaikkia kehikkoperusjoukon jäseniä siitä syystä, että konsernissa ei ole vaihto-omaisuutta lainkaan tai vaihto-omaisuutta ei ole lähipiiritransaktioiden kohteena. Ensimmäinen vaihtoehto on selvitettävissä suhteellisen luotettavasti viimeisimmästä julkaistusta konsernitaseesta, mutta jälkimmäistä skenaariota ei pystytä havaitsemaan organisaation ulkopuolelta. Tämän vuoksi kehikkoperusjoukosta ei voitu eliminoida tämänkaltaista ylipeittoa, vaan kyselylomakkeella pyydettiin ilmoittamaan, mikäli vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu ei ole organisaation kannalta relevantti kysymys edellä mainituista syistä. Lisäksi asia huomioidaan tulosten analysoinnissa ja tulkinnassa.

3.2.2 Empiirisen aineiston hankintamenetelmät

Kyselylomakkeen toteutustavaksi valittiin Internet-lomake edellä²⁴² mainituin perustein. Lomake laadittiin ja julkaistiin E-lomake -nimisellä verkkolomakeohjelmistolla, joka on Tampereen yliopiston varsinaisten opiskelijoiden käytössä maksutta opiskelutarkoituksiin²⁴³. E-lomakkeen käyttämistä puolsi sen maksuttomuus, nopeus ja helppokäyttöisyys²⁴⁴ sekä lomakkeen luojan että vastaajan näkökulmasta. Näiden etujen tuoma hyöty ylitti lomakkeen heikkoudet. Tutkimuksessa käytetyn lomakkeen laatiminen kuvataan seuraavassa luvussa, jonka yhteydessä käsitellään myös kyselyn laatimisen ja E-lomake -ohjelmiston käyttämisen ongelmia.

Kyselylomakkeen laatimisen, testauksen ja tarvittavien muutosten tekemisen jälkeen kysely lähetettiin ennakkoon määritellylle otokselle. Koska kyseessä on kokonaistutkimus, muodostui tutkittava otos koko perusjoukosta. Kohdeperusjoukon muodostavia konserneja valittiin edustamaan niihin kuuluvat julkiset osakeyhtiöt (jotka ovat kyseisten konsernien emoyhtiöitä). Julkisista osakeyhtiöistä koottiin luettelo²⁴⁵ Helsingin Sanomien²⁴⁶ julkaiseman, Helsingin Pörssin päälisalla noteerattujen osakkeiden listan pohjalta. Kohdeperusjoukosta muodostettiin kehikkoperusjoukko, joka koostuu niistä yhtiöistä, joiden sähköiset yhteystiedot olivat saatavissa saatekirjeen ja kyselyn lähettämistä varten. Kehikkoperusjoukko muodostaa lopullisen, tutkittavan otoksen.

²⁴¹ Kyselyt lähetettiin keskimäärin 1 - 2 viikon kuluttua luettelon julkaisemisesta.

²⁴² Luvussa 3.1 Tutkimuksen toteutus.

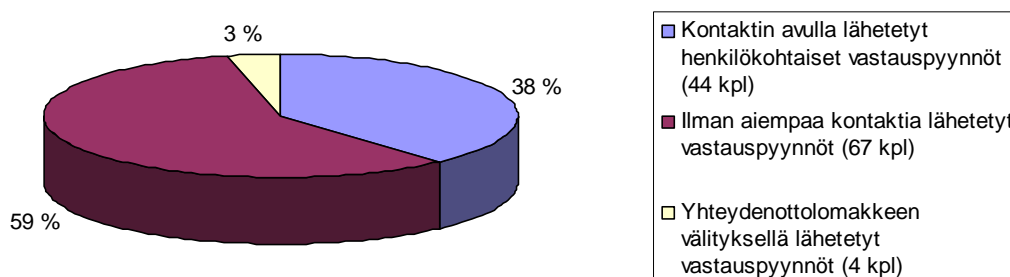
²⁴³ Tarkemmat tiedot Tampereen yliopiston ATK-palvelujen verkkosivuilta: <<https://intrawww.uta.fi/yksikot/tkk/www-palvelut/elomake.html>>

²⁴⁴ Lomake voidaan luoda Internet-selainta käyttämällä, joten käyttö ei vaadi ohjelmointitaitoja.

²⁴⁵ Ks. Liite 1.

²⁴⁶ 2008, B8.

Kehikkoperusjoukon määrittelyn ja yhteystietojen selvittämisen jälkeen tutkittava otos jaettiin kahteen osaan: Ensimmäisen muodostivat ne tutkimusyksiköt²⁴⁷, joiden talousjohtoon oli saatavissa henkilökohtainen kontakti ja ”suositteija”, eli kyselyn saajalle tuttu henkilö, jonka nimi mainittiin yhteystietojen lähteenä. Toinen ryhmä koostui niistä tutkimusyksiköistä, joihin vastaavaa kontaktia ei ollut olemassa. Näidenkin osalta kysely lähetettiin henkilökohtaisesti yhdelle henkilölle talousjohdossa, tavallisimmin talousjohtajalle tai vastaavassa asemassa olevalle (Controller, Chief Financial Officer). Mikäli talousjohdon suoria yhteystietoja ei ollut saatavissa, lähetettiin kysely kyseisen yrityksen Internet-sivuilla olleen yhteydenottolomakkeen välityksellä. Kehikkoperusjoukosta voidaan muodostaa kyselyn lähetystavan perusteella seuraava jakauma (kuvio 3):

Kuvio 3 Kehikkoperusjoukko jaoteltuna kyselyn lähettämistavan mukaan

Suurin osa kyselyistä (yhteensä 62 %) lähetettiin ilman aiempaa kontaktia kyseiseen yritykseen. 44 tutkimusyksikölle eli yli kolmasosalle otoksesta oli kuitenkin löydettävissä suositteija, jolla oli kontakteja kyseiseen organisaatioon ja jonka nimeä voitiin käyttää yhteystietojen lähteenä.

Muut kuin yhteydenottolomakkeiden välityksellä lähetetyt kyselyt välitettiin vastaanottajille sähköpostilla, jossa kyselyn vastaanottajaa pyydettiin vastaamaan kyselyyn tai vaihtoehtoisesti ohjaamaan kysely eteenpäin oikealle henkilölle. Massapostitusta ei käytetty, vaan jokaiselle vastaanottajalle lähetettiin henkilökohtainen sähköposti tutkimuksen tekijän virallisesta sähköpostiosoitteesta. Sähköposti sisälsi lyhyen saatekirjeen, jossa kerrottiin tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja kohderyhmä, tutkimuksen tekijän taustatiedot, yhteystietojen lähde, vastauksen luottamuksellinen käsittely ja toivottu vastausajankohta, sekä suoran linkin kyselytutkimukseen, joka julkaistiin verkossa. Saate-

²⁴⁷ Tutkimusyksiköllä viitataan kehikkoperusjoukkoon eli määriteltyyn otokseen kuuluvaan konserniin, jota tutkimuksessa edustaa kyseisen konsernin julkinen emoyhtiö.

kirjeestä laadittiin kaksi eri versiota²⁴⁸, joista ensimmäinen²⁴⁹ lähetettiin niihin yrityksiin, joihin oli olemassa kontakti ja toinen²⁵⁰ niihin yrityksiin, joihin ei ollut valmista kontaktia tai kysely lähetettiin yrityksen Internet-sivuilla olleen yhteydenottolomakkeen välityksellä.

Vastauspyynnöt kyselyyn lähetettiin toukokuun alussa. Lähetysajankohdassa huomioitiin, ettei kysely ajoitu tilinpäätösten laatimiskaudelle eikä kvartaalikatkon ajalle, mitkä olisivat huonontaneet vastausalttiutta merkittävästi. Vastausaikaa annettiin keskimäärin viikko, jonka arveltiin olevan riittävän pitkä aika sopivan vastaajan tavoittamiseen organisaation sisällä, muttei liian pitkä, jolloin kyselyyn vastaamista siirretään ja todennäköisyys vastaamisen unohtamiseen kasvaa. Uusinta-kyselyä ei lähetetty mm. aikataulullisista syistä johtuen. Tähän palataan luvussa 3.3.2 Vastauskadon analysointi.

3.2.3 Kyselylomakkeen laatiminen

Kyselylomakkeen laatiminen aloitettiin tutkimuksen tavoitteen ja esitettyjen tutkimuskysymysten analysoinnilla. Näiden pohjalta hahmoteltiin, mitä asioita kyselylomakkeella tulee selvittää, jotta esitettyihin tutkimuskysymyksiin saadaan vastattua. Hahmotellut kysymysaihepiirit jaettiin viiteen kategoriaan:

1. Konsernin perustiedot (kuten koko, toimiala ja maantieteellinen sijainti)
2. Vastaajaa koskevat tiedot (asema organisaatiossa, kokemus siirtohinnoittelusta)
3. Konsernissa vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun käytetyt menetelmät ja niiden soveltaminen
4. Konsernin siirtohinnoittelustrategian ja -käytäntöjen tapahtuneet ja suunnitellut muutokset ja niihin vaikuttaneet syyt
5. Konsernin vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden arviointi.

Näiden viiden kysymysaihepiirin pohjalta alettiin hahmotella kyselylomakkeella esitettäviä kysymyksiä.

Menetelmäkirjallisuudessa esitetään kyselylomakkeen jäsentämisen avuksi erilaisiin kysymysten sisältöalueisiin perustuvia ryhmittelyjä²⁵¹. Kyselylomakkeen suunnittelussa ja vastausten analysoin-

²⁴⁸ Ks. Liitteet 2a-b. Liitteinä olevat saatekirjeet on muokattu sähköpostitiedostosta. Kirjeistä on poistettu osa yhteystiedoista.

²⁴⁹ Liite 2a.

²⁵⁰ Liite 2b.

nissa otettiin huomioon Eskolan²⁵² esittämä kysymystyyppien luokittelu täsmällisiin tosiasiatietoihin, arvionvaraisiin tosiasiatietoihin, käyttäytymisen syihin, asenteisiin, arvoihin ja mielipiteisiin sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyviin kysymyksiin²⁵³. Esitettyjen tutkimuskysymysten perusteella hahmoteltuja kysyttäviä asioita peilattiin tähän kysymystyyppien luokitteluun. Näin saatiin määriteltä, mitä kysymystyyppijä käyttämällä kuhunkin edellä esitettyyn kysymysaihepiiriin saadaan validi vastaus.

Kysymysaihepiirien ja käytettävien kysymystyyppien jälkeen laadittiin joukko kysymyksiä, jotka jaoteltiin kysymysaihepiirien mukaan. Sitten aihepiireittäin jaoteltua kysymysjoukkoa analysoitiin yleisistä kysymysten sisällön määrittelyyn liittyvistä näkökohdista Jyringin²⁵⁴ laatiman muistilistan perusteella:

- Kysymyksen tarpeellisuus ja hyödyllisyys
- Samaa aihetta mittaavien kysymysten määrä
- Vastaajan tiedolliset vastaamisedellytykset
- Vastaajan kokemukselliset vastaamisedellytykset
- Kysymyksen yleisyysaste
- Kysymyksen tasapaino
- Saatavan tiedon luotettavuus

Apuna analyysissä olivat kysymyskortit, joiden avulla kyselyn rakennetta ja kysymysaihepiirien jaottelua oli käytännöllistä tutkia ja muokata. Suoritetun analyysin perusteella kysymysjoukkoa karsittiin ja ryhmiteltiin uudelleen sekä lisättiin joitakin relevantteja kysymyksiä.

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa toteuttamistavaksi valittiin strukturoitu kysely. Tarjoamalla valmiit vastausvaihtoehdot pyrittiin myös minimoimaan vastauskatoa, joka arvioitiin etukäteen tutkimuksen epäonnistumisen kannalta suurimmaksi riskitekijäksi²⁵⁵. Avoimille kysymyksille on tyypillistä, että ne houkuttelevat vastaamatta jättämiseen. Lisäksi sanallisten vastausten luokittelu tilastotieteellistä käsittelyä varten on usein hankalaa. Suljettujen kysymysten tarkoituksena on tässä vastausten käsittelyn yksinkertaistamisen lisäksi myös tiettyjen virheiden, kuten väärinymmärrysten tai

²⁵¹ Jyrinki 1977, 42.

²⁵² 1975, 165 - 181.

²⁵³ Koska tutkimuksen kohde ei ole sosiaalinen ilmiö, rajautuivat sosiaalisten suhteiden tutkiminen ja sosiometristen menetelmien käyttö tutkimusalueen ulkopuolelle.

²⁵⁴ 1976, 42.

²⁵⁵ Tähän oli syynä aiheen kompleksisuuden lisäksi se, että tutkimuksen kohderyhmänä olleet pörssiyritykset saavat runsaasti erilaisia kysely- ja haastattelupyynnöitä, mikä saa jotkut yritykset kieltäytymään vastaamisesta periaatesyistä.

asioiden kritisoimisen välttelyn torjunta. Strukturoitu kysely on tarkoituksenmukainen silloin, kun mahdolliset, selvästi rajatut vastausvaihtoehdot tiedetään etukäteen ja niitä on rajoitetusti. Koska käytettävissä ei ollut teorian antamaa tietoa, oli selvitettävä, mitkä ovat ne taustatekijät (selittävät muuttajat), joilla voi olla vaikutusta tutkittaviin asioihin (selitettäviin muuttujiin)²⁵⁶. Lopullisen kysymysjoukon rajaamisen jälkeen kartoitettiin vastausvaihtoehdot lakiesityksen perusteluiden²⁵⁷, OECD:n Siirtohinnoitteluohjeen²⁵⁸, muun kirjallisuuden ja kokemuseräisen tiedon avulla. Vastausvaihtoehtoja määriteltäessä (ja myöhemmin vastausohjeistusta laadittaessa) huomioitiin Heikkilän²⁵⁹ listaamat suljettujen kysymysten ominaisuudet:

- Vaihtoehtojen lukumäärä ei saa olla kovin suuri.
- Kaikille vastaajille löytyy sopiva vaihtoehto.
- Vastausvaihtoehtojen tulee olla toisensa poissulkevia.
- Vaihtoehtojen tulee olla mielekkäitä ja järkeviä.
- Valittavien vaihtoehtojen lukumäärä on ilmoitettava selkeästi.

Näistä ominaisuuksista vaihtoehtojen lukumäärän rajaaminen ja kaikille vastaajille sopivan vaihtoehdon löytyminen osoittautuivat tärkeimmiksi pohdittaviksi asioiksi. Koska strukturoitu kyselytutkimus ei ole paras mahdollinen tapa selvittää päätöksenteon taustalla vaikuttavia syitä²⁶⁰, pyrittiin tätä kompensoimaan tarjoamalla mahdollisimman relevantit ja monipuoliset vastausvaihtoehdot tutkimuksen objektiivisuuden takaamiseksi. Tämä pyrkimys kasvatti käytöksen syitä selvittävien kysymysten vastausvaihtoehtojen joukkoa, mutta se ei vaikuttanut muuttujien määrään, joka oli rajattu ko. kysymyksissä ennalta. Vastausvaihtoehtojen määrän kasvamisen ei myöskään arvioitu haittaavan kysymyksiin vastaamista.

Siirtohinnoittelustrategian muutoksen syitä kartoittavat kysymykset (numerot 20 ja 22) puolestaan päädyttiin esittämään avoimina, koska vastausvaihtoehtojen kirjon arveltiin olevan niin laaja, ettei sitä haluttu lähteä ennalta rajaamaan. Kysymysten luonteesta ja lomaketeknisistä syistä²⁶¹ tiettyihin kysymyksiin lisättiin vaihtoehto ”ei sovellu”, joka oli valittavissa silloin, kun kyseinen kysymys ei ole relevantti vastaajan näkökulmasta. Jotta voitiin varmistua, että kaikille vastaajille on tarjolla ainakin yksi sopiva vastausvaihtoehto, annettiin osassa kysymyksistä valita myös vaihtoehto ”muu,

²⁵⁶ Heikkilä 2005, 47 - 51.

²⁵⁷ HE 107/2006.

²⁵⁸ OECD 1997.

²⁵⁹ 2005, 51.

²⁶⁰ Heikkilä 2005, 19.

²⁶¹ Näillä viitataan siihen, että suuri osa kysymyksistä määriteltiin www-lomakkeella pakollisiksi (koska haluttiin estää kysymyskohtaista vastaukatoa), vaikka jotkut pakollisista kysymyksistä eivät soveltuneet jatkeeksi edeltävien kysymysten vastauksiin kaikkien vastaajien osalta.

mikä?” ja ”en tiedä / en osaa sanoa”. Viimeistä vaihtoehtoa käytettiin myös eräänlaisena kontrollikysymyksenä: Mikäli vastaaja valitsi tämän vaihtoehdon kysymyksissä numero 8, 10 tai 12 (vastaajan siirtohinnoittelutietämykseen liittyvät kysymykset), tuli vastausten analyysin yhteydessä harkittavaksi, voidaanko kyseisen vastaajan antamia tietoja lukea lainkaan mukaan tutkimustuloksiin.

Kysymystyyppien ja vastausvaihtoehtojen määrittelyn jälkeen hahmoteltiin kyselylomakkeen rakenne ja kysymysten esittämismuoto. Kyselylomake suunniteltiin siten, että samaa aihepiiriä koskevat kysymykset ryhmiteltiin kokonaisuuksiksi, joilla on selkeät otsikot. Nämä kokonaisuudet mukailivat aiemmin määriteltyjä, kysymysten laatimisessa apuna käytettyjä kysymysaihepiirejä. Kysymyskokonaisuudet esitettiin sähköisellä lomakkeella²⁶² seitsemän alaotsikon alle ryhmiteltynä, jokainen omalla sivullaan. Tällä keinoin kysely pyrittiin saamaan vaikuttamaan lyhyemmältä ja vastaaja etenemään kyselyssä järjestelmällisesti ja harkitusti.

Pääosa kysymyksistä esitettiin suljetussa muodossa, eli vastausvaihtoehdot oli määritelty valmiiksi. Kuten edellä jo todettiin, oli kyselyssä kuitenkin myös avoimia ja sekamuotoisia kysymyksiä, joita suositellaan käytettäväksi silloin, kun on epävarmaa, keksitäänkö kysymyksiä laadittaessa kaikki mahdolliset vastausvaihtoehdot²⁶³. Esitettäessä mielipiteisiin liittyviä kysymyksiä käytettiin apuna asenneasteikkoja. Vastausvaihtoehdoksi valittiin *Likertin asteikko*²⁶⁴, jota muunneltiin hieman kunkin kysymykseen parhaiten sopivaksi. Kontrollikysymysten avulla pyrittiin varmistamaan erityisesti mielipiteisiin liittyvien kysymysten osalta vastausten johdonmukaisuus ja tulosten luotettavuus.

Kysymysten muotoilua rajoittivat E-lomake -ohjelmiston sisältämät kysymyksenasettelumahdollisuudet. Käytettävissä olevat vaihtoehdot voidaan jakaa avointen ja suljettujen kysymysten vastauksiin: Avoimia kysymyksiä varten tarjolla oli tekstikenttä ja tekstialue, joihin vastaaja voi vapaasti tai ennalta määritellyin parametrein kirjoittaa vastauksensa. Valmiille vastausvaihtoehdoille tarkoitetut vastausmallit olivat alasvetovalikko yksittäisille vastausvalinnoille, valintalista monivalintoja varten, yksittäinen valintaruutu, johon vastaaja merkitsee vastauksensa rastittamalla tai rastittamalla jättämällä, sekä radionapit, joiden avulla pystyttiin luomaan asenneasteikkoja ja ”rasti ruutuun” -

²⁶² Ks. liite 3. Kyselyn tulosteversiossa eivät näy kaikki lomakkeen ominaisuudet, kuten kysymysten yhteydessä esitetyt ohjeet ja lisätiedot. Tämän vuoksi kyselyn sähköinen versio on avoimena työn tarkastuksen ajan osoitteessa <<https://elomake.uta.fi/lomakkeet/3468/lomake.html>>.

²⁶³ Heikkilä 2005, 52.

²⁶⁴ Likertin asteikko on mielipideväittämässä käytetty, tavallisesti 4- tai 5-portainen järjestysasteikon tasoinen asteikko, jossa toisena ääripäänä on useimmiten vaihtoehto ”täysin samaa mieltä” ja toisena ”täysin eri mieltä”. Vastaajan tulee valita asteikolta parhaiten omaa käsitystään vastaava vaihtoehto. (Heikkilä 2005, 53)

tyyppisiä kysymyksiä. Lisäksi avointen ja suljettujen kysymysten vastaustyökaluja yhdistelemällä pystyttiin luomaan sekamuotoisia kysymyksiä. E-lomakkeen kysymystyökaluilla saatiin laadittua kaikki kysymykset vastausvaihtoehdoineen suunnitelman mukaisesti, vaikka ohjelman tarjoama kysymystyökaluvalikko ei ollutkaan kovin kattava²⁶⁵. Ulkonäöllisesti lomakkeen asettelu ei ollut aina paras mahdollinen (esimerkiksi luotaessa monivalintoja radionapeilla), mutta tähän ei pystytty vaikuttamaan, koska kyseessä oli ohjelman ominaisuus. Ohjelman käytön hyödyt arvioitiin kuitenkin merkittävästi suuremmiksi kuin haitat, ja koska kaikki kysymykset pystyttiin esittämään suunnitellussa muodossa, ei E-lomakkeen käytölle nähty estettä.

Kyselylomakkeen laatimisen arvioitiin onnistuneen saadun palautteen perusteella melko hyvin. Ainostaan yksi vastaaja kommentoi kyselylomaketta negatiivissävytteisesti. Hän koki, että kysymykset olivat monimutkaisia ja että välillä oli vaikea löytää sopivaa vastausta.

Kun kyselylomakkeen rakenne ja kysymysten esittämismuoto saatiin määritettyä, koostettiin kyselylomakkeen ensimmäinen versio. Kysymysten ohella lomakkeen alkuun lisättiin tietoa tutkimuksesta ja vastausohjeistus, loppuun puolestaan kiitokset vastaamisesta, ohjeet arvontaan osallistumisesta ja mahdollisuus kommentointiin, kysymysten esittämiseen ja palautteen antamiseen. Tämän jälkeen sähköisen lomakkeen toimivuutta testattiin ja havaitut virheet ja puutteet korjattiin. Kysymysten oheen lisättiin vielä vastaamisen helpottamiseksi ja kysymysten selkeyttämiseksi termien määritelmiä (kuten markkinaehtoisuus) ja siirtohinnoittelulainsäädännön tärkeimpiä kohtia (kuten soveltamisala). Seuraava vaihe oli lomakkeen testaus kohdejoukon edustajilla. Ohjearvona pidetään lomakkeen testaamista 5-10 henkilöllä²⁶⁶, mutta koska kyseessä on pro gradu -tasoinen tutkielma, katsottiin, että kolme testihenkilöä on riittävä määrä. Testaajina toimivat siirtohinnoittelua tunteva veroasiantuntija, erään suomalaisen julkisen osakeyhtiön alakonsernin siirtohinnoittelun kehittämistä vastaava Assistant Controller sekä saman konepajakonsernin suomalaisen tytäryhtiön talouspäällikkö. Heitä pyydettiin kommentoimaan kysymysten ja vastausvaihtoehtojen asiasisältöä, lomakkeen ja vastausohjeistuksen selkeyttä, vastaamiseen kuluvaa aikaa ja vastaamisen sujuvuutta. Saadun palautteen pohjalta lomakkeeseen tehtiin vielä joitain korjauksia ja tarkennuksia kysymyksiin, vastausvaihtoehtoihin, vastausohjeisiin ja ulkoasuun. Viimeisten korjausten tekemisen jälkeen lomake annettiin luettavaksi vielä yhdelle testaajalle kirjoitus- ja muiden pikkuvirheiden löytämi-

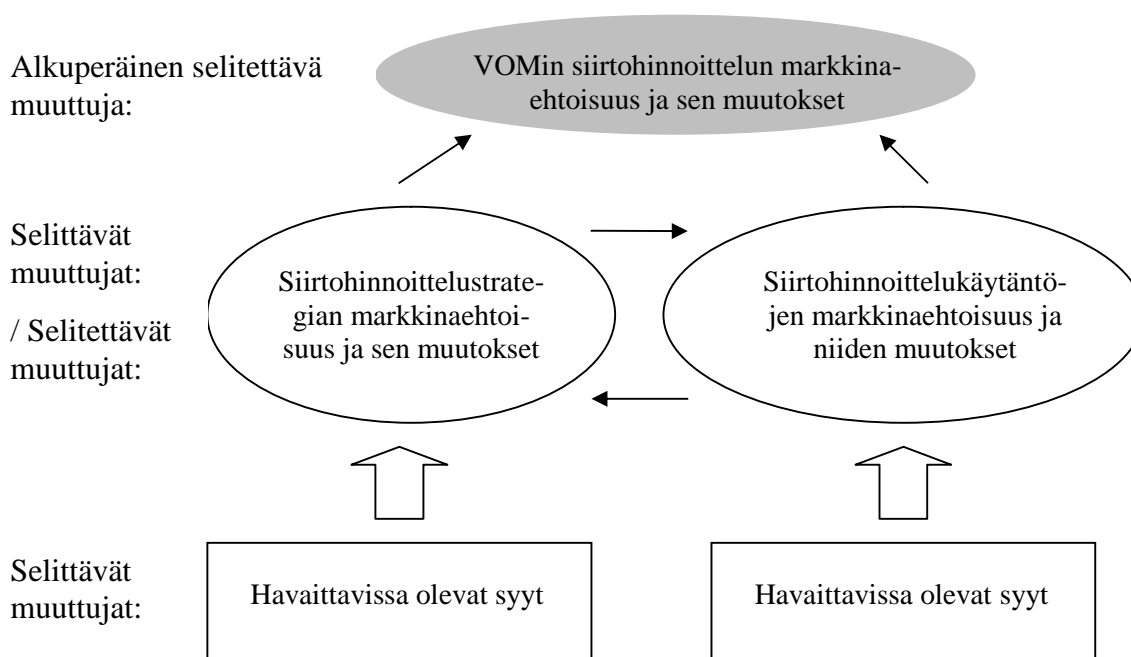
²⁶⁵ Esimerkiksi Osgoodin asteikon käyttö ei ollut mahdollista.

²⁶⁶ Heikkilä 2005, 61.

seksi. Tämän jälkeen kysely julkaistiin²⁶⁷, laadittiin saatekirje²⁶⁸ ja lähetettiin se ja kyselyn Internet-osoite ennalta määritellylle otokselle.

3.2.4 Kyselylomakkeella esitetyt kysymykset

Kyselyssä esitettävät kysymykset koostuvat taustamuuttujista²⁶⁹ ja selitettävistä muuttujista²⁷⁰. Tässä selitettävänä muuttujana on vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus ja siinä tapahtuneet muutokset, joiden taustamuuttujina ovat siirtohinnoittelustrategioiden ja -käytäntöjen markkinaehtoisuus ja sen muutokset. Tällä kysymyksenasettelulla saadaan esille yksinkertainen ja hieman itsestään selväkin syy-seuraus -suhde, muttei vielä päästä todellisten syiden lähteille. Tämän vuoksi asetelmaa täytyy muuttaa siten, että siirtohinnoittelustrategioiden ja -käytäntöjen markkinaehtoisuudesta ja siinä tapahtuneesta muutoksesta muodostetaan selitettävät muuttujat, joiden taustamuuttujia eli havaittavissa olevia syitä kyselyn avulla pyritään selvittämään (kuvio 4).

Kuvio 4 Selitettävien ja selittävien muuttujien määrittely

²⁶⁷ Ks. liite 3. Kyselyn tulosteversiossa eivät näy kaikki lomakkeen ominaisuudet, kuten kysymysten yhteydessä esitetyt ohjeet ja lisätiedot. Tämän vuoksi kyselyn sähköinen versio on avoimena työn tarkastuksen ajan osoitteessa <<https://elomake.uta.fi/lomakkeet/3468/lomake.html>>.

²⁶⁸ Ks. liitteet 2a ja 2b.

²⁶⁹ Taustamuuttujat eli selittävät muuttujat ovat riippumattomia muuttujia, joiden vaikutusta tutkittavaan ominaisuuteen pyritään selvittämään (Heikkilä 2005, 310).

²⁷⁰ Selitettävät muuttujat ovat riippuvia muuttujia, joihin vaikuttavia tekijöitä, selittäjiä, tutkimuksella etsitään (Heikkilä 2005, 310).

Selitettävien ja selittävien muuttujia koskevien kysymyksien lisäksi kyselyssä on mukana myös kontrollikysymyksiä, joiden avulla tarkastetaan eri asioita, kuten onko vastaaja sovelias vastaamaan kyselyyn, onko vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu relevantti kysymys vastaajan edustaman organisaation kannalta ja ovatko vastaukset johdonmukaisia ja saadut tulokset luotettavia.

Ennen kysymysten muotoilua tulee selitettävä muuttuja, eli siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus, määrittellä ja kvantifioida. Siirtohinnoittelu esiteltiin luvussa 2.1 Siirtohinnoittelu käsitteenä, markkinaehtoisuuden määrittely puolestaan luvussa 2.2 OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden peruseriaatteet. Markkinaehtoisuus kvantifioitiin kyselylomaketta varten OECD:n määritelmän mukaisesti, eli markkinaehtoperiaatteen noudattamisen indikaattorina pidettiin OECD:n suosittelmien siirtohinnoittelumenetelmien käyttöä vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun tai vaihtoehtoisesti sitä, että muiden menetelmien avulla määritellyt siirtohinnat on testattu OECD:n suosittelimilla menetelmillä ja havaittu markkinaehtoperiaatteen mukaisiksi.

Kysymysten laatiminen aloitettiin taustamuuttujista. Kyselyn²⁷¹ kolme ensimmäistä sivua (kysymykset 1 - 11) koostuvat konsernin ja vastaajan perustietoihin liittyvistä kysymyksistä eli täsmällisistä tosiasiatiedoista, joihin vastaaminen ei edellytä mielipiteitä ja käsityksiä: kysymykset mittaavat tulkinnatonta tosiasiaa²⁷². Nämä kysymykset päätettiin esittää ensin, koska niihin vastaaminen on suhteellisen helppoa, eikä siten aiheuta vastaajassa negatiivista reaktiota, joka saattaa johtaa vastaamisesta luopumiseen.

Kyselyn ensimmäisellä sivulla tiedusteltiin konsernin päätoimialaa, konsernin sisäisten transaktioiden kohteena olevan vaihto-omaisuuden luonnetta sekä sitä, minkä tyyppistä toimintaa konsernissa myytävien tuotteiden osalta harjoitetaan: valmistusta, jatkojalostusta vai konsernin sisäistä jälleennyyntiä. Toimialatietoja käytetään tulosten analysoinnissa markkinaehtoisuuden taustamuuttujana, vaihto-omaisuuden luonnetta, siihen liittyvän toiminnan tyyppiä ja käytettyjä siirtohinnoittelumenetelmiä voidaan taas verrata OECD:n siirtohinnoittelumenetelmien käyttösuosituksiin. Kysymys konsernin sisäisten transaktioiden kohteena olevan vaihto-omaisuuden luonteesta toimii myös kontrollina: Kysymyksellä varmistetaan saatujen vastausten validiteetti. Kaikki vastaajat eivät välttämättä sisäistä tutkimuskysymystä eivätkä lue kunnolla vastaamiseen annettuja ohjeita. Kysymyksen muotoilun avulla vastaajan ohjataan vastaamaan nimenomaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun

²⁷¹ Ks. liite 3.

²⁷² Heikkilä 2005, 55.

näkökulmasta, eikä siirtohinnoittelua yleisesti ajatellen. Kysymys määriteltiin pakolliseksi, joten kyselyssä ei pääse eteenpäin eivätkä vastaukset tallennu, mikäli kysymykseen jätettiin vastaamatta. Tämä estää tulosten vääristymisen niiden tutkimuskohteiden vastauksilla, jotka ovat tutkimuksen kannalta epärelevanttejä²⁷³.

Kyselyn toisella sivulla kysyttiin viimeksi päättyneen tilikauden konsernitilinpäätöksen mukaista liikevaihtoa, taseen loppusummaa ja keskimääräistä henkilöstömäärää. Vastausvaihtoehdot jaoteltiin jokaisessa kysymyksessä viiteen luokkaan. Tietoja olisi voitu kysyä myös tarkkoina arvoina, mutta näin ei haluttu menetellä vastaajien anonymiteetin takaamiseksi ja vastauskadon estämiseksi²⁷⁴. Samasta syystä toimialaluokkia kysyttäessä annettiin vastausvaihtoehdoiksi vain neljä pääluokkaa²⁷⁵, eikä pörssiosakkeiden luokittelussa käytettyä jaottelua²⁷⁶. Nämä tiedot yhdistämällä vastaajat olisivat olleet helpohkosti tunnistettavissa. Samalla sivulla kysyttiin myös, toimiiko konserni Suomen rajojen ulkopuolella sekä koskeeko VML 14 a-b §:n mukainen siirtohinnoittelun dokumentointivelvollisuus konserniyhtiöitä. Kysymysten avulla saatuja tietoja käytetään kontrollitietoina sekä mahdollisesti taustamuuttujina tuloksia analysoitaessa.

Kolmannella sivulla olivat vastaajaa koskevat kysymykset. Vastaajalta kysyttiin hänen asemaansa konsernissa ja kokemusta siirtohinnoittelusta. Näiden kontrollikysymysten avulla pyritään arvioimaan saatujen vastausten luotettavuutta. Lisäksi kysyttiin, onko vastaaja konsernin emo- vai tytäryhtiön palveluksessa, jotta voidaan tarvittaessa tutkia, onko tällä tekijällä vaikutusta saatuihin tuloksiin.

Seuraavalla sivulla edettiin konsernin vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelukäytäntöjä koskeviin kysymyksiin (kysymykset 12 - 18), jotka myöskin voidaan luokitella kuuluviksi täsmällisiin tosiasiatietoihin. Kysymyksillä selvitettiin, voidaanko todeta konsernissa sovelletun markkinaehtoperiaatetta vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelussa. Markkinaehtoisuuden kvalifioinnin mukaisesti tämä saatiin selville tiedustelemalla, sovelletaanko konsernissa OECD:n Siirtohinnoitteluohjeissa²⁷⁷ mainittuja siirtohinnoittelumenetelmiä. Jos menetelmiä sovelletaan, kysyttiin myös, mitkä menetelmistä

²⁷³ Tällaisiksi määriteltiin luvussa 3.2.1 Perusjoukon ja tutkittavan otoksen määrittely ne konsernit, joissa ei ole vaihto-omaisuutta tai vaihto-omaisuutta ei ole lähipiiritransaktioiden kohteena.

²⁷⁴ Tarkempien tietojen avulla ei myöskään katsottu saatavan tutkimuksen kannalta merkityksellistä lisäinformaatiota.

²⁷⁵ Teollisuus, kauppa, palvelut ja rahoitus / vakuutus.

²⁷⁶ Energia, perusteollisuus, kulutustavarat ja -palvelut, päivittäistavarat, terveydenhuolto, informaatioteknologia, tietoliikennepalvelut, rahoitus, teollisuustuotteet ja -palvelut sekä yhdyskuntapalvelut.

²⁷⁷ 1997.

ovat käytössä, onko suoritettu liiketoimien vertailukelpoisuuden arviointi, mitä tekijöitä vertailukelpoisuuden arvioinnissa on otettu huomioon ja mistä on saatu vertailukelpoisuuden arvioinnissa käytetty informaatio. Näiden lisäkysymysten avulla pyrittiin arvioimaan, ovatko markkinaehtoperiaatteen noudattamisen edellytykset täyttyneet. Jos OECD:n siirtohinnoittelumenetelmiä ei sovelleta, jatkokysymyksenä esitettiin, minkä menetelmien avulla vaihto-omaisuuden siirtohinnat on määritelty ja miten on varmistettu, että käytetyt menetelmät täyttävät markkinaehtoisuuden vaatimukset. Markkinaehtoisuuden suoran analysoinnin lisäksi näiden kysymysten avulla voidaan myös analysoida jäljempänä esitettyjen, siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuutta koskevien mielipidekysymysten vastausten luotettavuutta.

Kyselylomakkeen sivulla viisi selvitettiin konsernin siirtohinnoittelustrategiassa ja siirtohinnoittelukäytännöissä jo tapahtuneita ja aiottuja muutoksia sekä näihin vaikuttaneita syitä (kysymykset 19 - 26). Tutkittavan ilmiön muutosta koskevat kysymykset ovat arvionvaraisia tosiasiatietoja, joihin vastaaminen edellyttää vastaajan henkilökohtaista harkintaa²⁷⁸. Tämän vuoksi vastausvaihtoehdoksi jouduttiin antamaan myös ”en osaa sanoa”, jottei tutkimustuloksia vääristetä ohjaamalla vastaajia vastaamaan myönteisesti tai kielteisesti asiaan, johon he kenties eivät osaa ottaa kantaa. Käyttäytymisen syitä koskevat suljetut kysymykset antavat rajalliset mahdollisuudet syiden erittelyyn²⁷⁹, mikä pyrittiin ottamaan huomioon esittämällä siirtohinnoittelustrategian muutosten syitä koskevat kysymykset avoimina ja tarjoamalla siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksia koskeviin kysymyksiin tutkimusongelman kannalta mahdollisimman relevantteja vastausvaihtoehtoja.

Kyselyn kahdella viimeisellä sivulla pyydetään vastaajaa arvioimaan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen vaikuttavia tekijöitä ja edustamansa konsernin siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta eri näkökulmista (kysymykset 27 - 35). Ensin tiedusteltiin mielipideasteikkojen ja kontrollikysymyksen avulla, kuinka hyvin konsernin vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu on vastaajan mielestä täyttänyt markkinaehtoperiaatteen vaatimukset eri siirtohinnoittelukäytäntöjä sovellettaessa ja miten siirtohinnoittelun dokumentointi on vaikuttanut siirtohinnoittelukäytäntöihin markkinaehtoperiaatteen näkökulmasta. Seuraavaksi vastaajia pyydettiin valitsemaan annetuista vaihtoehdoista kolme markkinaehtoiseen siirtohinnoitteluun parhaiten kannustavaa tekijää ja vastaavasti kolme markkinaehtoisuuden siirtohinnoittelun estettä sekä arvioimaan, miten nämä ovat vaikuttaneet vastaajan edustaman organisaation vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen. Näiden kysymysten avulla pyrittiin havaitsemaan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudessa tapahtunutta muutosta ja sen

²⁷⁸ Heikkilä 2005, 56.

²⁷⁹ Heikkilä 2005, 56.

taustalla vaikuttavia syitä. Näihin mielipiteitä koskeviin kysymyksiin saadut vastaukset edustavat aina jossain määrin vastaajan henkilökohtaisia käsityksiä eivätkä välttämättä kuvaa koko organisaation näkemyksiä, mikä tulee huomioida vastausten analysoinnin ja johtopäätösten teon yhteydessä. Lisäksi tulee arvioida vastausten luotettavuutta ja sitä, edustavatko saadut vastaukset todellisia vaikuttavia syitä (causa) vai koettuja tiedollisia perusteita.

3.3 Aineiston kuvaus

3.3.1 Palautetut kyselylomakkeet

Kysely lähetettiin 113 tutkimusyksikköä käsittävälle otokselle. Vastausajan umpeuduttua kysely suljettiin, eikä uusintakyselyä lähetetty edellä luvussa 3.2.2 Empiirisen aineiston hankintamenetelmät esitetyin perustein.

Vastausaikana kyselyyn tuli yhteensä 35 vastausta. Vastausasteeksi muodostui täten 31,0 % tutkitun otoksen ollessa 113 tutkimusyksikön suuruinen. 12 vastaajaa (34,3 % vastanneista) ilmoitti, ettei konsernilla ole vaihto-omaisuutta joko lainkaan tai lähipiiritransaktioiden kohteena. Loput 23 vastaajaa (65,7 % kyselyyn vastanneista) tallensivat täytetyn kyselylomakkeen. E-lomake -ohjelmiston ominaisuudet eivät mahdollistaneet sen tutkimista, kuinka moni vastaaja luopui vastaamisesta kesken kyselyn täyttämisen.

Kaikki tallennetut lomakkeet voitiin hyväksyä mukaan tutkittavaan aineistoon, koska kontrollikysymyksiin ei tullut vastauksia, jotka olisivat johtaneet koko lomakkeen hylkäämiseen. Kontrollikysymyksinä toimivat kysymykset numero 8, 10 ja 12. Vastauslomakkeen hylkäämistä olisi jouduttu harkitsemaan, mikäli vastaaja olisi todennut, ettei osaa sanoa, koskeeko VML 14 a - b §:n mukainen siirtohinnoittelun dokumentointivelvollisuus hänen edustamiaan konserniyrityksiä (kysymys 8), ettei hän ole osallistunut kyseisen konsernin siirtohinnoitteluprojektiin (kysymys 10) tai ettei hän tiedä, sovelletaanko konsernissa tilikaudella 2008 vaihto-omaisuuden siirtohintojen määrittelyyn OECD:n Siirtohinnoitteluohjeissa mainittuja siirtohinnoittelumenetelmiä (kysymys 12). Lomakkeita ei myöskään jouduttu hylkäämään puutteellisten tai virheellisten vastausten vuoksi, sillä kaikki havaitut virheet ja puutteet voitiin korjata tai vaihtoehtoisesti huomioida tulosten käsittelyssä.

Kyselyssä vastaajat identifioitiin numeroin vastausjärjestyksessä yhdestä kahteenkymmeneenkolmeen. Vastaajista ei kyselyn täyttämisen yhteydessä kerätty tunnistetietoja anonymiteetin varmistamiseksi. Metatietona kuitenkin tallennettiin vastaamiseen käytetty aika. Kyselyn saatesanoissa arvioitiin vastaamiseen kuluva noin 10 – 15 minuuttia. Vastausajan keskiarvoksi saatiin 21 minuuttia mediaanin, eli suuruusjärjestykseen asetettujen havaintojen keskimäisen arvon, ollessa 15 minuuttia. Vastausajan vaihteluvälin pienimmäksi arvoksi tuli 8 minuuttia ja suurimmaksi arvoksi 83 minuuttia. Vaihteluvälin pituudesta huolimatta 75 % vastaajista täytti kyselyn alle 21 minuutissa eli samassa ajassa kuin kaikkien vastausten keston keskiarvo. Vaihteluväliä tarkasteltaessa havaittiin kolme selvästi muista poikkeavaa tapausta, joiden syyksi voidaan olettaa muut kuin kyselystä johtuvat seikat (esimerkiksi vastaamisen keskeytyminen joksikin aikaa). Kun nämä tapaukset poistettiin aineistosta, saatiin vastausajan keskiarvoksi 14 minuuttia ja mediaaniksi 13 minuuttia. Kerättyjen metatietojen perusteella voidaan todeta, että vastausajan arviointi onnistui melko hyvin eikä vastaajille välitetty väärää kuvaa kyselyn täyttämisen viemästä ajasta.

3.3.2 Vastauskadon analysointi

Yleisiä ongelmia kyselytutkimuksissa, erityisesti pro gradu -tutkielmissa, on suuri vastauskato. Vastauskatoon vaikuttavat monet seikat, kuten aiheen mielenkiintoisuus ja se, kuinka tärkeänä vastaajat tutkimusta pitävät, esitettyjen kysymysten sisältö ja lukumäärä, kyselyn ulkoasu ja tekninen toteutus ja tutkimuksen kohderyhmä²⁸⁰.

Tässä tutkimuksessa vastauskatoa pyrittiin minimoimaan kyselyn lähettämiseen ja kyselylomakkeen ominaisuuksiin liittyvien seikkojen avulla. Kysely lähetettiin henkilökohtaisiin sähköpostiosoitteisiin eikä massapostitusta käytetty. Kyselyjä lähetettäessä pyrittiin löytämään vastaanottajalle tuttu henkilö, joka toimi ”suosittelijana” ja mainittiin saatekirjeessä yhteystietojen lähteenä. Saatekirjeessä kuvailtiin lyhyesti ja selkeästi tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja muut perustiedot, arvio kyselyn viemästä ajasta sekä yhteystietonsa ilmoittaneiden vastaajien kesken arvottavasta kirjapalkinnosta. Vastaamisen helppouden varmistamiseksi vastaustavaksi valittiin vaivaton ja nopea sähköinen lomake, joka ei edellyttää vastaajalta mahdollisimman vähän vastauskatoa lisäävää vaivannäköä. Vastausaika rajoitettiin melko lyhyeksi, jottei vastaamisen lykkäämisestä aiheutuvien unohdusten välttämiseksi. Itse kyselylomake pyrittiin laatimaan mahdollisimman selkeäksi ja helppokäyttöiseksi. Lomakkeen alussa annettiin yleisohjeet vastaamiseen liittyen ja kysymysten yhteydessä olivat mm.

²⁸⁰ Heikkilä 2005, 66.

termien määritelmät ja muut kysymyksiä tarkentavat seikat. Kyselylomake jaksotettiin eri osioihin, joiden lukumäärä kerrottiin lomakkeen alussa. Sijoittamalla kysymykset seitsemälle eri sivulle lomake saatiin näyttämään lyhyeltä ja etenemään rytmikkäästi jaksoissa. Kysymyskohtaista vastauskatoa pyrittiin estämään paitsi kysymysten selkeydellä ja ohjeistuksella, ohjelmoimalla mahdollisimman suuri osa kysymyksistä pakollisiksi. Tällöin lomakkeessa ei pääse etenemään seuraavalle sivulle, ennen kuin pakollisiin kysymyksiin on vastattu.

Eräs keino vastauskadon pienentämiseksi on uusintakyselyn suorittaminen²⁸¹. Uusintakysely suoritetaan tyypillisesti kahteen otteeseen mahdollisimman suuren vastausasteen saavuttamiseksi²⁸². Tässä tutkimuksessa tehtiin tietoinen valinta jättää uusintakysely suorittamatta kolmesta syystä: Ensimmäkin, jo ensimmäisellä kyselykierroksella saatiin melko hyvä vastausaste (31,0 %) pro gradu -tasaisen tutkimustyön tarpeisiin²⁸³. Toisaalta ei haluttu vaivata yritysten johtotason henkilöstöä enempää kuin kyselyn toteuttamiseksi oli tarpeen. Kysely suunniteltiin siten, etteivät vastaajat ole tunnistettavissa heidän antamiensa tietojen perusteella anonymitietin ja vastausten saannin turvaamiseksi. Kaikki vastaajat eivät toimittaneet yhteystietojaan erikseen arvontaa varten. Täten ei olisi ollut mahdollista erotella otoksesta uusintakyselyä varten niitä tutkimusyksiköitä, joista vastausta ei saatu ensimmäisellä kyselykierroksella. Lisäksi uusintakyselyn toteuttaminen ei olisi ollut kannattavaa tehokkuusnäkökulmasta sen aiheuttaman aikataulullisen viivästyksen vuoksi.

Tutkimukseen vastasi 35 konsernia, joista 12 (34,3 % vastanneista) ilmoitti, ettei konsernilla ole vaihto-omaisuutta joko lainkaan tai lähipiiritransaktioiden kohteena. Loput 23 vastaajaa (65,7 % kyselyyn vastanneista) tallensivat täytetyn kyselylomakkeen. E-lomakkeen avulla ei ollut mahdollista kerätä tietoa siitä, kuinka moni vastaaja luopui vastaamisesta kesken lomakkeen täyttämisen. Luopuneista osa oli sellaisia joita vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu ei koske²⁸⁴, mutta todennäköisesti joukossa oli myös muista syistä luopuneita vastaajia.

Verrattaessa saatujen vastausten määrää kyselyn lähetystapoihin havaitaan, että saatujen vastausten määrä (35 kpl) alittaa kontaktihenkilön avulla lähetettyjen kyselyjen määrän (44 kpl). Kyselyyn vastaaminen tapahtui täysin anonyymisti ja vain muutama vastaaja ilmoitti erikseen yhteystietonsa

²⁸¹ Heikkilä 2005, 44.

²⁸² Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 191.

²⁸³ Hirsjärven ym. mukaan (2007, 191) valikoimattomalle joukolle lähetetyllä kyselyllä vastauksia saadaan parhaimmillaan 30 – 40 prosentilta, kun taas jollekin erityisryhmälle lähetetyllä postikyselyllä voidaan odottaa korkeampaakin vastausprosenttia, jos aihe on kohderyhmän kannalta tärkeä.

²⁸⁴ Osa näistä ilmoitti asiasta ja sisältyvät täten siihen 34,3 prosenttiin vastaajista, joka ilmoitti aiheen olevan konsernin kannalta irrelevantti.

kirjapalkinnon arvontaa varten, ei voida varmuudella todeta, onko lähetystapa vaikuttanut saatuihin vastauksiin. Etukäteen oli oletettavissa, että osa henkilöistä, joille kysely lähetettiin, ei vastaa johtuen periaatteellisista syistä, kuten salassapitosäädöksistä tai erilaisten kyselyiden runsaudesta. Tällaisia tapauksia tuli tietoon vain yksi. Muista kuin periaatteellisista syistä johtuvaa vastauskatoa pyrittiin minimoimaan erilaisilla kyselyn lähettämiseen ja lomakkeen laatimiseen liittyvillä keinoilla, joita käsiteltiin edellä.

Kyselyn täyttäneistä konserneista kaikkien liikevaihto ylittää 50 milj. euroa, taseen loppusumma 43 milj. euroa ja keskimääräinen henkilöstömäärä 250 henkeä (suurimmalla osalla liikevaihto ylitti 100 milj. euroa, taseen loppusumma 100 milj. euroa ja henkilöstömäärä 500 henkeä, ks. taulukko 2 s. 69)²⁸⁵. Tunnuslukujen avulla todettiin kaikkien konsernien ylittävän siirtohinnoittelulainsäädännössä²⁸⁶ mainitut pienten ja keskisuurten yritysten rajat. Täten tutkimustuloksia ei voida suoraan soveltaa pk-yritysten rajat alittavien konsernien siirtohinnoittelun arvioinnissa.

Tarkastelemalla kaikkien (pl. rahoitussektorin toimijat) pörssikonsernien vastaavia tunnuslukuja²⁸⁷ voitiin analysoida, miten hyvin kyselyn täyttäneet vastaajat edustavat koko perusjoukkoa. Kohdeperusjoukko jaettiin konserniliikevaihdon perusteella kolmeen kokoluokkaan, joista jokaiseen kuuluu noin kolmannes kohdeperusjoukon jäsenistä. Kun kyselyn täyttäneiden vastaajien konserniliikevaihtoa verrattiin koko kohdeperusjoukon tietoihin (taulukko 1) havaittiin, että vastaajien joukossa kahden suurimman kokoluokan (liikevaihto 100 - 500 milj. euroa ja yli 500 milj. euroa) edustus on jonkin verran korostunut pienimmän kokoluokan (liikevaihto alle 100 milj. eur) ollessa aliedustettuna.

Taulukko 1 Vastaajien sijoittuminen kohdeperusjoukkoon konserniliikevaihdon perusteella

Konsernin liikevaihto	Lkm kohdeperusjoukossa	%-osuus kohdeperusjoukosta (n = 115)	Lkm kyselyn täyttäneistä vastaajista	%-osuus kyselyn täyttäneistä (n = 23)
0-100 milj. eur	41	36 %	2	9 %
100-500 milj. eur	33	29 %	10	43 %
yli 500 milj. eur	41	36 %	11	48 %
Yhteensä	115	100 %	23	100 %

²⁸⁵ Viimeisimmän vahvistetun eli 2007 konsernitilinpäätöksen mukaan.

²⁸⁶ VML 14 a §.

²⁸⁷ Saastamoinen 2008, 34 - 40.

Kyselylomakkeen täyttäneistä vastaajista suurin osa ilmoitti päätoimialakseen teollisuuden. Palvelu- ja kaupan alaa edusti alle viidennes kyselylomakkeen täyttäneistä vastaajista. Jako ei vastaa pörssiyritysten toimialajakaumaa (ks. liite 1), mutta toisaalta vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelukysymykset koskevatkin todennäköisemmin teollisuuden ja kaupan alan kuin palvelualojen konserneja. Kolmanneksella kyselytutkimukseen vastanneista ei ole vaihto-omaisuutta joko lainkaan tai lähipii-ritransaktioiden kohteena, mutta näiden vastaajien osalta ei toimialatilastoa koottu, koska ne eivät vastanneet kyselylomakkeen kysymyksiin. Tulosten analysoinnissa ja johtopäätösten teossa tulee ottaa huomioon nämä seikat.

4 AINEISTON KÄSITTELY

4.1 Käytetyt analyysimenetelmät

Nomoteettisessa tutkimuksessa voidaan valita joko hypoteettis-deduktiivinen tai induktiivinen lähestymistapa²⁸⁸. Tässä tutkimuksessa on sovellettu näistä jälkimmäistä. Induktiivinen päättely pohjautuu kokemuksiin ja havaintoihin ja etenee yksittäistapausten avulla yleistyksiin. Se on uutta tietoa tuottava, uskomuksia laajentava ja todentava päättelymuoto. Tätä lähestymistapaa käytettäessä on kuitenkin otettava huomioon, ettei induktion avulla saatu tietoa kuitenkaan ole koskaan ehdottoman varmaa. Sen avulla ei voida sulkea pois muiden kuin havaittujen vaihtoehtojen olemassaoloa. Tämän vuoksi tutkimuksessa tehtävät yleistyksiset ja johtopäätökset ovat rajallisia.²⁸⁹

Kvantitatiivisen aineiston analyysissä voidaan tehdä ero kuvailevan tilastoanalyysin ja tilastollisen päättelyn välillä. Kuvailevan tilastoanalyysin avulla pyritään kuvaamaan ja tiivistämään jonkin määrällisen muuttujan jakaumaa tai useamman määrällisen muuttujan yhteisvaihtelua pyrkimättä kuitenkaan tekemään tulosten pohjalta yleistyksiä mihinkään laajempaan perusjoukkoon. Tilastollisen päättelyn avulla taas voidaan arvioida, kuinka suurella todennäköisyydellä otoksessa havaitut tulokset pätevät koko perusjoukossa.²⁹⁰ Alun perin tarkoituksena oli soveltaa kuvailevan tilastoanalyysin lisäksi tilastollista päättelyä, mutta koska kyselylomakkeen täyttäneet vastaajat muodostivat melko suppean homogeenisen joukon, jonka taustamuuttujissa ei havaittu odotettuja eroja²⁹¹, jouduttiin tästä luopumaan.

Kuvailevassa tilastoanalyysissä voidaan havainnollistamisessa käyttää erilaisia tunnuslukuja, jotka voidaan jakaa sijaintilukuihin, hajontalukuihin ja muihin tunnuslukuihin. Käytettävissä olevat tunnusluvut riippuvat siitä, millä mitta-asteikolla tutkittavien muuttujien saamat arvot ovat.²⁹²

Aineistoa käsiteltiin ja analysoitiin SPSS 13.0 for Windows -tilasto-ohjelman avulla. Valmis vastausmatriisi saatiin E-lomake -ohjelmasta sopivaan muotoon tallennettuna raporttina. Matriisia muokattiin ja uusia muuttujia luotiin SPSS:llä ainatarpeen mukaan. Graafisten esitysten laatimiseen käy-

²⁸⁸ Neilimo & Näsi 1980, 68 – 69.

²⁸⁹ Ahokallio ja Tiilikainen 2005, 32.

²⁹⁰ Tampereen yliopiston Menetelmävaranto-sivusto <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/paattely/paattely.html>>.

²⁹¹ Esimerkiksi toimialan, kokoluokan ja vastaajan organisaation suhteen.

²⁹² Heikkilä 2005, 88 – 90.

tettiin Microsoft Graph -ohjelmaa, tarvittavat taulukot puolestaan luotiin Microsoft Excel -ohjelman avulla.

4.2 Empiirisen aineiston analyysi

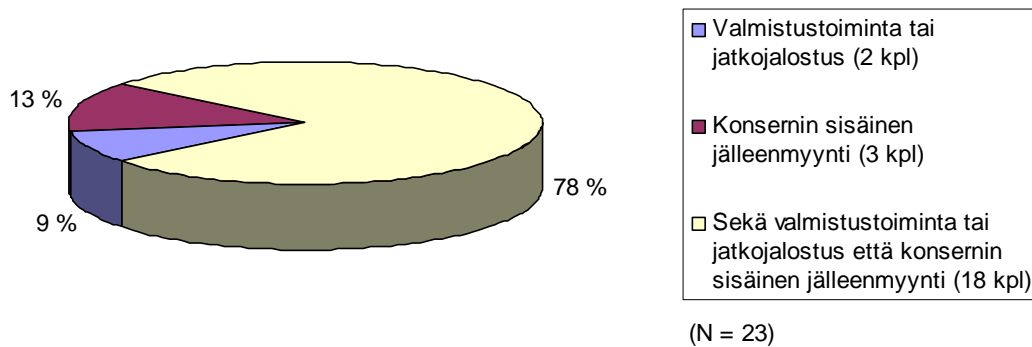
Empiirisen aineiston analyysin tuloksia tarkasteltaessa on tärkeää huomata, että lähes kaikki vastaajia tai siirtohinnoittelua koskevat tiedot on analysoitu vain niiden vastaajien osalta, jotka täyttivät kyselylomakkeen. Täten saadut tulokset perustuvat niiden vastaajien antamiin tietoihin, joiden kannalta esitetty tutkimusongelma on relevantti, ei koko vastaajien joukkoon.

4.2.1 Perustiedot

Tutkimusyksiköiden toiminnasta kyselylomakkeella kerätyt perustiedot koostuivat toimialatiedoista, myytäviin tuotteisiin liittyvän toiminnan luonteesta ja siirtohinnoittelun kohteena olevan vaihtomaisuuden tyypistä. Kysymyksillä haluttiin varmistaa, että saadut vastaukset ovat relevantteja tutkimuksen kannalta eli koskevat nimenomaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelua.

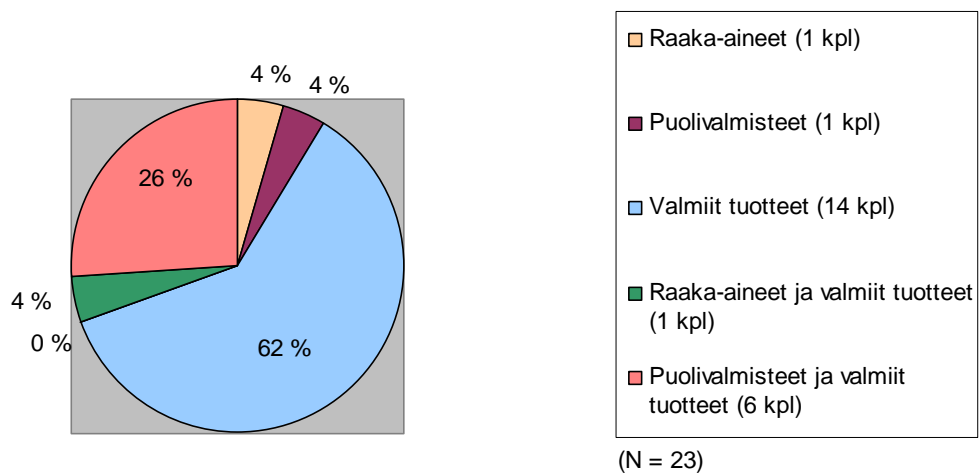
Suurin osa (19 kpl eli 82 %) kyselyn täyttäneistä tutkimusyksiköistä ilmoitti päätoimialakseen teollisuuden. Lisäksi kaksi täytettyä kyselyä tuli kaupan ja kaksi palvelualojen konserneista (kummatkin muodostivat 9 % osuuden kyselyn täyttäneistä vastaajista). Vastaajista kaksi ilmoitti harjoittavansa myytävien tuotteiden osalta valmistustoimintaa tai jatkojalostusta²⁹³, kolme ainoastaan konsernin sisäistä jälleenmyyntiä ja loput 18 sekä valmistustoimintaa tai jatkojalostusta että konsernin sisäistä jälleenmyyntiä (kuvio 5).

²⁹³ Valmistustoiminta ja jatkojalostus kategorisoitiin yhdeksi muuttujaksi, koska siirtohinnoittelun kannalta ne ovat hyvin samantyyppisiä toimintoja eikä niiden erottelulla ollut tutkimusten tulosten kannalta olennaista merkitystä.

Kuvio 5 Myytäviin tuotteisiin liittyvän toiminnan luonne

Toiminnan luonnetta kuvaava kaavio (yllä) on looginen ottaen huomioon vastaajien jakautuminen eri toimialoille. Tämä pätee myös tarkasteltaessa lähipiiritransaktioiden kohteena olevaa vaihto-omaisuutta. Vastaajista 62 % (14 kpl) ilmoittaa vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun kohteena olevan pelkästään valmiita tuotteita ja 26 % vastaajista (6 kpl) valmiita tuotteita ja puolivalmisteita (kuvio 6).

Kuvio 6 Siirtohinnoittelun kohteena oleva vaihto-omaisuus

Muita kyselyyn vastanneista konserneista kerättyjä perustietoja olivat viimeisimmän konsernitilinpäätöksen mukainen liikevaihto, taseen loppusumma, henkilöstön keskimäärä. Lisäksi kysyttiin konserniyritysten maantieteellistä sijaintia ja sitä, koskeeko VML 14 a - b §:n mukainen siirtohinnoittelun laaja dokumentointivelvollisuus konserniyrityksiä. Konsernitilinpäätöstietoja tarkastele-

malla voitiin havaita, että kaikkien vastanneiden tutkimusyksiköiden osalta ylittyivät VML 14 a §:ssä määritellyt pienten ja keskisuurten yritysten rajat (taulukko 2).

Taulukko 2 Konsernitilinpäätöstiedot luokittain

Konsernin henkilöstömäärä tilikaudella keskimäärin		
	Vastausten lukumäärä	% vastanneista (n=23)
alle 250	0	0 %
250-500	3	13 %
500-1.000	5	22 %
1.000 - 10.000	9	39 %
yli 10.000	6	26 %
Yhteensä	23	

Konsernin liikevaihto		
	Vastausten lukumäärä	% vastanneista (n=23)
alle 10 milj. euroa	0	0 %
10-50 milj. euroa	0	0 %
50-100 milj. eur	2	9 %
100-500 milj. eur	10	43 %
yli 500 milj. eur	11	48 %
Yhteensä	23	

Konsernitaseen loppusumma		
	Vastausten lukumäärä	% vastanneista (n=23)
alle 10 milj. euroa	0	0 %
10-43 milj. euroa	0	0 %
43-100 milj. eur	4	17 %
100-500 milj. eur	10	43 %
yli 500 milj. eur	9	39 %
Yhteensä	23	

Kun yllä esitettyihin tietoihin yhdistettiin kysymykseen numero seitsemän saadut vastaukset, jonka mukaan kaikilla kyselyyn vastanneilla konserneilla on yhtiöitä sekä Suomessa että ulkomailla voitiin todeta, että kaikki 23 tutkimuskohdetta ovat VML 14 a - b §:n mukaan dokumentointivelvollisia rajat ylittävien transaktioiden siirtohinnoittelun osalta.

Kyselyyn vastanneiden konsernien perustietojen kuvailevan analyysin perusteella voitiin alustavasti todeta, että tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää kaikkiin Helsingin Pörssin konserneihin, joilla on vaihto-omaisuutta siirtohinnoittelun kohteena. Tutkittava joukko muodostuu suurista yrityksistä,

jotka ovat dokumentointivelvollisia ja toimivat todennäköisimmin valmistavassa teollisuudessa. Niissä vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu liittyy enimmäkseen valmiisiin tuotteisiin, mutta myös puolivalmisteisiin. Täten tulosten yleistäminen esimerkiksi kaupanalan yritykseen antaisi todennäköisesti väärän kuvan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudesta jo toiminnan luonteen eroavaisuuksien vuoksi.

Vastaajien taustatietoja koskevat kysymykset esitettiin lähinnä sen varmistamiseksi, että vastaajat ovat kykeneviä arvioimaan konsernin siirtohinnoittelustrategioita ja -käytäntöjä tarvittavassa laajuudessa. Tätä arvioitiin kysymällä vastaajan asemaa organisaatiossa ja kokemusta organisaation siirtohinnoitteluprojekteista. Lisäksi kysyttiin, onko vastaaja konsernin emo- vai tytäryhtiön palveluksessa, jotta voidaan tarvittaessa tutkia, onko tällä tekijällä vaikutusta saatuihin tuloksiin.

Vastaajia oli kaikkiaan 23, joista kaikki voidaan luokitella taloushallinnon asiantuntijatehtävissä toimiviksi. Vastaajien joukossa oli kahdeksan talousjohtajaa tai talouspäällikköä, kahdeksan Group Controlleria tai Controlleria, kuusi verojohtajaa tai -asiantuntijaa ja yksi sisäinen tarkastaja. Suurin osa vastaajista (21 kpl) oli konsernin emoyhtiön palveluksessa, vain kaksi vastaajaa edusti tytäryhtiöiden palveluksessa olevia työntekijöitä. Kaikilla vastaajilla oli jonkinasteista kokemusta edustamansa konsernin siirtohinnoitteluprojekteista. Suurin osa vastaajista on osallistunut sekä konsernin siirtohinnoittelustrategian laatimiseen (70 % vastaajista) että konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnitteluun tai toteutukseen (78 % vastaajista). Lisäksi lähes puolet vastaajista (43 %) on osallistunut yksittäisen toimialayhtiön siirtohinnoittelukäytäntöjen toteutukseen (Taulukko 3).

Taulukko 3 Vastaajien kokemus konsernin siirtohinnoitteluprojekteista

	Vastausten lukumäärä	% vastanneista (n=23)
Konsernin siirtohinnoittelustrategian laatiminen	16	70 %
Konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnittelu/toteutus	18	78 %
Alakonsernin/toimialan siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnittelu	8	35 %
Alakonsernin/toimialan siirtohinnoittelukäytäntöjen toteutus	4	17 %
Yksittäisen toimialayhtiön siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnittelu	10	43 %
Yksittäisen toimialayhtiön siirtohinnoittelukäytäntöjen toteutus	2	9 %
Osallistuminen konsernin siirtohinnoitteluprojektiin muulla tavoin	5	22 %
Ei kokemusta konsernin siirtohinnoitteluprojekteista	0	0 %
Yhteensä	63	

Vastaajien asema ja heidän kokemuksensa edustamansa organisaation siirtohinnoitteluprojekteista antoivat syyn olettaa, että heidän antamansa vastaukset ovat asiantuntevia eikä tutkimustuloksissa ole epärelevanttien vastaajien valikoitumisesta johtuvaa harhaa. Tätä myös testattiin suuntaa antavasti kysymyksellä numero kahdeksan²⁹⁴, johon saadut vastaukset olivat yhteneväisiä konsernin perustietoja koskevien kysymysten vastauksien kanssa, joiden mukaan kaikki vastanneet konsernit ovat dokumentointivelvollisia. Kontrollikysymyksen avulla ei täten saatu syytä olettaa, etteivät vastaajat tuntisi aihepiiriä ainakin perusvaatimusten verran.

4.2.2 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden analysointi

Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden mahdollisen muutoksen suunnan ja voimakkuuden havaitsemiseksi täytyy ensin selvittää sen nykytila. Tähän pyrittiin kahdella tapaa: analysoimalla siirtohinnoittajien määrittämiseen käytettäviä menetelmiä sekä kysymällä vastaajilta heidän arviotaan edustamansa konsernin siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudesta.

Siirtohinnoittelumenetelmien analysointia varten markkinaehtoisuus kvalifioitiin. Tässä käytettiin apuna OECD:n esittämää markkinaehtoisuuden määritelmää ja tulkintaa määritelmän kriteerit täyttävistä menetelmistä. Markkinaehtoperiaatteen noudattamisen indikaattorina pidettiin OECD:n suosittelujen siirtohinnoittelumenetelmien käyttöä vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun OECD:n suositusten mukaisella tavalla tai vaihtoehtoisesti sitä, että muiden menetelmien avulla määritellyt siirtohinnot on testattu OECD:n suosittelimilla menetelmillä ja havaittu markkinaehtoperiaatteen mukaisiksi.

Vastaajista 70 % (16 kpl) ilmoitti konsernissa sovellettavan tilikaudella 2008 vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun OECD:n Siirtohinnoitteluohjeissa mainittuja siirtohinnoittelumenetelmiä. Kuusi vastaajaa (26 %) ilmoitti OECD:n menetelmiä sovellettavan osittain, yhden vastaajan mukaan OECD:n menetelmiä ei hänen edustamassaan organisaatiossa sovelleta.

Jotta voitiin varmistua siitä, että OECD:n menetelmiä todella sovelletaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun, eivätkä vastaukset sisällä väärinkäsityksestä tai muusta syystä aiheutuvaa virhettä, pyydettiin vastaajia erittelemään käytetyt siirtohinnoittelumenetelmät. Valintojen määrää ei rajattu,

²⁹⁴ ”Koskeeko VML 14 a-b §:n mukainen siirtohinnoittelun dokumentointivelvollisuus konserniyrityksiä?”

koska käytössä saattaa yhtä aikaa olla useitakin menetelmiä joko rinnakkain tai eri vaihto-omaisuusryhmille omansa. Eri menetelmien käytön yleisyys käy ilmi taulukosta 4:

Taulukko 4 OECD:n siirtohinnoittelumenetelmien käytön yleisyys

	Vastausten lukumäärä	% menetelmiä soveltavista (n=22)
Kustannusvoittolisämenetelmä	15	68 %
Markkinahintavertailumenetelmä	10	45 %
Jälleenmyyntihintamenetelmä	9	41 %
Liiketoimintomarginaalimenetelmä	5	23 %
Voitonjakamismenetelmä	1	5 %
Ei mikään edellä mainituista	0	0 %
Yhteensä	40	

Perinteiset liiketoimimenetelmät osoittautuivat eniten käytetyiksi. Suosituin oli kustannusvoittolisämenetelmä, joka oli käytössä 15 vastaajalla eli 68 prosentilla OECD:n siirtohinnoittelumenetelmiä soveltavista vastaajista. Toiseksi yleisimpiä olivat markkinahintavertailumenetelmä (käytössä kymmenellä vastaajalla) ja jälleenmyyntihintamenetelmä (käytössä yhdeksällä vastaajalla). Liiketoimivoittomenetelmistä liiketoimintomarginaalimenetelmä oli käytössä viidellä vastaajalla, voitonjakamismenetelmä puolestaan vain yhdellä. Jakauma noudattelee pääpiirteittäin OECD:n suositusta, jonka mukaan siirtohinnoittelussa tulisi ensisijaisesti käyttää perinteisiä liiketoimimenetelmiä. Huomionarvoista on se, että markkinahintavertailumenetelmä ei saatujen vastausten perusteella ole yleisimmin käytetty vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelumenetelmä. OECD:n mukaan²⁹⁵ siirtohinnoittelussa tulisi käyttää markkinahintamenetelmää aina, kun se on mahdollista eli käytännössä, kun on löydettävissä vertailukelpoisia liiketoimia, joiden avulla siirtohinnot voidaan määrittää. Ilmeisesti saatavilla ei ole ollut riittävästi vertailuinformatiota käytännön siirtohinnoittelun tarpeisiin, kuten Raunio²⁹⁶ ja Mehtonen²⁹⁷ olettavat, tai kenties kustannusvoittolisämenetelmä on yksinkertaisesti koettu helpommaksi soveltaa.

Pelkkä käytetyn siirtohinnoitteluperiaatteen nimeäminen määrittelee vain suuntaa-antavasti, onko markkinaehtoperiaatetta noudatettu. Siirtohinnoittelumenetelmien markkinaehtoisuus perustuu siirtohintojen määrittämiseen vertailukelpoisten transaktioiden avulla. Tällaisen transaktion määrittely edellyttää vertailukelpoisuuden arviointia, jossa tärkeimpiä huomioitavia ominaisuuksia ovat

²⁹⁵ OECD 1997, 2.7: ”Jos vertailukelpoisia riippumattomia liiketoimia voidaan löytää, markkinahintavertailumenetelmä on suurin ja luotettavin tapa soveltaa markkinaehtoperiaatetta. Tällaisissa tapauksissa markkinahintavertailumenetelmälle on siis annettava etusija ennen kaikkia muita menetelmiä.”

²⁹⁶ 2005, 5.

²⁹⁷ 2005, 86.

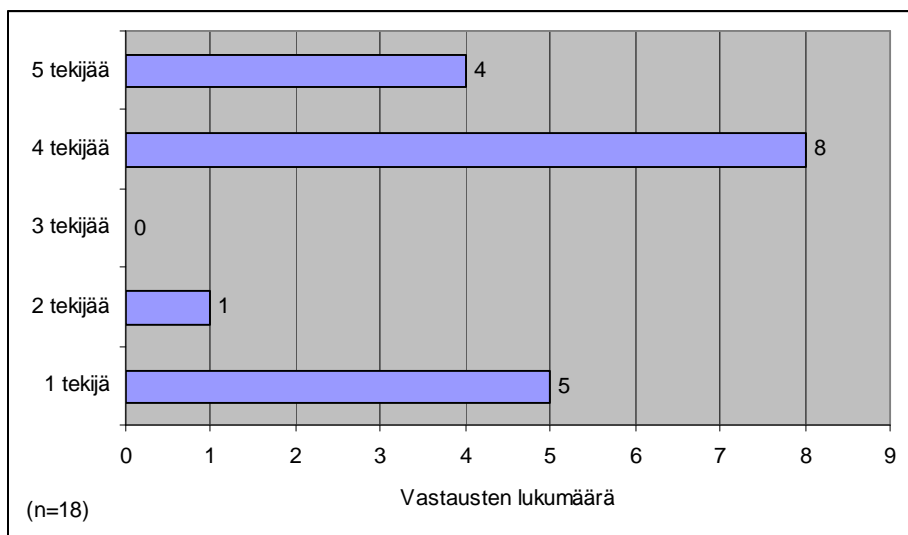
käytetystä siirtohinnoittelumenetelmästä riippuen siirretyn omaisuuden tai palvelun luonne ja ominaisuudet, osapuolten suorittamat toiminnot (ottaen huomioon käytetty omaisuus ja otetut riskit), sopimusehdot, taloudelliset olosuhteet ja osapuolten noudattamat liiketoimintastrategiat²⁹⁸. OECD:n menetelmiä kokonaan tai osittain soveltavista 22 konsernista kahdeksassatoista (82 %) oli suoritettu vertailutransaktion vertailukelpoisuuden arviointi. Vertailukelpoisuuden arvioinnissa yleisimmin huomioituja tekijöitä olivat siirretyn vaihto-omaisuuden luonne ja ominaisuudet, taloudelliset olosuhteet sekä osapuolten suorittamat toiminnot (taulukko 5).

Taulukko 5 Vertailukelpoisuuden määrittelyssä huomioidut tekijät

	Vastausten lukumäärä	% vert.kelp.arv suorittaneista (n=18)
Siirretyn omaisuuden tai palvelun luonne ja ominaisuudet	14	78 %
Taloudelliset olosuhteet	12	67 %
Osapuolten suorittamat toiminnot	11	61 %
Sopimusehdot	6	33 %
Osapuolten noudattamat liiketoimintastrategiat	5	28 %
Yhteensä	48	

Eri tekijöiden huomioimisen tarpeellisuus riippuu käytetystä siirtohinnoittelumenetelmästä: Kaikkia yllämainittuja vertailukelpoisuuden osatekijöitä ei tarvitse huomioida jokaisessa OECD:n siirtohinnoittelumenetelmässä, mutta toisaalta erityisesti perinteisten siirtohinnoittelumenetelmien käyttö edellyttää usean vertailukelpoisuuden eri osatekijän ottamista mukaan arviointiin. Tämän vuoksi vertailukelpoisuuden arvioinnissa huomioitujen ominaisuuksien lukumäärä antaa tietoa siitä, miten tarkasti vertailukelpoinen transaktio on määritelty. Vertailuanalyysissä huomioitujen tekijöiden lukumäärien keskiarvoksi saatiin 3,3. Vaihteluvälille mahtuivat kaikki valittavissa olevat arvot, joten keskiarvon tarkastelun sijaan parempi kuva huomioitujen tekijöiden lukumääristä saadaan tarkastelemalla niiden frekvenssien jakaumaa (kuvio 7):

²⁹⁸ Siirtohinnoitteluohje 1997, 1.17 – 1.18.

Kuvio 7 Vertailukelpoisuuden arvioinnissa huomioitujen tekijöiden lukumäärä

Kuvasta käy ilmi, että suurin osa vastaajista (8 kpl) on ottanut vertailukelpoisuuden arvioinnissa huomioon neljä tekijää. Toiseksi suurin osa vastaajista (5 kpl) on huomionnut kuitenkin vain yhden tekijän kun taas neljä vastaajaa on ottanut kaikki viisi tekijää huomioon.

Vertailu voidaan suorittaa etupiiriyrityksestä riippumattomien yritysten välisistä liiketoimista tai etupiiriyrityksen ja riippumattoman tahon välisistä liiketoimista saatujen tietojen perusteella. Näiden kahden eri informaatiolähteen käytön yleisyyden välillä ei havaittu eroa (taulukko 6), mutta puolet vastaajista oli käyttänyt vain toista, puolet kumpaakin informaatiolähdettä. Ainoastaan kaksi vastaajaa kertoi saaneensa informaatiota vertailukelpoisten liiketoimien ehdoista julkisilta markkinoilta (esimerkiksi raaka-ainepörssistä).

Taulukko 6 Informaatiolähteet vertailukelpoisten liiketoimien ehdoista

	Vastausten lukumäärä	% vert.kelp.arv suorittaneista (n=18)
Konsernin sisäisen ja ulkopuolisen yrityksen väliset vertailukelpoiset liiketoimet	13	72 %
Konsernin ulkopuolisten yritysten väliset vertailukelpoiset liiketoimet	13	72 %
Julkiset markkinat	2	11 %
Yhteensä	28	

Analysoitaessa OECD:n menetelmien käyttöä havaittiin, että vaikka lähes kaikki vastaajat ilmoittivat heidän edustamiensa konsernien soveltavan OECD:n menetelmiä vaihto-omaisuuden siirtohin-

noitteluun joko kokonaan tai osittain, ei voida sanoa jokaisen konsernin soveltavan niitä kaikilta osin OECD:n ohjeiden mukaisesti.

Tarkastelussa tuli ottaa myös huomioon ne vastaajat (6 kpl), jotka ilmoittivat konsernin soveltavan OECD:n menetelmiä vain osittain. Lisäksi yksi vastaaja ilmoitti, ettei sovelta vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun lainkaan OECD:n menetelmiä. Näistä yksikään vastaaja ei kuitenkaan kysyttäessä osannut tai halunnut eritellä soveltamiaan muita siirtohinnoittelumenetelmiä. Kysyttäessä, miten on varmistuttu, että käytetyt muut menetelmät täyttävät VML:n markkinaehtoisuuden vaatimukset, yksikään muita menetelmiä soveltaneista vastaajista ei todennut muilla menetelmin määriteltyjen siirtohintojen markkinaehtoisuutta testatun OECD:n menetelmien avulla, mikä oli tutkimuksessa muiden menetelmien markkinaehtoisuuden kriteerinä. Yhdessä tapauksessa markkinaehtoisuus oli testattu ulkopuolisen asiantuntijan toimesta. Kaksi vastaajaa ilmoitti markkinaehtoisuuden testauksessa käytetyn muita keinoja²⁹⁹. Neljä vastaajaa ilmoitti, ettei siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta ole testattu lainkaan. Ainoastaan OECD:n menetelmien avulla tai ulkopuolisen asiantuntijan toimesta suoritettuna markkinaehtoisuuden varmuuden voitiin ajatella indikoivan sitä, että kyseisen konsernin käyttämät muut siirtohinnoittelumenetelmät täyttävät markkinaehtoisuuden vaatimukset tilanteessa, jossa OECD:n menetelmiä ei ole sovellettu.

Kysymysten avulla ei tutkittu sitä, onko menetelmiä sovellettu tarkalleen oikein, vaan pyrittiin saamaan suuntaa antavaa tietoa siitä, voidaanko todeta konsernissa sovelletun markkinaehtoperiaatetta vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelussa. Edellä esiteltyjen muuttujien avulla luotiin uusi muuttuja kuvaamaan sitä, arvioidaanko kyselyn täyttäneiden konsernien täyttävän vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoperiaatteen noudattamisen kriteerit. Markkinaehtoperiaate kvantifioitiin siten, että sitä katsottiin noudatettuna, mikäli vastaukset täyttivät kaikki kohdat yhdestä tai tarvittaessa molemmista alla olevista kriteereistä:

- Siirtohinnoittelussa sovelletaan OECD:n menetelmiä, vertailuanalyysi on suoritettu, analyysissä on otettu huomioon vähintään kolme viidestä OECD:n luokittelemasta tekijästä ja vertailutietoa on kerätty muista kuin lähipiiritransaktioista³⁰⁰.

²⁹⁹ Nämä olivat ”yhtiöiden tulosanalyysi” ja ”pääsääntöisesti konserniyhtiöt myyvät tuotteitaan täysin markkinaehtoisesti toisille konserniyhtiöille, koska niillä on myös ulkoista asiakaskuntaa”. Jälkimmäistä ei hyväksytty testausmenetelmäksi.

³⁰⁰ Eli kysymys nro 12 saa arvon 1, kysymys nro 14 arvon 1, kysymys nro 15 vähintään kolme eri arvoa ja kysymys nro 16 arvon 1, 2 tai 3.

- Jos siirtohinnoittelussa sovelletaan osittain tai kokonaan muita menetelmiä, näiden menetelmien markkinaehtoisuus on testattu joko OECD:n menetelmien avulla tai asiantuntijan toimesta.

Markkinaehtoperiaatetta katsottiin noudatetun osittain, mikäli vastaukset täyttivät kaikki kohdat kriteeristä:

- Siirtohinnoittelussa sovelletaan ainakin osittain OECD:n menetelmiä, niiden osalta vertailuanalyysi on suoritettu, analyysissä on otettu huomioon vähintään kolme viidestä OECD:n luokittelemasta tekijästä ja vertailutietoa on kerätty muista kuin lähipiiritransaktioista. Jos sovelletaan myös muita menetelmiä, markkinaehtoisuutta on testattu jollain tavalla.³⁰¹

Mikäli vastaukset eivät täysin täyttäneet mitään yllä esitetystä kriteeristä, todettiin, ettei markkinaehtoperiaatetta voida katsoa noudatetun.

Kriteerien perusteella muodostetun uuden muuttujan avulla konsernit jaettiin kolmeen ryhmään: konsernit, joiden voidaan arvioida noudattaneen markkinaehtoperiaatetta, ne konsernit, joiden voidaan arvella noudattaneen markkinaehtoperiaatetta osittain ja konsernit, joiden ei analyysin perusteella voida todeta noudattaneen markkinaehtoperiaatetta tässä määritellyin kriteerein. Vastaajat jakautuivat tasaisesti kaikkiin kolmeen ryhmään (taulukko 7).

Taulukko 7 Markkinaehtoperiaatteen soveltamisen arviointi

	Vastaajien lukumäärä	% vastaajista (n=23)
Markkinaehtoperiaatetta voidaan katsoa noudatetun	8	35 %
Markkinaehtoperiaatetta voidaan katsoa noudatetun osittain	7	30 %
Markkinaehtoperiaatetta ei voida katsoa noudatetun	8	35 %
Yhteensä	23	

4.2.3 Siirtohinnoittelun muutokset

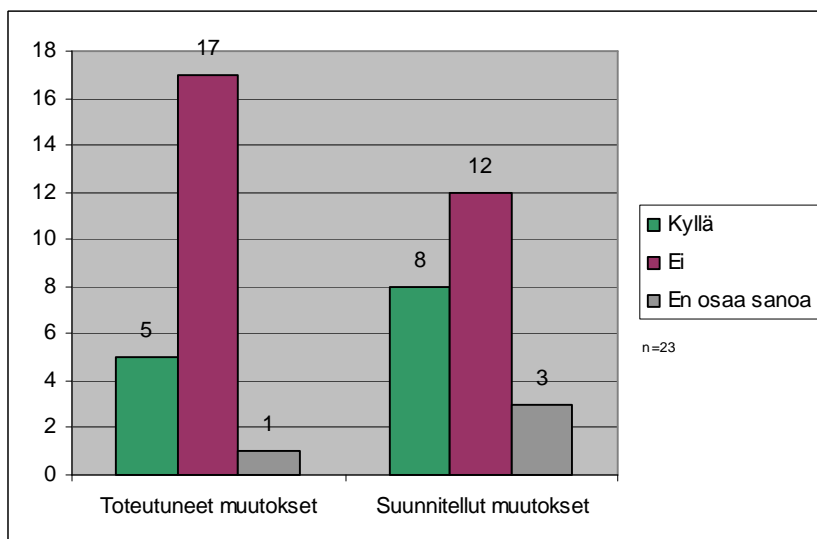
Siirtohinnoittelun muutosta koskevat kysymykset jaettiin jo toteutuneisiin ja suunnitteilla oleviin siirtohinnoittelustrategian ja siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksiin. Strategian muutokset ovat laajoja kokonaisuuksia, joilla ohjataan koko siirtohinnoittelun suuntaa. Käytäntöjen muutokset ovat

³⁰¹ Eli kysymys nro 12 saa arvon 1 tai 2, kysymys nro 14 arvon 1, kysymys nro 15 yhden tai kaksi arvoa ja kysymys nro 16 arvon 1, 2 tai 3. Lisäksi jos kysymys nro 12 saa arvon 2, tulee kysymyksen 18 saada arvo 1, 2 tai 3.

lähinnä siirtohinnoittelumenetelmiä ja laskentaperiaatteita koskevia sekä muita siirtohinnoittelukäytäntöihin liittyviä muutoksia.

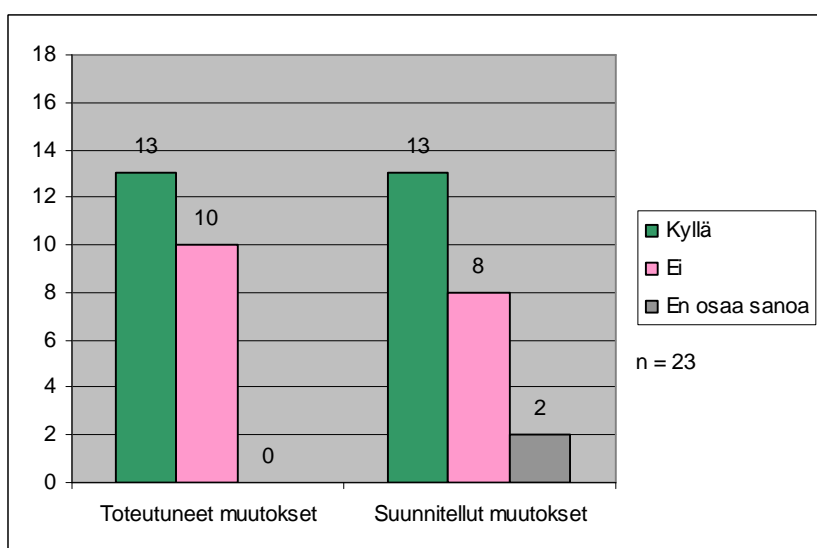
Valtaosa vastaajista (74 %, 17 kpl) ilmoitti, ettei konsernin siirtohinnoittelustrategiaan ole tehty muutoksia kuluneen kahden vuoden aikana. Ainoastaan viidessä tapauksessa strategiaa oli muutettu, yksi vastaaja ei osannut ottaa asiaan kantaa. Strategian muutoksen syiksi mainittiin siirtohinnoittelulainsäädäntö, organisaatorakenteen ja konsernin liiketoimintastrategian muutokset sekä ulkomaisen alakonsernin oston aiheuttama siirtohinnoitteluperiaatteiden harmonisoinnin tarve. Kaksi vastaajaa ei ollut vastannut muutoksen syitä koskevaan avoimeen kysymykseen. Kysyttäessä, aiotaanko siirtohinnoittelustrategiaan tehdä muutoksia kuluvan tai seuraavan tilikauden aikana³⁰², ilmoitti enää puolet vastaajista (12 kpl), ettei muutoksia tulla tekemään. Kolmasosa vastaajista (8 kpl) arvioi muutoksia tehtävän ja kolme valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”. Aiottujen strategianmuutosten syiksi vastaajat yksilöivät raportoinnin kehittämisen, markkinaehtoperiaatteen vastaisen siirtohinnoittelustrategian kehittämisen vastaamaan nykyisiä vaatimuksia, markkinaehtoisuuden lisäämisen korottamalla vertailukelpoisuuden arviointien lukumäärää ja tarkkuutta, konserniomaisuuden omistuksen ja hallinnoinnin keskittämisen, lisääntyneet dokumentaatiovaatimukset ja uudet liiketoimintamallit, sekä organisaatorakenteen ja konsernin liiketoimintastrategian muutokset. Yksi vastaaja ei eritellyt aiotun strategianmuutoksen syitä. Tarkasteltaessa kuluneen kahden vuoden aikana tehtyjen ja kuluvan tai seuraavan tilikauden aikana tehtävien siirtohinnoittelustrategian muutosten frekvenssejä rinnakkain (kuvio 8) voidaan havaita, että tarpeen siirtohinnoittelun strategisille muutoksille arvioidaan vuoteen 2010 mennessä kasvavan vastaajien edustamien konsernien joukossa, mutta siitä huolimatta suurimmassa osassa tarvetta strategisille muutoksille ei tällä hetkellä ole näköpiirissä.

³⁰² Kaikilla julkisilla pörssiyrityksillä ja saman konsernin yrityksillä tilikaudet 2008 ja 2009.

Kuvio 8 Siirtohinnoittelustrategian muutokset

Tiedusteltaessa vastaavasti toteutuneita siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksia hieman yli puolet kyselyn täyttäneistä vastaajista (13 kpl) totesi muutoksia tehdyn viimeisen kahden vuoden aikana³⁰³. Saman verran ilmoitti muutoksia aiottavan vielä tehdä vuoteen 2010 mennessä (kuvio 9).

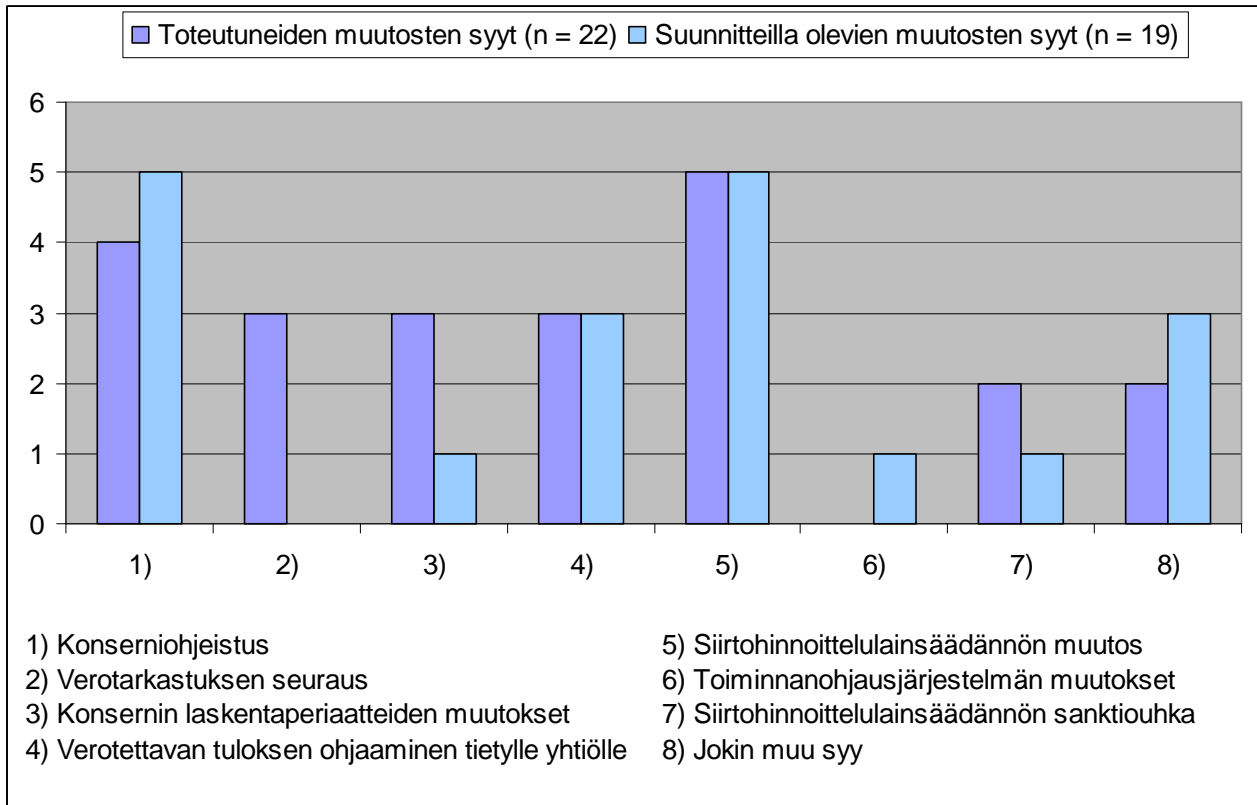

Kuvio 9 Siirtohinnoittelukäytäntöjen muutokset

³⁰³ Vastaajista ID:t nro 4, 7 ja 22 olivat vastanneet ristiriitaisesti siirtohinnoittelun toteutuneita muutoksia tiedustelemaan (nro 23) ja muutoksen syitä koskevaan kysymykseen (nro 24). Lomakkeita ei kuitenkaan jouduttu hylkäämään, koska ko. vastaajien kysymyksiin nro 24 ja 30 (jälkimmäisessä tiedusteltiin siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksen vaikutusta siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen) antamien vastausten avulla saatiin korjattua muuttujan nro 23 vastaukset loogisiksi muihin vastauksiin nähden. Täten analysoitava vastausten joukko oli n = 23 (100%).

Kymmenessä vastauksessa todettiin, ettei siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksia ole tehty, kahdeksan vastaajaa taas ilmoitti, ettei muutoksia tulla tekemään kuluvalle tai seuraavalle tilikaudella kahden vastaajan jättäessä ottamatta kysymykseen kantaa. Tiedusteltaessa, miten hyvin suunnitteluasteella olevat siirtohinnoittelukäytännöt täyttävät markkinaehtoisuuden vaatimukset (kysymys nro 29), kuitenkin vain viisi vastaajaa ilmoitti, ettei kysymys ole relevantti konsernin kannalta. Ilmeisesti kolmen siirtohinnoittelukäytäntöjen aiottuja muutoksia koskevaan kysymykseen ei vaihtoehdon valinneen vastaajan (kuvio 9) edustamassa konsernissa käytäntöjä on tarkoitus muuttaa myöhemmin kuin tilikausilla 2008 - 2009. Täten myös siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksien suhteen olisi vastanneiden joukossa havaittavissa ajan myötä nouseva trendi.

Siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten syitä kysyttiin puoliavoimella kysymyksellä. Sekä toteutuneiden että suunniteltujen muutosten syiksi tarjottiin samat seitsemän suljettua vaihtoehtoa sekä vaihtoehto ”jokin muu syy, mikä?”. Valittavissa olevien vaihtoehtojen lukumäärää ei rajattu. Kolmetoista siirtohinnoittelukäytäntöään muuttanutta vastaajaa nimesivät yhteensä 22 muutosten taustalla olevaa syytä. Muutoksia tehneistä vastaajista viisi ilmoitti syyksi siirtohinnoittelulainsäädännön muutoksen, neljässä tapauksessa muutos tapahtui konserniohjeistuksen myötä. Kolme vastaajaa mainitsi syiksi konsernin yleisten laskentaperiaatteiden muutoksen ja verotettavan tuloksen ohjaimisen tietyille yhtiölle. Yhtä monessa konsernissa siirtohinnoittelua oli jouduttu muuttamaan verotarkastuksen seurauksena. Siirtohinnoittelulainsäädännön sanktiouhka oli kahden konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksen taustalla, toiminnanohjausjärjestelmän muutos ei yhdenkään (kuvio 10). Kaksi vaihtoehdon ”jokin muu syy” valinnutta vastaajaa erittelivät muiksi muutokseen vaikuttaneiksi syiksi organisaatorakenteen ja konsernin liiketoimintastrategian muutokset sekä yritysostojen vaikutukset: Hankittu uusi toimialayritys on tuonut uusia mahdollisuuksia, tuotteita ja toimintoja konserniyhtiöiden keskinäiseen kaupankäyntiin.

Kuvio 10 Siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten syyt

Siirtohinnoittelukäytäntöjään kuluva tai tuleva tilikauden aikana muuttavista kolmestatoista konsernista viisi ilmoitti muutoksen syyksi siirtohinnoittelulainsäädännön muutoksen ja samoin viisi konserniohjeistuksen. Neljällä vastaajalla muutoksen taustalla oli verotarkastus, jonka johdosta siirtohinnoittelukäytäntöjä joudutaan muokkaamaan. Yksi vastaaja valitsi vaihtoehdon ”konsernin laskentaperiaatteiden muutokset”, kuten myös yksi vastaaja toiminnanohjausjärjestelmän muutokset. Vastaajat erittelivät yhteensä 19 syytä tulevien muutosten taustatekijöiksi. Loput kolme olivat muita syitä. Näiksi vastaajat nimesivät konsernin sisäisten kansainvälisten transaktioiden lisääntymisen sekä organisaatorakenteen ja konsernin liiketoimintastrategian muutokset. Yksi vastaaja ilmoitti strategianmuutoksen riippuvan hallinto-oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden päätöksestä koskien verotarkastuksen siirtohintaoikaisusta tehtyä valitusta³⁰⁴.

4.2.4 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden muutos

Tutkittavan kohdejoukon vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta pyrittiin selvittämään kysymällä vastaajien mielipiteitä konsernin käyttämien siirtohinnoittelumenetelmien mark-

³⁰⁴ Vastauksesta ei käy ilmi, koskeeko kyseinen ratkaisu ja siitä tehty valitus vastaajan edustamaa konsernia vai jotakin muuta tahoa.

kinaehtoisuudesta sekä siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten ja siirtohinnoitteludokumentaation laatimisprosessin vaikutuksesta markkinaehtoisuuteen. Lisäksi tiedusteltiin, mitkä asiat parhaiten kannustavat ja mitkä vaikeuttavat vaihto-omaisuuden markkinaehtoista siirtohinnoittelua ja miten nämä tekijät ovat vaikuttaneet vastaajan edustaman konsernin siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen.

Vastaajia pyydettiin mielipideasteikon avulla arvioimaan, miten hyvin konsernin nykyisiä edeltäneet, nykyiset ja mahdollisesti suunnitteilla olevat siirtohinnoittelukäytännöt täyttävät markkinaehtoisuuden vaatimukset³⁰⁵. Siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuutta mittaavat kysymykset esitettiin väittämien muodossa³⁰⁶. Vastausvaihtoehdot esitettiin kuusiportaisen³⁰⁷ *Likertin asteikon* avulla. Koska näihin kolmeen kysymykseen vastaaminen oli pakollista, tarjottiin yhtenä vaihtoehtona valinta ”kysymys ei sovellu konserniin”, joka sai vastausmatriisissa arvon nolla. Tarkasteltaessa vastausten perusteella laadittua pylväskuviota (kuvio 11) voidaan todeta, että nykyisiä edeltäneiden siirtohinnoittelukäytäntöjen osalta arviot niiden markkinaehtoisuudesta jakautuivat lähes koko vastausasteikolle; ainoastaan vaihtoehto ”täysin eri mieltä” ei tullut valituksi kertaakaan. Nykyiset ja suunnitteilla olevat siirtohinnoittelukäytäntöjen kohdalla vastaukset puolestaan keskittyivät vaihtoehtoilta jokseenkin ja täysin samaa mieltä. Lähes kaikki vastaajat, joiden mielestä kysymykset olivat relevantteja heidän edustamansa konsernin kannalta, ottivat kysymyksiin kantaa: ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon valitsi kolmessa esitetystä kysymyksestä yhteensä kolme vastaaja. Neljä vastaajaa sen sijaan totesi, ettei nykyistä edeltävien siirtohinnoittelumenetelmien markkinaehtoisuus ole heidän kannaltaan relevantti kysymys. Oletettavasti konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjä ei ole näiden vastaajien palvelusaikana muutettu³⁰⁸. Viiden vastaajan mukaan uusia, suunnitteluasteella olevia siirtohinnoittelukäytäntöjä ei konsernissa ole³⁰⁹.

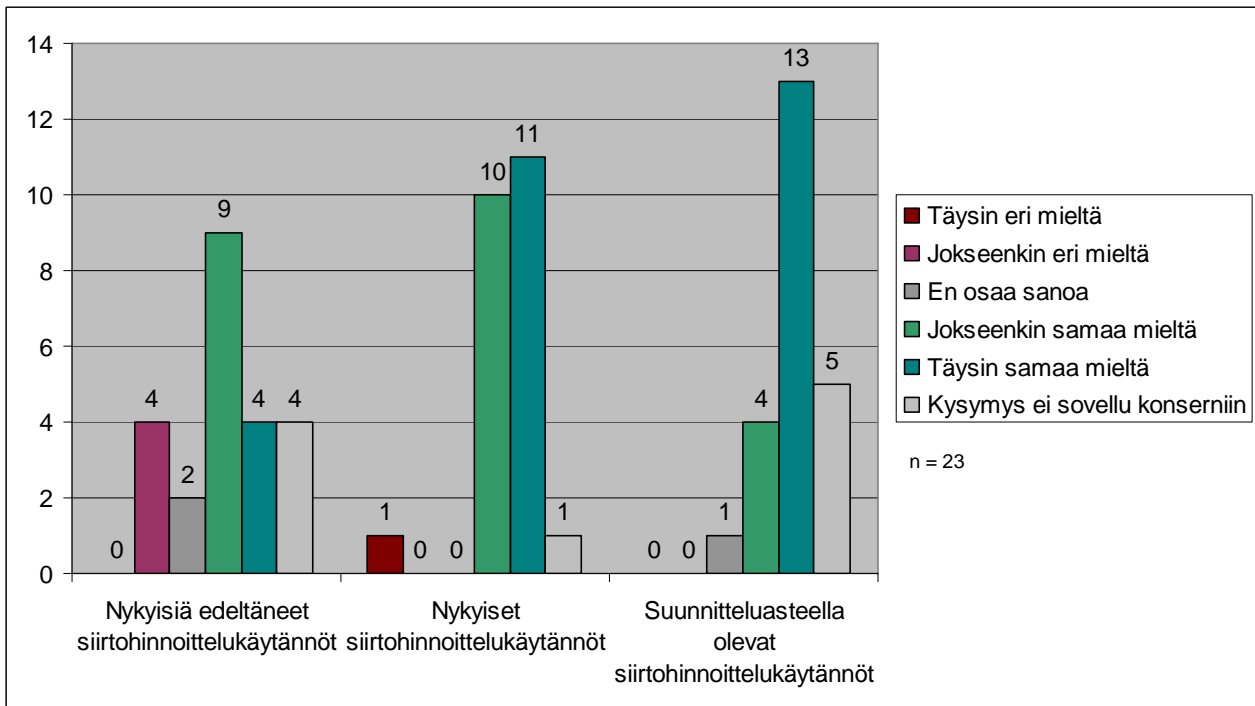
³⁰⁵ Kysymykset nro 27 – 29.

³⁰⁶ ”Mielestäni konsernin nykyisiä edeltäneet / nykyiset / suunnitteluasteella olevat siirtohinnoittelukäytännöt täyttivät / täyttävät markkinaehtoisuuden vaatimukset.”

³⁰⁷ Vastausvaihtoehtoina 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En osaa sanoa, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä, 0 = Kysymys ei sovellu konserniin.

³⁰⁸ Vrt. kysymyksen nro 23 vastauksia, joiden mukaan kymmenessä kyselylomakkeen täyttäneistä konserneista muutoksia ei ole tehty kahden vuoden sisällä.

³⁰⁹ Tähän liittyen ks. kysymys nro 25 vastausten analysointi luvussa 4.2.3 Siirtohinnoittelun muutokset.

Kuvio 11 Siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuus

Vastauksista saadun informaation kuvaamiseksi aineistosta laskettiin tiettyjä tunnuslukuja. Niitä laskettaessa vastausjoukosta poistettiin kaikkien niiden vastausten frekvenssit, jotka saivat arvon nolla eli kysymys oli epäolennainen vastaajan organisaation kannalta. Täten toimimalla tunnusluvuissa saatiin otettua huomioon vain tutkimuksen kannalta relevantit tulokset.

Mielipidemittaukset ovat tyypillisiä järjestysasteikon taseisia mittauksia, joissa muuttujien arvot voidaan laittaa mitattavan ominaisuuden mukaiseen luonnolliseen järjestykseen. Mittausten etäisyyttä toisistaan ei kuitenkaan voida tarkasti mitata, koska arvot eivät välttämättä ole tasavälein. Järjestysasteikolle laskettavissa olevia sijaintilukuja ovat moodi³¹⁰, mediaani³¹¹ ja fraktiilit.³¹² Tarkasteltaessa näiden kolmen muuttujan moodeja (taulukko 8) havaitaan sama kuin edellä esitetystä kuviosta 11, eli että lukumääräisesti eniten vastaajia oli *jokseenkin samaa mieltä* siitä, että nykyisiä edeltäneet siirtohinnoittelukäytännöt täyttivät markkinaehtoisuuden vaatimukset. Nykyisten ja suunnitteilla olevien käytäntöjen markkinaehtoisuudesta lukumääräisesti eniten vastaajia oli puolestaan *täysin samaa mieltä*.

³¹⁰ Moodi eli tyyppi-arvo on se arvo, joka esiintyy useimmin, eli sillä on suurin frekvenssi. Luokitellussa aineistossa moodiluokka on jakauman eniten havaintoja sisältävä luokka. Äärimmäisillä havainnoilla ei ole vaikutusta tyyppi-arvoon, joten se on käytökelvoinen pienen populaation keskikohdan mittana. (Heikkilä 2005, 84)

³¹¹ Mediaani on suuruusjärjestykseen asetetuista havainnoista keskimäinen. Mediaanin ala- ja yläpuolella on siis yhtä monta havaintoa. Sen käyttö on paikallaan vinoissa jakaumissa ja sellaisten jakaumien yhteydessä, joilla on suuri hajonta eikä mitään selvää keskikohtaa. (Heikkilä 2005, 84)

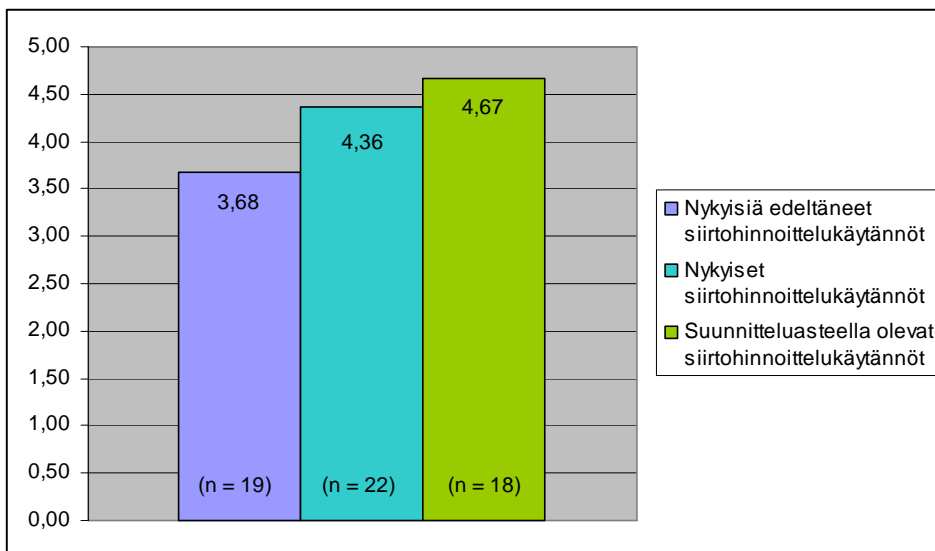
³¹² Heikkilä 2005, 81, 90.

Taulukko 8 Siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuuden tunnusluvut

Muuttuja	Moodi	Mediaani
27) Nykyisiä edeltäneiden siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuus	4	4
28) Nykyisten siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuus	5	4,5
29) Suunnitteluasteella olevien siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuus	5	5

Koska moodi kuvaa vain huippuarvoja eikä siinä siten huomioida jakauman muotoa, laskettiin muuttujille mediaanit (taulukko 8). Mediaanien saamat arvot olivat samansuuntaisia kuin moodit, mikä kertoo sen, että suurimmat frekvenssit saaneet vastausvaihtoehdot olivat samalla jakauman keskellä.

Yleensä järjestysasteikon tasoille muuttujille ei lasketa keskiarvoja, mutta mielipidemittauksissa niitä käytetään usein yleiskuvan antamiseksi tutkittavasta asiasta³¹³. Keskiarvot laskettiin painotettuna, eli kertomalla erikseen kunkin muuttujan saamat arvot vastausten frekvensseillä, laskemalla muuttujakohtaisesti näin saadut luvut yhteen ja jakamalla ne kunkin muuttujan relevanttien vastausten määrällä (n). Näin saatu luku kertoo, mille vastausvaihtoehdolle kysymykseen saadut vastaukset keskimäärin sijoittuvat. Tarkasteltaessa muuttujien keskiarvoja (kuvio 12) havaitaan, että ne noudattelevat melko tarkasti edellä laskettuja mediaaneja. Lisäksi voidaan todeta markkinaehtoisuuden vastaajien mielestä lisääntyvän siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten myötä.

Kuvio 12 Siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuuden painotettu keskiarvo

³¹³ Heikkilä 2005, 81.

Yhteenvedona todettakoon siirtohinnoittelukäytäntöjen markkinaehtoisuutta koskevien mielipidekysymysten tunnuslukuanalysistä, että tulosten perusteella voidaan tulkita vastaajien keskimäärin olevan sitä mieltä, että siirtohinnoittelukäytännöt ovat tähän saakka olleet jokseenkin tai täysin markkinaehtoisia. Jatkossa markkinaehtoisuuden uskotaan vielä lisääntyvän.

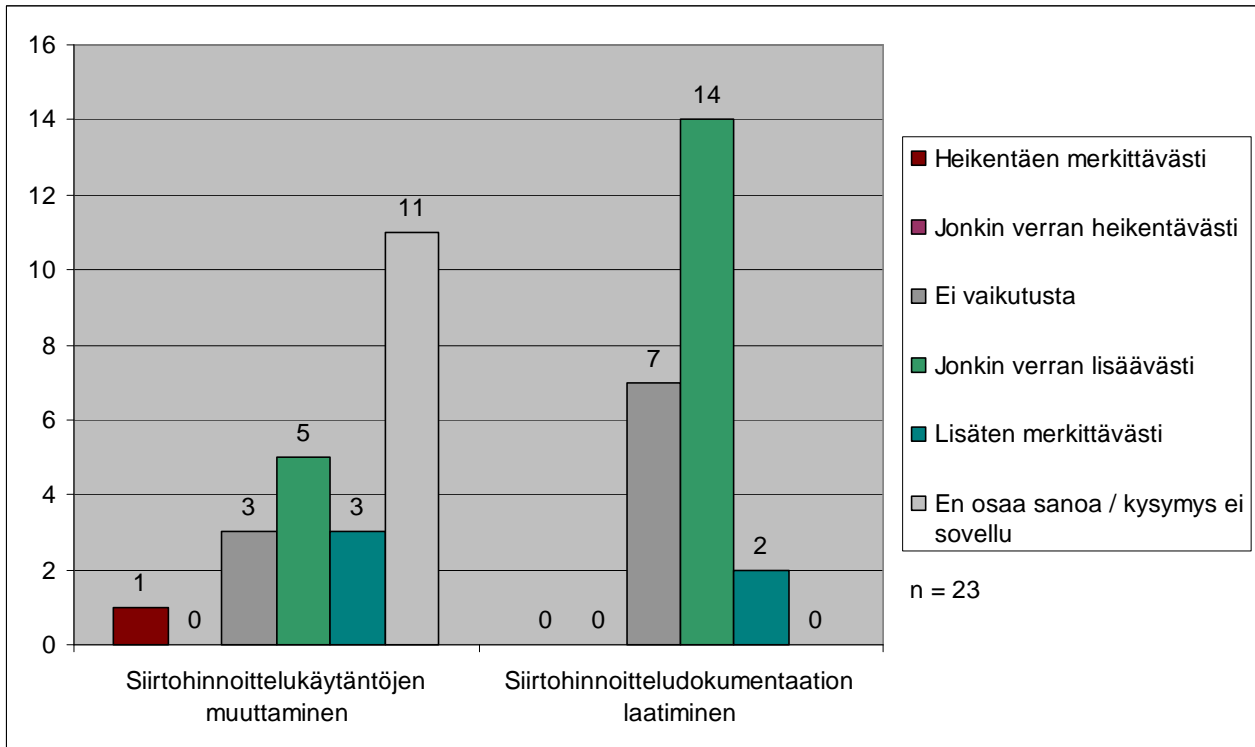
Edellä esitettyjen kolmen muuttujan kontrollikysymyksenä kysyttiin, että jos konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjä on muutettu viimeisen kahden vuoden aikana, miten tämä vaikutti vaihtomaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen³¹⁴. Lisäksi haluttiin tietää, miten lakimuutoksen mukanaan tuoma dokumentointivelvollisuus on vaikuttanut siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen. Tällä kertaa käytettiin väittämien sijaan suoria kysymyksiä. Vastausasteikkona oli jälleen kuusiportainen³¹⁵ Likertin asteikko. Koska kysymyksiin vastaaminen oli pakollista, tarjottiin yhtenä vaihtoehtona valinta ”en osaa sanoa / kysymys ei sovellu konserniin”, joka sai vastausmatriisissa arvon nolla. Nämä kaksi vaihtoehtoa esitettiin yhtenä vaihtoehtona, koska tulosten käsittelyn kannalta ei ole merkitystä, kumpaa vastaaja tarkoittaa.

Vastausten jakauma käy ilmi kuviosta 13. Kysymykseen siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksen vaikutuksesta markkinaehtoisuuteen suurin osa vastaajista valitsi odotetusti vaihtoehdon ”en osaa sanoa / kysymys ei sovellu”³¹⁶. Kun nollavaihtoehdon valinneet vastaajat poistetaan tarkastelusta, voidaan todeta, että vastausten jakauma on melko tasainen ja symmetrinen keskittyen vaihtoehdon ”jonkin verran lisäävästi” ympärille. Yllättäen yksi vastaaja ilmoitti, että siirtohinnoittelukäytäntöjen muutos on heikentänyt markkinaehtoisuutta huomattavasti.

³¹⁴ Kysymys nro 30.

³¹⁵ Vastausvaihtoehtoina 1 = Heikentäen merkittävästi, 2 = Jonkin verran heikentävästi, 3 = Ei vaikutusta, 4 = Jonkin verran lisäävästi, 5 = Lisäten merkittävästi, 0 = En osaa sanoa / Kysymys ei sovellu.

³¹⁶ Odotetusti siksi, että kymmenen vastaajaa ilmoitti kysymyksessä nro 23, ettei siirtohinnoittelukäytäntöjä ole muutettu kuluneen kahden vuoden aikana.

Kuvio 13 Siirtohinnoittelukäytäntöjen muuttamisen ja siirtohinnoitteludokumentaation laatimisen vaikutukset markkinaehtoisuuteen

Pyydettyä arvioimaan siirtohinnoittelun dokumentointiprosessin vaikutusta markkinaehtoisuuteen³¹⁷ kaikki vastaajat ottivat kysymykseen kantaa. Tästä voidaan yhdessä kysymykseen nro 8 saattujen vastausten ja ko. kysymyksen tarkistusmuuttujan kanssa tehdä se johtopäätös, että kaikki vastaajat ovat paitsi velvollisia laatimaan dokumentaation, myös aloittaneet laatimisprosessin. Tarkasteltaessa vastausten jakaumaa (kuviokuva 13) havaitaan, että se on selkeästi vino. 70 % vastaajista ilmoitti, että laatimisprosessi on vaikuttanut siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta lisäävästi (suurin osa valitsi vaihtoehdon ”jonkin verran lisäävästi”). Loput eli seitsemän vastaajaa arvioi, ettei dokumentaation laatimisella ole ollut vaikutusta markkinaehtoisuuteen.

Vastauksista saadun informaation täydentämiseksi laskettiin muuttujille tärkeimmät tunnusluvut samaan tapaan kuin edellä siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden muutosta koskevien kysymysten vastausaineistolle.

Tarkasteltaessa näiden muuttujien moodeja (taulukko 9) havaitaan, että vastausten suurin frekvenssi oli kummankin muuttujan osalta vaihtoehdolla *jonkin verran lisäävästi*. Mediaanien saamat arvot

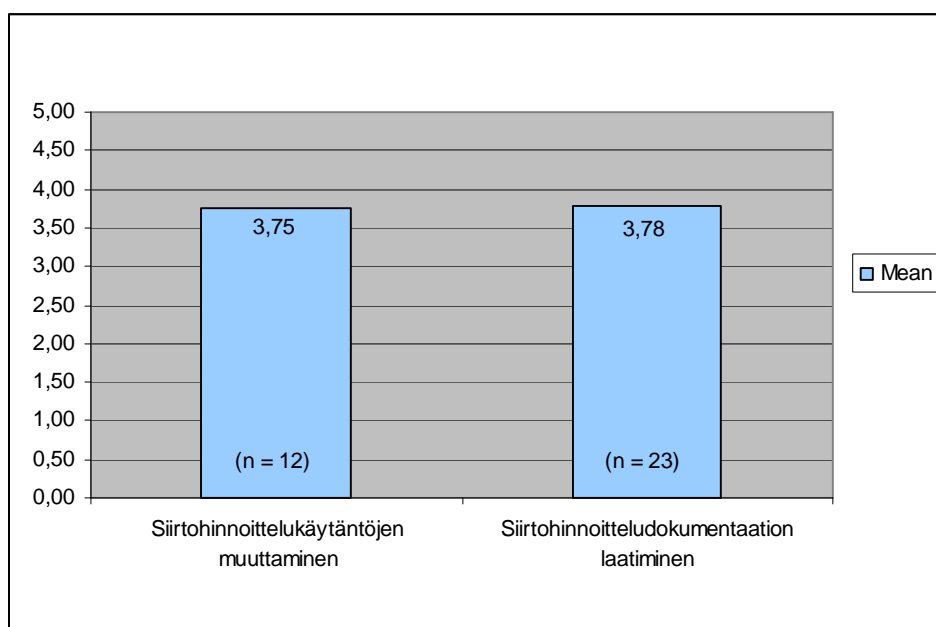
³¹⁷ Kysymys nro 31.

olivat täsmälleen samat, joten lukumääräisesti eniten arvoja saaneet vastausvaihtoehdot olivat samalla jakauman keskellä.

Taulukko 9 Siirtohinnoittelukäytäntöjen muuttamisen ja -dokumentaation laatimisen tunnusluvut

Kysymys	Moodi	Mediaani
27) Siirtohinnoittelukäytäntöjen muuttaminen	4	4
28) Siirtohinnoitteludokumentaation laatiminen	4	4

Informaation tiivistämiseksi lasketut painotetut keskiarvot (kuvio 14) ovat hieman moodin ja medianin alapuolella, mutta kuitenkin selvästi lähempänä arvoa 4 (*jonkin verran lisäävästi*) kuin arvoa 3 (*ei vaikutusta*).

Kuvio 14 Markkinaehtoisuusvaikutusten painotettu keskiarvo

Edellä esitetyn analyysin perusteella sekä siirtohinnoittelukäytäntöjen muuttamisen ja siirtohinnoittelun dokumentointiprosessin voidaan todeta keskimääräisesti vaikuttaneen siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen yhtä paljon eli jonkin verran lisäävästi.

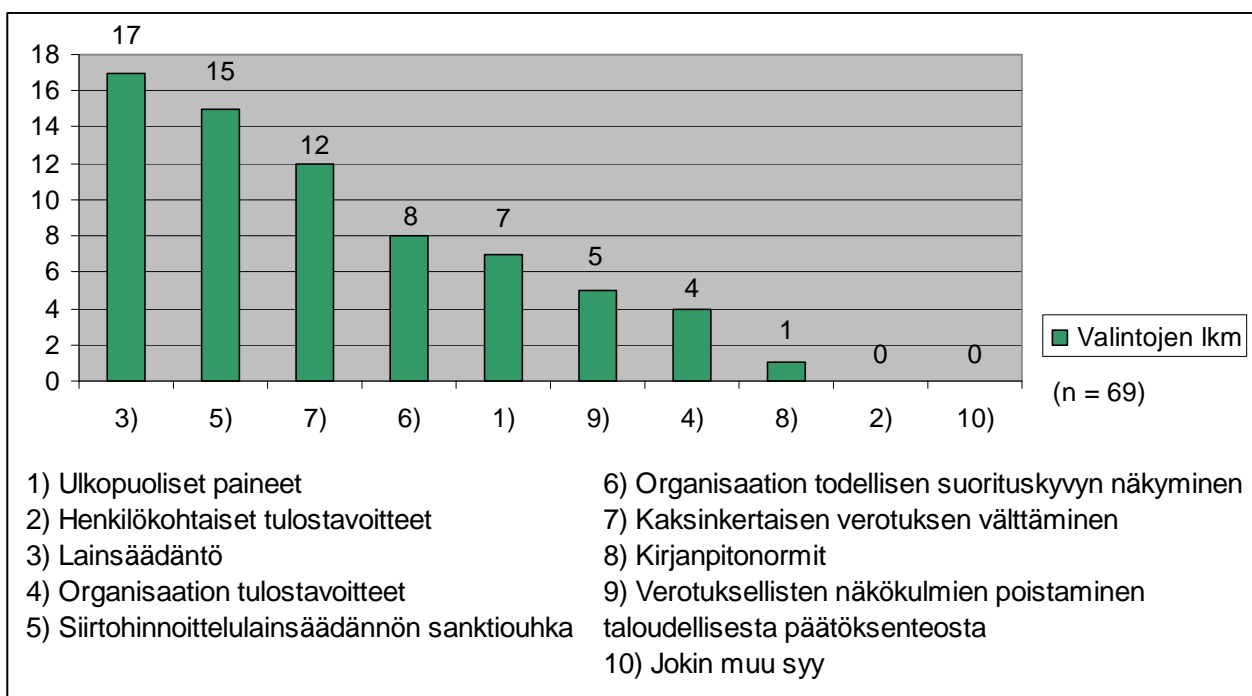
4.2.5 Taustatekijöiden vaikutus siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen

Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen vaikuttavia tekijöitä mitattiin kysymällä, mitkä kolme tekijää vastaajien mielestä parhaiten kannustavat vaihto-omaisuuden markkinaehtoiseen siirtohinnoitteluun ja toisaalta eniten vaikeuttavat sitä. Kysymykset esitettiin puoliavoimina: yhdeksän ennalta

määritellyn vastausvaihtoehdon³¹⁸ lisäksi valittavissa oli vaihtoehto ”jokin muu” ja tämän valinnan tarkentamiselle. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten heidän valitsemansa kannustavat ja vaikeuttavat tekijät ovat vaikuttaneet heidän edustamansa konsernin vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun asteikolla yhdestä viiteen³¹⁹. Tarjolla oli myös vaihtoehto ”en osaa sanoa”, jotteivät tulokset vääristyisi pakottamalla vastaajat ottamaan kantaa asiaan, josta heillä ei kenties ole mielipiteen muodostamiseksi tarvittavaa tietoa.

4.2.5.1 Markkinaehtoisuuden vaikuttavat tekijät

Vaihto-omaisuuden markkinaehtoiseen siirtohinnoitteluun parhaiten kannustavaksi kolmeksi tekijäksi vastaajat nimesivät lainsäädännön (74 % vastaajista), siirtohinnoittelun sanktiouhan (65 % vastaajista) ja kaksinkertaisen verotuksen välttämisen (52 %). Ero muihin tekijöihin oli selkeä (ks. kuvio 15).

Kuvio 15 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden kannustimet

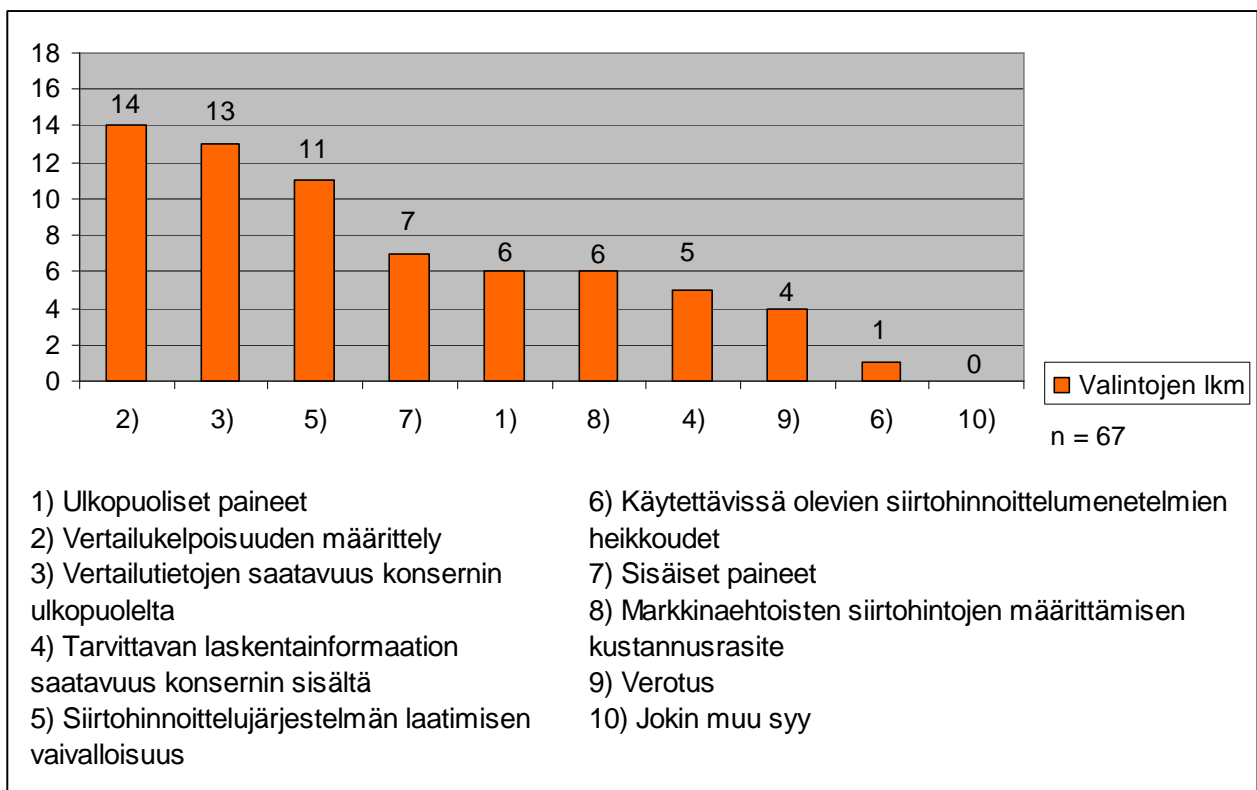
³¹⁸ Ks. liite 3, jossa on esitelty kysymykset vastausvaihtoehtoineen.

³¹⁹ Kannustavat tekijät: 1 = Lisäten merkittävästi, 2 = Lisäten jonkin verran, 3 = Lisäten hieman, 4 = Ei vaikutusta, 0 = En osaa sanoa.

Vaikeuttavat tekijät: 1 = Heikentäen merkittävästi, 2 = Heikentäen jonkin verran, 3 = Heikentäen hieman, 4 = Ei vaikutusta, 0 = En osaa sanoa.

Seuraavaksi tärkeimpiä kannustimia olivat organisaatioin todellisen suorituskyvyn näkyminen kirjanpidollisessa tuloksessa (35 % vastaajista), ulkopuoliset paineet eli kansalliset tekijät kuten tullit sekä valuutta- ja hintavalvonta (30 % vastaajista) ja verotuksellisten näkökulmien poistuminen taloudellisesta päätöksenteosta (22 % vastaajista). Organisaation tulostavoitteet ja kirjanpitonormit nimesi markkinaehtoisuuden kannustimiksi ainoastaan murto-osa vastaajista ja henkilökohtaisia tulostavoitteita ei yksikään.

Markkinaehtoista siirtohinnoittelua eniten vaikeuttaviksi kolmeksi tekijäksi vastaajat ilmoittivat konsernin ulkopuolisen vertailukelpoisen transaktion puuttumisen (61 % vastaajista), konsernin ulkopuolisten vertailutietojen hankkimisen hankaluuden tai mahdottomuuden (57 % vastaajista) ja siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaivalloisuuden (48 % vastaajista), ks. kuvio 16.

Kuvio 16 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden esteet

Nämä kolme erottuivat muista vaihtoehdoista viiden seuraavan tekijän muodostaessa joukon, jossa eri tekijöiden välillä ei ole selviä eroja (taulukko 10).

Taulukko 10 Markkinaehtoista siirtohinnoittelua vaikeuttavat tekijät

	Vastausten lukumäärä	% vastaajista (n=23)
Vertailukelpoisuuden määrittely (ei ole löydettävissä vertailukelpoista transaktiota vertailukohteeksi)	14	61 %
Vertailutietojen saatavuus konsernin ulkopuolelta (vertailutietojen hankkiminen on hankalaa tai mahdotonta)	13	57 %
Siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaikeus	11	48 %
Sisäiset paineet (johdon näkemys tai organisaatiokulttuuri eivät mahdollista objektiivisesti markkinaehtoista siirtohinnoittelua)	7	30 %
Ulkopuoliset paineet (kansalliset tekijät kuten tullit, valuutta- ja hinta-valvonta)	6	26 %
Markkinaehtoisten siirtohintojen määrittämisen aiheuttama kustannusrasite	6	26 %
Tarvittavan laskentainformaation saatavuus konsernin sisällä (esim. laskentajärjestelmän tai organisaatorakenteen johdosta)	5	22 %
Verotus (markkinaehtoisuuden noudattaminen johtaisi konsernin kannalta epäedullisempaan verotukseen)	4	17 %
Käytettävissä olevien siirtohinnoittelumenetelmien heikkoudet	1	4 %
Jokin muu syy	0	0 %
Yhteensä	67	

Annetuista vaihtoehdoista ainoastaan käytettävissä olevien siirtohinnoittelumenetelmien heikkoudet erosi selvästi muista: sen valitsi vain yksi vastaaja. Tulosten tarkastelussa tulee huomioida, että yksi vastaaja oli epähuomiossa³²⁰ valinnut vain yhden vaihtoehdon. Oikeaoppisesti tämän vastaajan vastaus olisi tullut jättää kokonaan huomioimatta, mutta koska kyselyn täytti vain pieni osa otoksesta, ei vastausten määrää haluttu entisestään pienentää.

4.2.5.2 Tekijöiden vaikutuksen voimakkuus

Tärkeimpien markkinaehtoisuuteen vaikuttavien tekijöiden nimeämisen lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten nämä ovat vaikuttaneet heidän edustamansa konsernin vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun.

³²⁰ Monivalinnan suorittamiseksi tuli valintojen yhteydessä painaa Ctrl- tai Alt Gr -näppäintä (selaimesta riippuen).

Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen parhaiten kannustavien tekijöiden osalta suurimman osan (80 %) arvioitiin lisänneen siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta jossain määrin (taulukko 11). Vain viidesosasta todettiin, ettei niillä ole ollut markkinaehtoisuutta lisäävää vaikutusta.

Taulukko 11 Kannustimien vaikutus markkinaehtoisuuteen

	Vastausten lukumäärä	% vastauksista (n=69)
1) Lisäten merkittävästi	12	17 %
2) Lisäten jonkin verran	18	26 %
3) Lisäten hieman	25	36 %
4) Ei vaikutusta	14	20 %
Yhteensä	69	100 %

Vastaavat tiedot laskettiin myös jokaisesta tekijästä erikseen. Informaation runsaan määrän tiivistämiseksi näistä järjestysasteikon tasoisista muuttujista laskettiin niiden keskimäärin saamia arvoja kuvaavat tunnusluvut eli mediaani ja keskiarvo, sekä useimmiten esiintynyt arvo eli moodi. Tunnuslukujen avulla tekijöiden vaikutusta kuvattiin asteikolla 0 - 3 siten, että tunnusluvun arvon kasvaessa tarkasteltavan tekijän vaikutus lisääntyy. Tunnusluvun saadessa arvon nolla ei tekijällä ole ollut lainkaan vaikutusta markkinaehtoisuuteen, arvo yksi kertoo tekijän lisänneen markkinaehtoisuutta hieman, kaksi lisänneen sitä jonkin verran ja arvolla kolme markkinaehtoisuuden lisääntyneen merkittävästi. Koska kannustimien vaikutusten saamat arvot oli vastausmatriisissa luokiteltu päinvastaiseen järjestykseen ja mukana oli myös arvo 0 = en osaa sanoa, täytyi tunnuslukuanalyysiä varten määritellä uusi muuttuja käänteisillä arvoilla. Muuttujan saamat käänteiset arvot laskettiin kaavalla $|n - 4|$ eli ottamalla itseisarvo alkuperäisen muuttujan ja luvun 4 erotuksesta. ”En osaa sanoa” - vastaukset poistettiin käänteisen muuttujan saamien arvojen joukosta, jotta tunnuslukuihin eivät vaikuta ne vastaajat, jotka eivät osanneet ottaa asiaan kantaa.

Tarkasteltaessa markkinaehtoisuuteen vaikuttaville tekijöille laskettuja tunnuslukuja voidaan todeta, että kaikkien niiden tekijöiden, joiden käänteinen muuttuja saa jonkin arvon välillä 0 - 3, tunnusluvut ylittävät arvon 1³²¹, eli kaikilla tekijöillä on keskimäärin ollut lisäävä vaikutus siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen vastaajien edustamissa konserneissa (Taulukko 12). Tulos on samansuuntainen edellä tarkastellun kaikkien huomioon otettujen kannustimien keskimääräisen vaikutuksen kanssa.

³²¹ Myös tekijän nro 1 (ulkopuoliset paineet) moodi, joka saa useita arvoja, jotka ovat kaikki yli yhden.

Taulukko 12 Kannustimien vaikutus markkinaehtoisuuteen tekijöittäin

Tekijä:	1)	2)	3)	4)	5)	6)	7)	8)	9)
N Valid	7	0	17	4	15	8	12	1	5
Missing	16	23	6	19	8	15	11	25	18
Mean	1,29		1,41	1,75	1,27	1,63	1,42	1,00	1,40
Median	1		1	2	1	2	1	1	2
Mode	0(a)		1	3	1	2	1	1	2

- 1) Ulkopuoliset paineet n = 69
 2) Henkilökohtaiset tulostavoitteet
 3) Lainsäädäntö
 4) Organisaation tulostavoitteet
 5) Siirtohinnoittelulainsäädännön sanktiouhka
 6) Organisaation todellisen suorituskyvyn näkyminen
 7) Kaksinkertaisen verotuksen välttäminen
 8) Kirjanpitonormit
 9) Verotuksellisten näkökulmien poistuminen taloudellisesta päätöksenteosta

Taulukosta 11 käy ilmi riviltä ”Valid”, kuinka moni vastaaja on maininnut kyseisen tekijän yhtenä kolmesta siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen parhaiten kannustavasta tekijästä. Kolme suosituinta vaihtoehtoa olivat lainsäädäntö (74 % vastaajista), siirtohinnoittelun sanktiouhka (65 % vastaajista) ja kaksinkertaisen verotuksen välttäminen (52 %). Kun tarkastellaan näille tekijöille lasketujen tunnuslukujen saamia arvoja (taulukossa tekijät nro 3, 5 ja 7), havaitaan, että lainsäädäntö ja kaksinkertaisen verotuksen välttäminen ovat vastaajien mielestä keskimäärin lisänneet siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta sanktiouhkaa enemmän. Kaikkien kolmen tekijän mediaanit ja moodit saavat arvon ”lisäten hieman”, mutta sanktiouhan keskiarvo on hivenen alhaisempi kuin kahden muun tekijän. Keskiarvolla mitattuna näiden kolmen kannustimen vaikutus on ollut enemmän kuin ”lisäten hieman”, muttei kuitenkaan lähellä arvoa ”jonkin verran lisäävästi”.

Kaikilla kolmella tunnusluvulla mitattuna tekijöistä eniten markkinaehtoisuutta lisäävästi on vaikuttanut vaihtoehto ”organisaation tulostavoitteiden täyttyminen”, jonka mediaani on kaksi (eli ”lisäten jonkin verran”), keskiarvo hieman alle kaksi (1,75) ja moodi eli useimmin esiintyvä arvo kolme (”lisäten merkittävästi”). Toiseksi korkeimmat tunnuslukujen arvot saa vaihtoehto ”organisaation todellisen suorituskyvyn näkyminen kirjanpidollisessa tuloksessa”: mediaani ja moodi ovat kaksi (”lisäten jonkin verran”) ja keskiarvo 1,6, mikä on lähimpänä arvoa kaksi. Kummankin tekijän frek-

venssi ($n(\text{tulostavoitteet}) = 4$ ja $n(\text{tod.suorituskyky}) = 8$) on melko pieni verrattuna suosituimpiin vaihtoehtoihin (esimerkiksi lainsäädännöllä $n = 17$), minkä johdosta yhden vastaajan vaikutus tunnuslukuihin on pienemmän frekvenssin omaavalla tekijällä suhteessa suurempi. Täten myös tulosten sattumanvaraisuuden riski kasvaa.

Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta eniten vaikeuttavien tekijöistä hieman yli puolen (63 %) arvioitiin heikentäneen siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta jossain määrin (taulukko 13). Kolmanneksesta todettiin, ettei tekijöillä ole ollut markkinaehtoisuutta heikentävää vaikutusta.

Taulukko 13 Esteiden vaikutus markkinaehtoisuuteen³²²

	Vastausten lukumäärä	% vastauksista (n=67)
1) Heikentäen merkittävästi	10	15 %
2) Heikentäen jonkin verran	21	31 %
3) Heikentäen hieman	11	16 %
4) Ei vaikutusta	21	31 %
0) En osaa sanoa	4	6 %
Yhteensä	67	100 %

Vastaavat tiedot laskettiin jälleen myös jokaisesta tekijästä erikseen käänteismuuttujien avulla. Informaation tiivistämiseksi näitä tietoja kuvataan kannustimien analyysin yhteydessä selitetyllä tavalla tunnuslukujen avulla. ”En osaa sanoa” -vastaukset (4 kpl) poistettiin käänteisen muuttujan saamien arvojen joukosta, jotta tunnuslukuihin eivät vaikuta ne vastaajat, jotka eivät osanneet ottaa asiaan kantaa.

Tarkasteltaessa markkinaehtoisuuteen vaikuttaville tekijöille laskettuja tunnuslukuja voidaan todeta, että kaikkien niiden tekijöiden, joiden käänteinen muuttuja saa jonkin arvon välillä 0 - 3, tunnusluvut vaihtelevat nollan ja kahden välillä³²³ yhtä lukuun ottamatta, eli lähestulkoon yhdelläkään tekijällä ei vastaajien mukaan ole keskimäärin ollut markkinaehtoisuutta merkittävästi heikentävää vaikutusta heidän edustamissaan konserneissa (taulukko 14). Tunnuslukujen arvot vaihtelevat tässä eri tekijöiden välillä enemmän kuin kannustimien kohdalla.

³²² N = 67 eikä 69, koska yksi vastaaja oli valinnut kysymyksessä nro 34 vain yhden vaihtoehdon. Tämän vuoksi matriisista jouduttiin poistamaan tämän vastaajan osalta kysymykseltä nro 35 kaksi arvoa. Tällä ei ollut vaikutusta tuloksiin, koska kysymyksen nro 35 vastaajalta saamat kaikki kolme arvoa olivat samoja.

³²³ Myös tekijän nro 1 (ulkopuoliset paineet) moodi, joka saa useita arvoja, jotka ovat kaikki alle kolmen. Sen sijaan tekijän nro 9 (verotus) moodin arvot jakautuvat kaikille muuttujan arvoille asteikolla nolasta kolmeen.

Taulukko 14 Esteiden vaikutus markkinaehtoisuuteen tekijöittäin

Tekijä:	1)	2)	3)	4)	5)	6)	7)	8)	9)
N Valid	5	12	12	5	11	1	7	6	4
Missing	18	11	11	18	12	22	16	17	19
Mean	1,40	1,67	1,58	0,60	0,82	0,00	2,00	0,83	1,50
Median	2	2	1,5	0	0	0	2	0,5	1,5
Mode	0(a)	2	1	0	0	0	2	0	0(a)

- 1) Ulkopuoliset paineet n = 63
 2) Vertailukelpoisuuden määrittely
 3) Vertailutietojen saatavuus konsernin ulkopuolelta
 4) Tarvittavan laskentainformaation saatavuus konsernin sisällä
 5) Siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaivalloisuus
 6) Käytettävissä olevien siirtohinnoittelumenetelmien heikkoudet
 7) Sisäiset paineet
 8) Markkinaehtoisten siirtohintojen määrittämisen aiheuttama kustannusrasite
 9) Verotus

Taulukosta 13 käy ilmi, kuinka moni vastaaja on maininnut kyseisen tekijän yhtenä kolmesta siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta eniten vaikeuttavasta tekijästä. Kolme suosituinta vaihtoehtoa olivat konsernin ulkopuolisen vertailukelpoisen transaktion puuttuminen (61 % vastaajista), konsernin ulkopuolisten vertailutietojen hankkimisen hankaluus tai mahdottomuus (57 % vastaajista) ja siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaivalloisuus (48 % vastaajista). Kun tarkastellaan näille tekijöille laskettujen tunnuslukujen saamia arvoja (taulukossa tekijät nro 2, 3, ja 5), havaitaan, että konsernin ulkopuolisen vertailukelpoisen transaktion puuttuminen ja konsernin ulkopuolisten vertailutietojen hankkimisen hankaluus tai mahdottomuus ovat vastaajien mielestä keskimäärin heikentäneet siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta enemmän kuin siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaivalloisuus. Ensinnä mainitun tekijän mediaani ja moodi saavat arvon ”heikentäen jonkin verran”, toisen tekijän moodi arvon ”heikentäen hieman” ja mediaani (1,5) näiden kahden arvon keskipisteessä. Keskiarvolla mitattuna kummatkin ovat lähempänä arvoa ”heikentäen jonkin verran”, mutta kuitenkin vähintään kolmanneksen alle sen. Siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaivalloisuuden moodi ja mediaani puolestaan saavat arvon ”ei vaikutusta”, mutta keskiarvo lähestyy arvoa ”heikentäen hieman”.

Kaikilla kolmella tunnusluvulla mitattuna tekijöistä eniten markkinaehtoisuutta heikentävästi on kuitenkin vaikuttanut vaihtoehto ”sisäiset paineet”. Tällä vaihtoehdolla viitattiin siihen, että johdon

näkemyks tai organisaatiokulttuuri ei mahdollista markkinaehtoista siirtohinnoittelua. Tämän tekijän keskiarvo, mediaani ja moodi saivat arvon kaksi (eli ”heikentäen jonkin verran”), mikä erotti tekijän selvästi joukosta. Tarkastelussa täytyy jälleen ottaa huomioon, että tämän tekijän frekvenssi ($n = 7$) on lähes puolet pienempi verrattuna suosituimpiin vaihtoehtoihin, joiden frekvenssi oli 12. Tämän johdosta yhden vastaajan vaikutus tunnuslukuihin on pienemmän frekvenssin omaavalla tekijällä suhteessa suurempi. Täten myös tulosten sattumanvaraisuuden riski kasvaa.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Empiirisen aineiston analyysin keskeiset tulokset

Vastausaikana kyselyyn tuli yhteensä 35 vastausta. Vastausaste oli 31,0 % tutkitun otoksen ollessa 113 tutkimusyksikön suuruinen. 12 vastaajaa (34,3 % vastanneista) ilmoitti, ettei kysely ole relevantti heidän kannaltaan, koska konsernilla ei ole vaihto-omaisuutta joko lainkaan tai lähipiiritransaktioiden kohteena. Loput 23 vastaajaa (65,7 % kyselyyn vastanneista) tallensivat täytetyn kyselylomakkeen.

Kyselylomakkeen täyttäneiden osalta vastauskatoanalyysin perusteella todettiin, ettei tutkimuksen tuloksia voida yleistää kaikkiin Helsingin Pörssin konserneihin, joilla on vaihto-omaisuutta siirtohinnoittelun kohteena. Kyselyn täyttäneiden yritysten joukko muodostuu suurista yrityksistä, jotka ovat dokumentointivelvollisia ja toimivat todennäköisimmin valmistavassa teollisuudessa. Niissä vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelu liittyy enimmäkseen valmiisiin tuotteisiin, mutta myös puoli-valmisteisiin. Täten tulosten yleistäminen esimerkiksi kaupanalan yritykseen antaisi todennäköisesti väärän kuvan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudesta jo toiminnan luonteen eroavaisuuksien vuoksi.

Koska vastaajajoukko oli homogeeninen toimialan, myytävien tuotteiden tyyppin ja tätä kautta myös siirtohinnoittelun kohteena olevan vaihto-omaisuuden suhteen, ei voitu tutkia, miten perustietojen erot vaikuttavat saatuihin tuloksiin³²⁴. Samasta syystä ei voitu analysoida myöskään vastaajan edustaman organisaation aseman vaikutusta saatuihin tuloksiin³²⁵.

5.1.1 Siirtohinnoittelumenetelmien markkinaehtoisuuden analysoinnin tulokset

Kaikki vastaajat yhtä lukuun ottamatta ilmoittivat heidän edustamissaan konserneissa sovellettavan vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun OECD:n siirtohinnoittelumenetelmiä joko kokonaan (70 % vastaajista) tai osittain (26 % vastaajista). Eniten käytettyjä olivat OECD:n suosituksen mukaisesti ns. perinteiset liiketoimimenetelmät. Tieto käytetyistä menetelmistä ei kuitenkaan riittänyt siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden arvioimiseksi, koska tutkimuksessa (OECD:n suositusta mukail-

³²⁴ Saadut tulokset eivät olisi olleet luotettavia vertailuryhmien taustamuuttujien frekvenssien pienuuden vuoksi.

³²⁵ Lähes kaikki vastaajat edustivat konsernin emoyhtiötä.

len) kvalifioidun markkinaehtoisuuden kriteerien täytyminen edellytti siirtohinnoittelumenetelmien soveltamista tietyllä tavalla. Siirtohinnoittelumenetelmien soveltamisen analyysin avulla pystyttiin jakamaan kyselyyn vastanneet konsernit vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden suhteen kolmeen ryhmään: konsernit, joiden voidaan arvioida noudattaneen markkinaehtoperiaatetta, ne konsernit, joiden voidaan arvella noudattaneen markkinaehtoperiaatetta osittain ja konsernit, joiden ei analyysin perusteella voida todeta noudattaneen markkinaehtoperiaatetta tutkimuksessa määritellyin kriteerein. Vastaajat jakautuivat tasaisesti kaikkiin kolmeen ryhmään. Tästä huolimatta vastaajat keskimäärin arvioivat heidän edustamansa konsernin nykyisten siirtohinnoittelukäytäntöjen jokseenkin täyttävän markkinaehtoisuuden vaatimukset.

5.1.2 Siirtohinnoittelun muutosten taustatekijät

Siirtohinnoittelustrategian toteutuneiden ja suunnitteilla olevien muutosten määrää analysoitaessa havaittiin, että strategisten muutosten tarpeen arvioidaan kasvavan vuoteen 2010 mennessä vastaajien edustamien konsernien joukossa. Siitä huolimatta suurimmassa osassa kyselyn täyttäneistä konserneista tarvetta strategisille muutoksille ei ole kahden vuoden sisällä ollut eikä myöskään ole tällä hetkellä näköpiirissä. Strategianmuutosten syyt voidaan karkeasti jakaa sisäisen informaation saataavuuden kehittymisestä, siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden lisäämisestä, siirtohinnoittelulainsäädännöstä ja lisääntyneistä dokumentaatiovaatimuksista, organisaatorakenteen muutoksista sekä liiketoimintamallien ja -strategioiden kehittymisestä johtuviin. Ilmoitetut syyt eivät ole kovin syväisiä, kuten strategianmuutoksen taustalla voisi olettaa olevan. Joko vastaajat eivät osanneet tunnistaa tai halunneet eritellä strategianmuutosten todellisia syitä. Kyselyä laadittaessa oli tiedossa, että syiden selvittäminen saattaa olla hankalaa avointen kysymysten avulla. Tulosten kannalta olisi ollut järkevämpää esittää valmiita vastausvaihtoehtoja, mutta toisaalta se olisi saattanut rajata vastaajien ajatuksia liian suppealle alalle.

Tutkittaessa siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksia havaittiin, että käytäntöjen muuttamisen tarve oli suurempi kuin strategisten muutosten: sekä jo toteutuneita että vuoteen 2010 mennessä toteutettavia muutoksia ilmoitti tehtävän hieman yli puolet kyselyn täyttäneistä vastaajista. Muiden vastausten avulla voitiin lisäksi päätellä, että myös siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksien suhteen olisi vastanneiden joukossa havaittavissa ajan myötä nouseva trendi. Sekä toteutuneiden että suunnitteilla olevien siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten tärkeimpänä syynä pidettiin siirtohinnoittelulainsäädännön muuttumista.

Tarkasteltaessa sekä aiottujen että suunniteltujen siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten syitä nousi useimmiten mainituksi tekijäksi siirtohinnoittelulainsäädännön muutos (ks. taulukko 15). Yllättävää on kuitenkin se, että yhteistuloksia tarkasteltaessa vain kolme vastaajaa nimesi siirtohinnoittelulainsäädännön rikkomisesta koituvan sanktiouhan yhdeksi muutoksen syyksi. Kenties sanktioiden lankeamisen todennäköisyys, rahallinen määrä tai muu seuraus koetaan niin pieneksi, ettei asialla ole merkitystä. Taustalla voi olla myös suomalainen yrityskulttuuri, jossa lakeja yleensä pyritään noudattamaan. Ehkäpä näiden ohella tai vaikkapa ainoana pyrkimyksenä on välttää lain rikkomisesta ja sitä seuraavasta negatiivisesta julkisuudesta aiheutuva ”badwill” eli ne yhtiön kannalta epäedulliset vaikutukset joita aiheutuu, kun osakkeenomistajat ja muut sijoitusmaailman sidosryhmät saavat tietää, ettei yhtiö noudata säädöksiä.

Taulukko 15 Siirtohinnoittelukäytäntöjen toteutuneiden tai suunniteltujen muutosten syyt

	Vastausten lukumäärä	% SH-käytäntöihin muutoksia tehneistä tai niitä suunnittelevista vastaajista (n=26)
Siirtohinnoittelulainsäädännön muutos	10	38 %
Konserniohjeistus	9	35 %
Verotettavan tuloksen ohjaaminen tietylle yhtiölle	6	23 %
Verotarkastuksen seuraus	4	15 %
Konsernin yleisten laskentaperiaatteiden muutokset	4	15 %
Siirtohinnoittelulainsäädännön sanktiouhka	3	12 %
Organisaation rakenteen muutokset	3	12 %
Liiketoimintastrategian muutokset	2	8 %
Toiminnanohjausjärjestelmän muutokset	1	4 %
Konsernin sis. transaktioiden lisääntyminen	1	4 %
Yhteensä	43	

Siirtohinnoittelulainsäädännön muutoksen ohella lähes yhtä tärkeäksi tekijäksi koettiin konserniohjeistus (9 mainintaa). Tämä vaihtoehto on luonteeltaan enemmänkin koettu tiedollinen peruste (*ratio*) kuin ilmiön todellinen vaikuttava syy (*causa*)³²⁶, eikä siten todella selitä siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosta. Vastaukset kuitenkin kertovat sen, että konsernissa on olemassa siirtohinnoittelua koskevia yleisiä periaatteita (jonkinasteinen siirtohinnoittelustrategia) sekä ohjeistus, joita joko ei ole noudatettu tai sitten strategiaa tai ohjeistusta on muutettu, mikä viittaisi jonkinasteisen siirtohinnoittelun muutostarpeen tunnistamiseen.

³²⁶ Eskola 1967, 170.

Kolmanneksi eniten mainintoja siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksen syynä sai verotettavan tuloksen ohjaaminen tietyille yhtiöille. Niistä vastausvaihtoehdoista, joiden voidaan katsoa kumpuavan organisaation sisältä, tämä oli suosituin, jollei konserniohjeistusta huomioida³²⁷. Ironisesti juuri saman pyrkimyksen estäminen mainitaan hallituksen perusteluissa tärkeimmäksi syyksi, jonka johdosta konserneja pyritään lainsäädännön avulla ohjaamaan ottamaan OECD:n siirtohinnoittelumenetelmät käyttöön.

5.1.3 Markkinaehtoisuus ja taustatekijöiden keskeiset vaikutukset

Vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta pyrittiin selvittämään siirtohinnoittelumenetelmien soveltamisen arvioinnin lisäksi kysymällä vastaajien mielipiteitä konsernin käyttämien siirtohinnoittelumenetelmien markkinaehtoisuudesta. Tulosten perusteella tulkittiin vastaajien olevan keskimäärin sitä mieltä, että nykyisiä edeltäneet siirtohinnoittelukäytännöt olivat jokseenkin markkinaehtoisia nykyisten käytäntöjen ollessa enemmän kuin jokseenkin, mutta ei kuitenkaan täysin markkinaehtoisia. Jatkossa markkinaehtoisuuden uskotaan vielä lisääntyvän. Kontrollikysymyksenä tiedusteltiin, miten viimeisen kahden vuoden sisällä toteutettu siirtohinnoittelukäytäntöjen muutos on vaikuttanut markkinaehtoisuuteen. Vastaajat, joiden kannalta kysymys oli relevantti, totesivat muutoksen keskimäärin lisänneen markkinaehtoisuutta jonkin verran. Tämä tulos on yhteneväinen yllä esitettyjen tulosten kanssa. Vastaajien arviot siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden nykytilasta ovat kuitenkin jonkin verran ristiriidassa siirtohinnoittelumenetelmien soveltamisen markkinaehtoisuuden arvioinnin³²⁸ kanssa. Vaikka arvioinnissa käytetyt menetelmät ovat verrattain yksinkertaisia, saadaan niiden avulla silti suuntaa antavaa tietoa markkinaehtoisuudesta niiden kriteerien näkökulmasta, miten markkinaehtoisuus tässä tutkimuksessa on määritelty. Tämän vuoksi markkinaehtoisuutta koskeneiden suorien mielipidekysymysten tuloksiin tulee suhtautua hienoisella skeptisyydellä.

Vaihto-omaisuuden markkinaehtoiseen siirtohinnoitteluun parhaiten kannustavaksi kolmeksi tekijäksi vastaajat nimesivät lainsäädännön, siirtohinnoittelun sanktiouhan ja kaksinkertaisen verotuksen välttämisen. Lainsäädännön kannustavuus nousi esille tärkeimpänä tekijänä myös kysyttäessä, miksi siirtohinnoittelukäytäntöjä on muutettu tai tullaan muuttamaan. Mielenkiintoista on se, että siirtohinnoittelun sanktiouhka koetaan toiseksi parhaana kannustimena, vaikka se kuului siirtohinnoittelukäytäntöjen muutokseen vähiten vaikuttaneiden syiden joukkoon. Kenties tässä lienee kyse

³²⁷ Kuten edellä todettiin, konserniohjeistuksen ei voida katsoa todella selittävän siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosta.

³²⁸ Esitetty luvussa 4.2.2 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden analysointi.

siitä, että koetut tiedolliset perusteet eroavat käyttäytymisen todellisista syistä. Yksi OECD:n malliverosopimuksen ja Siirtohinnoitteluohjeiden laatimisen tärkeimmistä syistä, kaksinkertaisenverotuksen välttämisen, oli kolmen tärkeimmän kannustimen joukossa, mutta vain puolet vastaajista oli maininnut sen vastauksessaan. Huomionarvoista oli se, että organisaation ja henkilökohtaiset tulostavoitteita ei juurikaan mainittu tärkeimpien kannustimien joukossa. Ilmeisesti tavoitteissa ei huomioida siirtohinnoitteluun liittyviä näkökohtia tai sitten muut tekijät ovat niitä tärkeämpiä siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden kannustimina.

Tarkasteltaessa eri tekijöiden vaikutusta vastaajien edustamien konsernien vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen havaittiin, että suurimman frekvenssin saaneet kannustimet eivät olleetkaan vastaajien mielestä kovin tehokkaita markkinaehtoisuuden lisääjiä: kolmen suosituimman tekijän arveltiin kunkin lisännen markkinaehtoisuutta keskimääräisesti vain ”hieman” nelipotaisella skaalalla, jonka arvot olivat ”ei lainkaan”, ”hieman”, ”jonkin verran” ja ”merkittävästi”. Sen sijaan organisaation todellisen suorituskyvyn näkymisen kirjanpidollisessa tuloksessa ja tulostavoitteiden täyttymisen arveltiin kummankin lisännen markkinaehtoisuutta keskimäärin vähintään ”jonkin verran”. Tästä voitaneen päätellä, että organisaation tulostavoitteiden asettaminen siirtohinnoittelun kannalta ”oikein” vaikuttaa olevan tässä esitetyistä tekijöistä (ainakin vastaajien mielestä) käytännönläheisin ja myös tehokkain keino lisätä vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta. Tämä edellyttää tosin sitä, että konsernin ylimmällä johdolla on halu edistää siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta. Lisäksi organisaatiolla tulee olla itsenäinen asema eli organisaation perustoimintoja koskeva operatiivinen päätöksenteko on delegoitava organisaation johdolle, ja organisaation johdon tehtävänä on oltava organisaation toiminnan optimointi³²⁹. Koska vain pienekö osa vastaajista nimesi organisaation tulostavoitteet ja todellisen suorituskyvyn näkymisen kirjanpidollisessa tuloksessa tärkeimpien markkinaehtoisuuden kannustimien joukkoon, tulee tähän johtopäätökseen suhtautua varovaisuudella.

Vaihto-omaisuuden markkinaehtoista siirtohinnoittelua eniten vaikeuttavaksi kolmeksi tekijäksi vastaajat valitsivat konsernin ulkopuolisen vertailukelpoisen transaktion puuttumisen, konsernin ulkopuolisten vertailutietojen hankkimisen hankaluuden tai mahdottomuuden ja siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaikeisuuden. Vastausten perusteella menetelmien käyttöön liittyvät käytännön ongelmat ovat suurempia esteitä kuin esimerkiksi sisäiset paineet, tarvittavan sisäisen laskentainformaation kerääminen tai markkinaehtoisuuden siirtohinnoittelun negatiivinen vaikutus vero-

³²⁹ Kinnunen ym. 2000, 287; Bergstrand 1994, 20.

rasitteeseen (tosin tässä kohdin tulee huomioida, että verotettavan tuloksen ohjaaminen tietyllä yhtiölle oli kolmanneksi suosituin toteutuneiden ja suunniteltujen siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten syistä). Käytettävissä olevien siirtohinnoittelumenetelmien heikkouksien ei vastaajien joukossa katsottu kuuluvan kolmen tärkeimmän esteen joukkoon. Tämä voidaan tulkita siten, että menetelmien uskotaan johtavan markkinaehtoiseen lopputulokseen, mikäli niitä voidaan käyttää oikeaoppisesti eli tarvittavat vertailutiedot ovat saatavilla.

Analysoitaessa markkinaehtoista siirtohinnoittelua vaikeuttavien tekijöiden vaikutusta vastaajien edustamien konsernien vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen voitiin todeta, että suurimman frekvenssin saaneet kannustimet eivät olleetkaan vastaajien mielestä tehokkaimpia markkinaehtoisuuden esteitä: kahden suosituimman tekijän arveltiin heikentäneen markkinaehtoisuutta keskimääräisesti eri tunnusluvuilla mitattuna vain ”hieman tai jonkin verran”, kolmanneksi suosituimman vain ”hieman” tai ”ei lainkaan” tunnusluvusta riippuen. Tekijöistä eniten markkinaehtoisuutta heikentävästi on vaikuttanut vaihtoehto ”sisäiset paineet”, joka sai kaikilla tunnusluvuilla mitattuna arvon ”heikentänyt jonkin verran”. Tällä vaihtoehdolla viitattiin siihen, että johdon näkemys tai organisaatiokulttuuri ei mahdollista markkinaehtoista siirtohinnoittelua. Koska sisäiset paineet oli neljänneksi suosituin vaihtoehto vastaajien valitsemista markkinaehtoista siirtohinnoittelua eniten vaikeuttavista tekijöistä, voidaan todeta niiden vaikuttaneen siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen melko tehokkaasti kolmanneksessa kyselyn täyttämiseen osallistuneista konserneista.

Erikseen haluttiin vielä tietää, miten lakimuutoksen mukanaan tuoma dokumentointivelvollisuus on vaikuttanut siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen. Kysymyksen avulla saatiin myös selville, että sen lisäksi, että kaikki kyselyn täyttäneet konsernit olivat dokumentointivelvollisia rajat ylittävistä transaktioista, olivat ne myös vähintään aloittaneet dokumentointiprosessin.

Tulosten perusteella todettiin siirtohinnoittelun dokumentointiprosessin keskimääräisesti vaikuttaneen siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen yhtä paljon kuin siirtohinnoittelukäytäntöjen muuttamisen, eli jonkin verran lisäävästi. Mielenkiintoiseksi tämän havainnon tekee se, että vain hieman alle puolet vastaajista on kysymyksenasettelun mukaisesti muuttanut siirtohinnoittelukäytäntöjään viimeisen kahden vuoden kuluessa. Kääntäen tämä merkitsee sitä, että ainakin osa niistä vastaajista, joiden edustamissa konserneissa ei ole tehty muutoksia siirtohinnoittelukäytäntöihin, on sitä mieltä, että pelkkä dokumentointi on muuttanut siirtohinnoittelua markkinaehtoisemmaksi. (Jos käytetyt menetelmät olisivat valmiiksi markkinaehtoisia, ei dokumentoinnilla olisi ollut siihen enää vaiku-

tusta.) OECD:n markkinaehtoisuuden määritelmän mukaan näin ei kuitenkaan ole, vaan markkinaehtoisuus määräytyy siirtohintojen määrittelyprosessin.

5.2 Johtopäätökset

Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta lisäävät vastaajien mukaan parhaiten ulkoiset pakottavat tekijät ja verohyödyn menettämisen riski. Tietyin edellä³³⁰ esitetyin varauksin voitiin kuitenkin todeta, että käytännössä tehokkaimmin markkinaehtoisuutta lisää operationaalisen tason toiminnan ohjaaminen kannustimien avulla. Markkinaehtoista siirtohinnoittelua puolestaan hankaloittavat vastaajien mielestä eniten siirtohinnoittelumenetelmien soveltamiseen liittyvät käytännön ongelmat, kuten käytettävissä olevien menetelmien soveltamisen hankaluus. Käytännössä markkinaehtoisuuden tehokkaimpana esteenä toimivat kuitenkin organisaation sisäiset paineet.

Sekä siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden kannustimia ja esteitä että niiden vaikutuksia koskevissa vastauksissa vaikutti alkuun olevan ristiriitoja tai vaihtoehtoisesti eroja tiedollisten perusteiden ja todellisten syiden välillä. Tarkemmassa tarkastelussa kuitenkin havaittiin, että tekijät voidaankin jakaa *toimeenpaneviin syihin* ja käytännön tasolla vaikuttaviin *operationaalisiin keinoihin* ja vastauksia voidaan sen pohjalta tulkita seuraavasti: Pohjimmiltaan konsernin johdolla tulee olla riittävä toimeenpaneva syy mahdollistaa tai sallia, katsantotavasta riippuen, markkinaehtoinen siirtohinnoittelu, ja koko organisaatiolla puolestaan operationaaliset keinot (eli kannustimet ja tarvittavat resurssit) johdon tahdon toteuttamiseen. Tutkimustulosten perusteella markkinaehtoisuuden lisääntymisen kannalta parhaita toimeenpanevia syitä ovat lainsäädäntö ja sanktiot, kannustimena puolestaan toimivat tehokkaimmin organisaation todellisen suorituskyvyn näkyminen ja oikein asetetut tulostavoitteet. Resurssit puolestaan koostuvat organisaation operatiivisesta päätösvallasta ja käytännön tasolla toimivista siirtohinnoittelumenetelmistä.

Tutkimustulosten avulla voitiin todeta, että vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun liittyvien strategisten muutosten taustalla on yleensä organisaatiosta ja sen toiminnan kehityksestä lähtöisin olevat tai toimintaympäristön muutoksesta johtuvat syyt. Siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten puolestaan koetaan johtuvan pakottavista tekijöistä (kuten lainsäädäntö ja konserniohjeistus) tai organisaation verohyödyn optimointipyrkimyksistä. Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta lisäävät tekijät ovat samantyyppisiä kuin siirtohinnoittelukäytäntöjen muutosten taustalla olevat syyt. Tämän poh-

³³⁰ Käsitelty empiirisen aineiston analyysin ja keskeisten tulosten esittelyn yhteydessä.

jalta voidaan olettaa siirtohinnoittelukäytäntöjen muutoksen johtavan markkinaehtoisuuden lisääntymiseen taustatekijöiden ollessa voimassa markkinaehtoisuutta suosivalla tavalla. Tämän tutkimuksen tulokset vaikuttavat tukevan tätä olettamaa: analyysin mukaan niissä konserneissa, joissa on tehty muutoksia vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelukäytäntöihin, myös siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden koetaan lisääntyneen. Tulosten heikko kohta on se, että ne perustuvat konsernien edustajien subjektiivisiin arvioihin. Tarkasteltaessa siirtohinnoittelumenetelmien soveltamista vastaajien antamien tietojen pohjalta voitiin todeta, että analyysin avulla saadut tiedot siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudesta eivät olleet täysin yhtäpitäviä vastaajien hivenen optimististen näkemysten kanssa. Tutkimuksessa kerätyn informaation perusteella ei voida täysin sanoa, onko kyse näkemysvai käsite-erosta. Voi olla, että tutkimuksessa määriteltyjen markkinaehtoisuuden kriteerien ja kerätyn informaation avulla saavutettu näkemys siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudesta oli virheellinen. Toisaalta, vastaajat saattavat käytännönläheisen operationaalisen toimijan roolissaan ymmärtää markkinaehtoisuuden käsitteen eri tavalla kuin miten se teoriatasolla määritellään. Tätä voidaan hahmottaa sen avulla, miten vastaajat kokivat siirtohinnoitteludokumentaation laatimisen vaikuttavan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen. Tutkimustulosten valossa nimittäin vaikuttaa siltä, että osa vastaajista kokee dokumentointiprosessin muuttaneen siirtohinnoittelua markkinaehtoisemmaksi ilman, että itse menetelmiä on muutettu. Tällöin kyseessä voitaisiin ajatella olevan *näennäisen markkinaehtoisuuden* lisääntymisen, eli dokumentoinnilla koetaan olevan argumentaation kautta markkinaehtoisuutta lisäävä vaikutus. Vaihtoehtoisesti dokumentoinnilla voidaan myös tietoisesti pyrkiä luomaan perusteita siirtohinnoittelun markkinaehtoisuudelle sen sijaan, että vain kuvattaisiin jo itsessään markkinaehtoinen siirtohintojen määrittämisprosessi.

Koska vastaajien arviot ja tutkimuksessa suoritetun markkinaehtoisuuden yksinkertaistetun arvioinnin tulokset eivät ole täysin yhteneväiset, tulee myös vastaajien arviota markkinaehtoisuuden lisääntymisestä tarkastella kriittisesti. Voidaan kuitenkin päätellä, että vaikei siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus olisikaan aivan vastaajien arvioimalla tasolla, eivät näkemuserot kokonaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että markkinaehtoisuus on kasvanut.

6 POHDINTA

6.1 Vastaus tutkimuskysymykseen

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, onko vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus muuttunut tai muuttumassa lähitulevaisuudessa ja mitkä ovat mahdollisen muutoksen syyt. Tutkimus rajattiin koskemaan nimenomaan suomalaisten julkisten osakeyhtiöiden edustamia konserneja. Tutkimusongelmaan pyrittiin vastaamaan kartoittamalla vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden nykytilaa, kehitystä, kehityksen taustatekijöitä ja niiden vaikutusta siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen.

Tulosten analysoinnin perusteella voitiin todeta, että markkinaehtoisuuden nykytila on varovaisesti arvioiden kohtuullisella tasolla. Odotettavissa on markkinaehtoisuuden lisääntyvän tulevaisuudessa siirtohinnoittelukäytäntöihin tehtävien muutosten myötä. Tärkeimmät kehityksen taustatekijät todettiin voitavan jakaa toimeenpaneviin syihin ja tehokkaimmin vaikuttaviin operationaalisiin keinoihin. Parhaiksi markkinaehtoisuutta lisääviksi toimeenpaneviksi syiksi tunnistettiin ulkoiset pakottavat tekijät (lainsäädäntö ja rahamääräisesti mitattavien seuraamusten riski). Tehokkaimmat operationaaliset keinot liittyivät toiminnan ohjaamiseen kannustimien (organisaation ja henkilöstön tulostavoitteiden) avulla. Markkinaehtoisuuden siirtohinnoittelun esteiksi tunnistettiin organisaation sisäiset paineet ja vertailukelpoisuuden määrittämiseen liittyvät käytännön ongelmat (vertailutietojen olemassaolo ja saatavuus). Suomessa 1.1.2007 voimaan astuneet siirtohinnoittelusäädösten muutokset ovat toimeenpaneva syy, ja säädetyillä sanktioilla ja tarkastusmenettelyillä voidaan vaikuttaa myös sisäisiin paineisiin. Myös osa operationaalisisista keinoista (lähinnä käytössä olevat menetelmät vahvuksineen ja heikkouksineen) ovat lainsäädännöstä riippuvia annettuja tekijöitä, mutta osaan vaikuttavat organisaatiokohtaiset tekijät, kuten kannustimet.

Yhtenä markkinaehtoisuuden lisääntymisen osatekijänä havaittiin osittain olevan siirtohinnoitteludokumentaatio, jonka tehtävänä on toimia siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden perusteluina. Tutkimustulosten perusteella osa tutkimusjoukosta koki dokumentaation lisäävän siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta. Tämä lisäys luokiteltiin näennäiseksi, koska tutkimuksessa määritellyt markkinaehtoisuuden kriteerit eivät pitäneet sisällään dokumentaation laatimiseen liittyviä tekijöitä. Tut-

kimuksessa ei käsitelty sitä, missä määrin dokumentaatiolla ja ylipäätään reaaliargumentaatiolla katsotaan voitavan vaikuttaa siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden tulkintaan.³³¹

Tutkielman tavoite saavutettiin sikäli, että kerätyn empiirisen tiedon analysoinnin avulla voitiin todeta, että viitteitä markkinaehtoisuuden lisääntymisestä on olemassa. Lisäksi kyettiin nimeämään siihen vaikuttavia merkittävimpiä syitä ja toisaalta myös esteitä.

6.2 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti

Tutkimus on onnistunut, mikäli sen avulla saadaan luotettavia vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tätä voidaan arvioida validiteetin ja reliabiliteetin avulla.³³²

Validiteetilla (eli pätevyydellä) tarkoitetaan tutkimuksen kykyä mitata sitä, mitä oli tarkoituskin selvittää. Tämä voidaan karkeasti määritellä systemaattisen virheen puuttumiseksi. Tutkimuksen validiteetti edellyttää täsmällisten tavoitteiden asettamista tutkimukselle. Kyselylomakkeessa tulee kysyä oikeita asioita yksiselitteisesti ja kysymysten tulee kattaa koko tutkimusongelma. Myös perusjoukon tarkka määrittely, edustavan otoksen saaminen ja korkea vastausprosentti edesauttavat validin tutkimuksen toteuttamisessa.³³³

Tutkimuksen tavoitteet pystyttiin määrittelemään selkeästi ja tutkittava perusjoukko ja edustava otos rajaamaan täsmällisesti. Vastausprosenttia voidaan pitää melko hyvänä huomioiden tutkielman taso ja käytettävissä olleet resurssit. Esitetyt kysymykset kattoivat esitetyn tutkimusongelman, mutta validiteetin näkökulmasta hankalinta oli oikeiden asioiden kysyminen yksiselitteisesti. Validius merkitsee kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta eli selityksen luotettavuutta. Mittarit ja menetelmät eivät aina vastaa sitä todellisuutta, jota tutkija kuvittelee tutkivansa. Kyselytutkimuksessa vastaajat ovat saattaneet käsittää kysymykset eri tavalla kuin tutkija on ajatellut. Kun saatuja vastauksia analysoidaan muusta kuin vastaajan tarkoittamasta näkökulmasta, eivät tuloksia voida pitää pätevinä.³³⁴ Tätä pyrittiin välttämään laatimalla kysymykset mahdollisimman selkeiksi ja täsmällisiksi ja tarjoamalla valmiit vastausvaihtoehdot avointen kysymysten esittämisen sijaan. Rajoitteina olivat käytetyn kyselylomakeohjelmiston ominaisuudet (kuten kysymyskenttien pituus). Tarkkuuden lisäämiseksi kysymysten yhteyteen liitettiin tarkennuksia ja käyte-

³³¹ Aihetta sivuaa Pekka Mehtosen väitöskirja *Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat*.

³³² Heikkilä 2005, 29.

³³³ Heikkilä 2005, 29.

³³⁴ Hirsjärvi ym. 2007, 226 – 227.

tyn terminologian selityksiä. Vastaajia informoitiin näistä ohjeliitteistä kyselyn jokaisen sivun yläreunassa.

Kysymysten muotoilun ohella validiteetin kannalta tärkeää oli kysyttävän asian määrittely täsmällisesti ja siten, että vastaajat kykenevät sen omaksumaan. Markkinaehtoisuuden määritelmä laadittiin mukailleen OECD:n yleisesti hyväksytyä markkinaehtoisuuden määritelmää ja se kommunikoiittiin vastaajille kyselylomakkeella edellä kuvatulla tavalla. Koska aihepiiri oli rajattu nimenomaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun ja markkinaehtoisuuteen, odotettiin vastaajien vastaavan kysymyksiin nimenomaan tästä näkökulmasta. Asiaa korostettiin kyselylomakkeen täyttöohjeissa ja kysymysten muotoilulla. Tästä huolimatta ei voida olla täysin varmoja, että kaikki vastaajat harkitsivat joka kysymyksen kohdalla vastausta nimenomaan vaihto-omaisuuden näkökulmasta.

Reliabiliteetilla eli luotettavuudella tarkoitetaan tulosten tarkkuutta. Luotettavalta tutkimukselta vaaditaan sen toistettavuutta ei-sattumanvaraisin tuloksin. Reliabelin tutkimuksen laatiminen edellyttää koko tutkimuksen ajan tarkkuutta ja kriittisyyttä. Tulokset ovat sattumanvaraisia, jos otoskoko on hyvin pieni tai vastauskato suuri. Kohderyhmä ei myöskään saa olla kovin vino, vaan otoksen tulee edustaa koko tutkittavaa perusjoukkoa.³³⁵ Tutkittavana perusjoukkona olivat suomalaisten pörssiyritysten edustamat konsernit ja tutkimus suoritettiin kokonaistutkimuksena. Vastauskatoanalyysissä havaittiin, että kyselyn täyttäneistä kohdejoukon jäsenistä liikevaihdoltaan alle 100 milj. euron konsernit ovat hieman aliedustettuina. Tämän tekijän vaikutusta tulee arvioida tuloksia tarkasteltaessa. Reliabiliteetin takaamiseksi tuloksia ei pidä yleistää niiden pätevyysalueen ulkopuolelle: ne eivät välttämättä päde toisessa ympäristössä tai toisena aikana³³⁶. Kyselylomakkeen palauttaneiden tietoja tarkasteltaessa havaittiin kaikki näiden konsernien ylittävän siirtohinnoittelulainsäädännössä³³⁷ mainitut pienten ja keskisuurten yritysten rajat. Täten tutkimustuloksia ei voida suoraan soveltaa pk-yritysten rajat ylittävien konsernien siirtohinnoittelun arvioinnissa.

Tulosten reliabiliteettiin vaikuttaa myös tutkittavan asian luonne. Vastaajien arvioitavana ollut siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus on abstrakti ja kompleksinen ominaisuus, jonka arviointi saattaa olla paitsi vaikeaa, myös hyvin subjektiivista. Nämä tekijät saattavat helposti vaarantaa reliabiliteetin. Tätä pyrittiin välttämään ohjaamalla kysely organisaatiossa mahdollisimman laaja-alaisen katsojajoukon omaavalle asiantuntijalle. Vastaajien aseman ja siirtohinnoitteluasiantuntemuksen ana-

³³⁵ Heikkilä 2005, 30.

³³⁶ Heikkilä 2005, 30.

³³⁷ VML 14 a §.

lysoinnin perusteella kyselyyn vastanneiden henkilöiden todettiin olevan verrattain asiantuntevia ja kokeneita. Tästä huolimatta vastausten reliabiliteettiin saattavat vaikuttaa vastausympäristössä vallitsevat tekijät kuten kiire, suhtautuminen aihepiiriin, henkilökohtainen mielenkiinto jne. Näitä pystyttiin kontrolloimaan vain kysymyksenasettelun ja kontrollikysymysten avulla. Selkeästi virheelliset vastaukset joko korjattiin muihin kysymyksiin saatujen vastausten avulla tai poistettiin vastausmatriisista, mikäli saatavilla ei ollut luotettavaa informaatiota korjausten tekemiseksi.

6.3 Tutkimuksen arviointi

Neilimon ja Näsin mukaan³³⁸ tutkimuksen *paradigmaattinen ratkaisu* eli nomoteettisen tutkimuksen läpivienti edellyttää empiirisen, metodisen ja teknisen aspektin ratkaisua. Empiirinen ratkaisu eli ”tosielämän tiedon” saatavuus varmistettiin riittävän kyselyaineiston keräämisellä, jota käsiteltiin pääluvussa 3 Aineisto ja sen hankinta. Metodinen ratkaisu puolestaan tehtiin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ja sitä kuvataan luvussa 1 Johdanto ja 4 Aineiston käsittely. Tekninen ratkaisu syntyi empiirisen ja metodisen ratkaisun pohjalta, tästä tarkemmin niin ikään pääluvussa yksi ja kolme.

Pragmaattisen ratkaisun lisäksi nomoteettisen tutkimusotteen soveltaminen edellyttää seuraavien vaatimusten ”siedettävää” täyttymistä³³⁹:

- Vahva teoreettis-metodologinen tietovaranto
- Laaja empiirinen data
- Tutkittavien ilmiöiden välisten relaatioiden kohtuullinen stabiilisuus
- Tilastollisten tutkimusmenetelmien käyttökyky
- Käyttäytymisen ulkoisten ilmenemismuotojen havainnoitavuus

Kaikki nämä vaatimukset otettiin tutkimuksessa huomioon ja pystyttiin täyttämään ainakin jossain määrin. Neilimon ja Näsin³⁴⁰ mukaan nomoteettinen tutkimus tähtää tutkimusprojektin mahdollisimman moitteettomaan läpivientiin kulloinenkin käytännön tilanne huomioon ottaen. Tutkimusotetta on tässä tutkimuksessa pyritty soveltamaan mahdollisimman hyvin käytössä olleiden rajallisten resurssien puitteissa. Tutkimuksen ollessa empiirispainottunut, korostuvat tutkimusaineiston saatavuuteen ja laatuun liittyvät kysymykset sekä empiiristen menetelmien käyttökelpoisuus tutki-

³³⁸ 1980, 70 – 71.

³³⁹ Neilimo & Näsi 1980, 74.

³⁴⁰ 1980, 36.

musongelman ratkonnassa³⁴¹. Tutkimusaineiston keräämisessä ja empiiristen menetelmien valinnassa onnistuttiin tulosten perusteella melko hyvin ottaen huomioon se, että aiheesta saatavissa oleva empiirinen informaatio on hyvin rajattua.

Tutkimuksella ei pyritty tieteenfilosofisesti oikeaoppiseen kausaaliseen selittämiseen eikä se olisi valitun tutkimusasetelman avulla ollut mahdollistakaan. Sen sijaan pyrittiin hahmottamaan eri ilmiöiden välisiä syy-seuraus -muotoisia yhteyksiä, jotka voidaan tulkita selittämiseksi, sikäli, kun sillä viitataan empiiristen säännönmukaisuuksien osoittamiseen. Tämänäntyypiset pyrkimykset hyväksytään nomoteettisessa tutkimusotteessa, sillä edes väitöskirjatasolla harvoin päästään positivismissa puhtaaseen selittämiseen ja tieteelliseen ennustamiseen, joka olisi koejärjestelyin todistettu. Selittämällä tarkoitetaan lähinnä kokemusjohteista ja analyyttiseen päättelyyn perustuvaa empiiristen säännönmukaisuuksien etsimistä.³⁴²

³⁴¹ Neilimo & Näsi 1980, 73 - 74.

³⁴² Neilimo & Näsi 1980, 21 – 23, 66, 69.

7 LOPUKSI

7.1 Johtopäätösten arviointi

Tutkimusaineiston analysoinnin perusteella pystyttiin tekemään loogisia johtopäätöksiä ja vastaamaan tutkimuskysymykseen. Tulokset pohjautuvat kuitenkin tietyllä tavalla irralliselta, suppeahkolta, homogeeniselta joukolta saatuihin tietoihin, eivätkä esimerkiksi koko maan kattavaan aineistoon. Lisäksi pro gradu -tasoisessa työssä sovellettavat analysointimenetelmät eivät tyypillisesti ole kattavimmat mahdolliset. Tämän suoksi tuloksiin tulee suhtautua harkiten eivätkä ne ole suoraan yleistettävissä, vaan niitä tulee tarkastella korkeintaan suuntaa antavina omassa viitekehysessään.

Tulosten perusteella voidaan kuitenkin tehdä myös joitain yleistyksiä. Tutkimustulosten ja johtopäätösten voidaan kohtuullisella varmuudella olettaa tutkimustulosten pätevän niihin pörssikonserneihin, jotka kuuluvat perusjoukon keskisuuriin ja suuriin konserneihin ja toimivat valmistavassa teollisuudessa. Lisäksi saatujen vastausten perusteella voidaan olettaa, että noin kahdella kolmasosalla konserneista, joiden emoyhtiö on listattu Helsingin Pörssissä, on lähipiirtransaktioiden kohteena vaihto-omaisuutta, jonka siirtohinnoittelussa tulee noudattaa verotusmenettelylain siirtohinnoittelua koskevia määräyksiä. Lopulla yhdellä kolmasosalla ei oletettavasti ole vaihto-omaisuutta joko lainkaan tai lähipiirtransaktioiden kohteena.

7.2 Tutkimuksen rajoitukset

Tutkimuksen merkittävimmät rajoitukset muodostuivat informaation saatavuudesta ja erityisesti luotettavuudesta. Tutkimuksen empiirisen osuuden toteuttamiseksi tulosten luotettavuuden kannalta paras lähestymistapa olisi ollut tutkia yritysten siirtohinnoittelupolitiikkaa esimerkiksi siirtohinnoitteludokumentaation tai verotarkastusten tulosten analyysin kautta. Tämä tiedonhankintamenetelmä ei ollut käytännössä mahdollinen. Tämän vuoksi jouduttiin nojautumaan organisaatioiden edustajien antamiin tietoihin, jotka perustuivat enimmäkseen subjektiivisiin mielipiteisiin.

Markkinaehtoisuuden kehityksen arvioinnin luotettavuuden kannalta pitkittäistutkimus olisi ollut parempi tutkimusmenetelmä. Sen vaatimat resurssit olisivat kuitenkin olleet liian mittavia tähän työhön.

Myös strukturoidun kyselyn ja E-lomake -ohjelmiston käyttäminen asettivat omat rajoituksensa. Näihin on perehdytty pääluvussa 3 Aineisto ja sen hankinta. Todettakoon vielä, että näistä rajoitteista huolimatta tutkimus onnistuttiin viemään läpi ja tulosten perusteella tekemään tarvittavat johtopäätökset.

Tutkimuksen rajoitteet tarjoavat samalla myös mielenkiintoisia lisätutkimusmahdollisuuksia. Aineiston hankintaa syventämällä ja resursseja kasvattamalla aiheesta olisi varmasti saatavissa vielä paljon mielenkiintoista tietoa valottamaan siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden ongelmaa.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Abdallah, Wagdy M. 1989. *International Transfer Pricing Policies*. Westport: Greenwood Press, Inc.
- Al-Eryani, Mohammad F. 1990. Transfer Pricing Determinants of U.S. Multinationals. *Journal of International Business Studies*. Vol 21, No. 3 (3rd Qtr.): 409 – 425.
- Ahokallio, Tapio & Tiilikainen, Matti 2005. *Filosofia Prima Nova*. Jyväskylä: Kirjapaja.
- Anthony, Robert N. & Govindarajan, Vijay 1995. *Management Control Systems*. 8. painos. Chicago: Irwin.
- Bergstrand, Jan 1994. *Tehokas talouden ohjaus*. Juva: Weilin+Göös.
- Borkowski, Susan C. 1996. An Analysis (Meta- and otherwise) of Multinational Transfer Pricing. *The International Journal of Accounting*. Vol 31, Issue 1: 39 – 53.
- Burns, John. 1980. Transfer Pricing in U.S. Multinational Corporations. *Journal of International Business Studies*. 11(2): 23 – 29.
- Eccles, Robert G. 1986. *The Transfer Pricing Problem. A Theory for Practice*. 2. painos. Massachusetts: Lexington Books.
- Elliott, Jamie & Emmanuel, Clive R. 2000. International Transfer Pricing: Searching for Patterns. *European Management Journal*, Vol 18, No 2: 216 – 222.
- Emmanuel, Clive R. & Mehafdi, Messaoud 1994. *Transfer Pricing*. London: Academic Press.
- Ernst & Young 2003. *Transfer Pricing 2003 Global Survey*. EYGM Limited.
- Eskola, Antti 1975. *Sosiologian tutkimusmenetelmät II*. Porvoo: WSOY.
- Heikkilä, Tarja 2005. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Jyrinki, Erkki 1976. *Kysely ja haastattelu tutkimuksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnunen, Juha, Leppiniemi, Jarmo, Martikainen, Teppo & Virtanen, Kalervo 2000. *Yrityksen taloushallinnon perusteet*. Keuruu: KY-Palvelu Oy.
- Karjalainen, Jukka & Raunio, Merja 2007. *Siirtohinnoittelu*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Krichenbauer, Hanna 2006. *Kansainvälisen konsernin markkinaehtoinen siirtohinnoittelu - menetelmän valinta ja dokumentaatio. Case-tutkimus*. Tampereen yliopisto. Laskentatoimi. Pro gradu –tutkielma.

- Laitinen, Erkki 1990. *Tehokkuutta hinnoitteluun*. Jyväskylä: Weilin+Göös.
- Lukka, Kari 1991. Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. *Liiketalouden aikakauskirja* 1991 No 2: 161 - 186.
- Mehtonen, Pekka 2001. *Suomen tekemät tuloverosopimukset ja OECD:n mallisopimus*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Mehtonen, Pekka 2005. *Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Myrsky, Matti & Linnakangas, Esko 2007. *Verotusmenettely ja muutoksenhaku*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Neilimo, Kari & Näsi, Juha 1980. *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede. Tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampereen yliopisto: Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2: Tutkielmia ja raportteja 12.
- OECD 1994. *Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations*. Discussion draft of part 1. Paris.
- OECD 1995. *Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Administrations*. Tax Committee on Fiscal Affairs. Paris.
- OECD 1997. *Siirtohinnoitteluperiaatteet monikansallisia yrityksiä ja verohallintoja varten*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- OECD 1998. *OECD Model Tax Convention on Income and on Capital*. Paris.
- Raunio, Merja 2005. Konsernin sisäinen siirtohinnoittelu. *Talouden ja rahoituksen johtaminen*. Johtamisen käsikirjat -sarja, Kauppalehti.
- Riistama, Veijo & Jyrkkiö, Esa 1994. *Operatiivinen laskentatoimi*. Uudistettu laitos, 13. painos. Jyväskylä: Weilin+Göös.
- Roman, Satu, Horsma, Johanna & Pokkinen, Maarit 2006. Hallituksen esitys uusiksi siirtohinnoittelusäännöksiksi on annettu. *PwC Tax Bulletin* 2/2006: 5 - 7.
- Saastamoinen, Jukka 2008. Kun kurssi irtosi tuloksesta. *Kauppalehti Optio* 24.4.2008, 26 – 40.
- Simons, Robert 2000. *Performance Measurement & Control Systems for Implementing Strategy*. New Jersey: Harvard Business School.
- Tang, Robert Y. W. 1979. *Transfer Pricing Practices in the United States and Japan*. New York: Praeger.
- Tang, Robert Y. W. 1992. Transfer Pricing in the 1990's. *Management Accounting*. February 1992: 24.

Vancil, Richard F. 1978. *Decentralization: Managerial Ambiguity by Design*. Dow Jones-Irwin.

Vehmanen, Petri & Koskinen, Kai 1997. *Tehokas kustannushallinta*. Porvoo: WSOY.

Wu, F. & Sharp, D. 1979. An empirical Study of Transfer Pricing Practices. *The International Journal of Accounting*. 14 (Spring): 71 – 99.

Muut lähteet

Ernst & Young 2005. 2005-2006 Global Transfer Pricing Surveys. Global Transfer Pricing Trends, Practices and Analysis, November 2005.

<[http://www.ey.com/global/download.nsf/Finland/TP_Survey_2005_2006/\\$file/ERNST%20&%20YOUNG%20GLOBAL%20TRANSFER%20PRICING%20SURVEY.pdf](http://www.ey.com/global/download.nsf/Finland/TP_Survey_2005_2006/$file/ERNST%20&%20YOUNG%20GLOBAL%20TRANSFER%20PRICING%20SURVEY.pdf)> 10.4.2007

Euroopan komission tiedonanto KOM 2005/543 lopullinen

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fin/com/2005/com2005_0543fi01.pdf>

Euroopan komission suositus 2003/361/EY

<<http://europa.eu/scadplus/leg/fin/lvb/n26026.htm>> 12.7.2007.

Euroopan Unionin jäsenvaltioiden välinen yleissopimus kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta etuyhteydessä keskenään olevien yritysten tulosoikaisun yhteydessä (arbitraatiosopimus) SopS 61/1999

<<http://www.edilex.fi/saadokset/valtiosopimukset/19990061>> 10.4.2007.

Hallituksen esitys HE 107/2006 vp

<<http://www.finlex.fi/fin/esitykset/he/2006/20060107.pdf>> 10.4.2007.

Helsingin Sanomat 2008. Helsingin Pörssi, osakkeet. *Helsingin Sanomat*. 25.4.2008: B8.

KILA:n yleisohje 21.11.2006 tuloslaskelman ja taseen esittämisestä

<[http://ktm.elinar.fi/ktm/fin/kirjanpi.nsf/0/FF99DD42509C1481C225723A00555B47/\\$FILE/TP-YLEIS2006.doc](http://ktm.elinar.fi/ktm/fin/kirjanpi.nsf/0/FF99DD42509C1481C225723A00555B47/$FILE/TP-YLEIS2006.doc)> 10.4.2007.

Laki elinkeinotulon verottamisesta 360/1968

<<http://www.finlex.fi/fin/laki/ajantasa/1968/19680360>> 10.4.2007.

Laki rajoitetusti verovelvollisen tulon verottamisesta 627/1978

<<http://www.finlex.fi/fin/laki/ajantasa/1978/19780627>> 10.4.2007.

Laki verotusmenettelystä 1558/1995

<<http://www.finlex.fi/fin/laki/alkup/1995/19951558>> 10.4.2007.

Laki verotusmenettelystä 1041/2006

<<http://www.finlex.fi/fin/laki/alkup/2006/20061041>> 10.4.2007.

Tampereen yliopiston ATK-palvelut: E-lomake

<<https://intrawww.uta.fi/yksikot/tkk/www-palvelut/elomake.html>> 9.5.2008.

Tampereen yliopiston Menetelmävaranto-sivusto

<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/paattely/paattely.html>> 24.5.2008.

Tilastokeskus: Yritysrekisterin vuositilasto

<http://.stat.fi/til/syr/2006/syr_2006_2007-11-29_tie_001.html> 7.5.2008.

Tonnistoverolaki 476/2002

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020476>> 10.4.2007.

LIITE 1: Helsingin Pörssissä noteeratut julkiset osakeyhtiöt 24.4.2008

Energia

Neste Oil Oyj

Perusteollisuus

Ahlström Oyj

Exel Oyj

Huhtamäki Oyj

Kemira Oyj

M-real Oyj

Nordic Aluminum Oyj

Outokumpu Oyj

Rautaruukki Oyj

Stora Enso Oyj

Stromsdal Oyj

UPM-Kymmene Oyj

Kulutustavarat ja -palvelut

Alma Media Oyj

Amer Sports Oyj

Birka Line Abp

Evia Oyj

Fiskars Oyj

Honkarakenne Oyj

Ilkka-Yhtymä Oyj

Keskisuomalainen Oyj

Marimekko Oyj

Nokian Renkaat Oyj

Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oyj

Rapala VMC Oyj

SanomaWSOY Oyj

Stockmann Oyj

Talentum Oyj

Tiimari Oyj

Viking Line Abp

Wulff-Yhtiöt Oyj (ent. Belton-Yhtiöt Oyj)

Päivittäistavarat

Atria Group Oyj

HKScan Oyj

Kesko Oyj

Lännen Tehtaat Oyj

Olvi Oyj

Raisio Oyj

Suomen Yhtymä Oyj

Terveydenhuolto

Biohit Oyj

Biotie Therapies Oyj

Oral Hammaslääkärit Oyj

Oriola-KD Oyj

Orion Oyj

Suomen Terveystalo Oyj

Informaatioteknologia

Affecto Oyj

Aldata Solution Oyj

Aspocomp Group Oyj

Basware Oyj

Cencorp Oyj

Comptel Oyj

Digia Oyj

Elcoteq SE

Elektrobit Oyj

F-Secure Oyj

GeoSentric Oyj

Incap Oyj

Ixonos Oyj

Nokia Oyj

Okmetic Oyj

Proha Oyj

QPR Software Oyj

Salcomp Oyj

Scanfil Oyj

Solteq Oyj

SSH Communications Security Oyj

Stonesoft Oyj

Tecnomen Oyj

Tekla Oyj

Teleste Oyj

TietoEnator Oyj

Vaisala Oyj

Westend ICT Oyj (ent. TJ-Group Oyj)

Yleiselektronikka Oyj

Tietoliikennepalvelut

Elisa Communications Oyj

TeliaSonera Finland Oyj

Rahoitus

Amanda Capital Oyj

CapMan Oyj

Citycon Oyj

Interavanti Oyj

Julius Tallberg Oyj

Neomarkka Oyj

Nordea Pankki Suomi Oyj

Norvestia Oyj

OMX Oyj

Panostaja Oyj

Pohjola Pankki Oyj

Sampo Oyj

Sponda Oyj

SSK Suomen Säästäjien Kiinteistöt Oyj

Technopolis Oyj

Ålandsbanken Oyj

Teollisuustuotteet ja -palvelut

Aspo Oyj
Cargotec Oyj
Cramo Oyj
Componenta Oyj
Done Solutions Oyj
Efore Oyj
Elecster Oyj
Etteplan Oyj
Finnair Oyj
Finnlines Oyj
Glaston Oyj
Kesla Oyj
KONE Oyj
Konecranes Oyj
Larox Oyj
Lassila & Tikanoja Oyj
Lemminkäinen Oyj
Martela Oyj
Metso Oyj
Nurminen Logistics Oyj
OutoTech Oyj
PKC Group Oyj
Ponsse Oyj
Pöyry Oyj
Ramirent Oyj
Raute Oyj
Rocla Oyj
Ruukki Group Oyj
SRV Group Oyj
Takoma Oyj
Tamfelt Oyj
Trainers' House Oyj
Tulikivi Oyj
Turkistuottajat Oyj
Turvatiimi Oyj
Uponor Oyj
Vaahto Group Oyj
Vacon Oyj
Wärtsilä Oyj
YIT Oyj

Yhdyskuntapalvelut

Fortum Oyj

LIITE 2a: Kyselylomakkeen saatekirje (versio A)

Maria Puisto/FI/ABAS/PwC

06.05.2008 15:17

To

cc

Subject Pro gradu -tutkimus siirtohinnoittelusta

Hei!

Pyytäisin apuanne siirtohinnoittelua koskevassa Pro gradu -tutkimuksessa. Olen valmistumassa kauppatieteiden maisteriksi Tampereen yliopistosta ja toiminut tilintarkastajana PricewaterhouseCoopersin Tampereen toimistolla kolme vuotta. Yhteystietonne sain X:ltä (Y Oy), joka arveli, että osaisitte auttaa tai ainakin välittää viestin oikealle henkilölle organisaatiossanne.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus suomalaisissa konserneissa lisääntynyt tai lisääntymässä lähitulevaisuudessa ja mitkä ovat mahdollisen muutoksen syyt. Työ toteutetaan kyselytutkimuksena, jonka kohderyhmänä ovat kaikki Helsingin Pörssin päälistan yritykset lukuun ottamatta rahoitussektorin toimijoita. Antamianne vastauksia käsitellään nimettöminä ja ehdottoman luottamuksellisina.

Linkki kyselytutkimukseen: <https://elomake.uta.fi/lomakkeet/3468/lomake.html>

Kyselyyn vastaaminen kestää noin 10 minuuttia. Pyydän täyttämään vastauslomakkeen 9.5.2008 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Maria Puisto

Maria Puisto
PricewaterhouseCoopers Oy
Hämeenkatu 26 A
33200 Tampere
mobile: +358 xx xxx xxxx
office: +358 3 3138 8000
fax. +358 3 3138 8050

LIITE 2b: Kyselylomakkeen saatekirje (versio B)

Maria Puisto/FI/ABAS/PwC

06.05.2008 15:17

To

cc

Subject Pro gradu -tutkimus siirtohinnoittelusta

Hei!

Pyytäisin apuanne siirtohinnoittelua koskevassa Pro gradu -tutkimuksessa. Olen valmistumassa kauppatieteiden maisteriksi Tampereen yliopistosta ja toiminut tilintarkastajana PricewaterhouseCoopersin Tampereen toimistolla kolme vuotta. Opintoihin liittyvä tutkielmani koskee vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelua ja toivoin, että voisitte vastata oheiseen kyselyyn tai välittää viestin oikealle henkilölle organisaatiossanne.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus suomalaisissa konserneissa lisääntynyt tai lisääntymässä lähitulevaisuudessa ja mitkä ovat mahdollisen muutoksen syyt. Työ toteutetaan kyselytutkimuksena, jonka kohderyhmänä ovat kaikki Helsingin Pörssin päälistan yritykset lukuun ottamatta rahoitussektorin toimijoita. Antamianne vastauksia käsitellään nimettöminä ja ehdottoman luottamuksellisina.

Linkki kyselytutkimukseen: <https://elomake.uta.fi/lomakkeet/3468/lomake.html>

Kyselyyn vastaaminen kestää noin 10 minuuttia. Pyydän täyttämään vastauslomakkeen 9.5.2008 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Maria Puisto

Maria Puisto
PricewaterhouseCoopers Oy
Hämeenkatu 26 A
33200 Tampere
mobile: +358 xx xxx xxxx
office: +358 3 3138 8000
fax. +358 3 3138 8050

LIITE 3: Kyselylomake

Konsernin toimialatiedot (kyselyn 1. sivu)

- 1) Mihin seuraavista luokista konsernin päätoimiala kuuluu?
 - 1 Teollisuus
 - 2 Kauppa
 - 3 Palvelut
 - 4 Rahoitus / vakuutus

- 2) Myytävien tuotteiden osalta konserniyhtiöissä harjoitetaan
 - 1 Valmistustoimintaa tai jatkojalostusta
 - 2 Konsernin sisäistä jälleenmyyntiä
 - 3 Sekä valmistustoimintaa / jatkojalostusta että konsernin sisäistä jälleenmyyntiä

- 3) Tutkimus kohdistuu vaihto-omaisuushyödykkeiden siirtohinnoitteluun.
Konsernin sisäisten transaktioiden kohteena oleva vaihto-omaisuus on:
 - 1 Raaka-aineita
 - 2 Puolivalmisteita
 - 3 Valmiita tuotteita

Konsernin viimeksi päättyneen tilikauden konsernitilinpäätöksen mukaan
(kyselyn 2. sivu)

4) Konsernin palveluksessa oli henkilöstöä tilikaudella keskimäärin

- 1 alle 250
- 2 250-500
- 3 500-1.000
- 4 1.000 - 10.000
- 5 yli 10.000

5) Konsernin liikevaihto oli

- 1 alle 10 milj. euroa
- 2 10-50 milj. euroa
- 3 50-100 milj. eur
- 4 100-500 milj. eur
- 5 yli 500 milj. eur

6) Konsernitaseen loppusumma oli

- 1 alle 10 milj. euroa
- 2 10-43 milj. euroa
- 3 43-100 milj. eur
- 4 100-500 milj. eur
- 5 yli 500 milj. eur

7) Konserniin kuuluvia yhtiöitä sijaitsee

- 1 Vain Suomessa
- 2 Vain Suomen ulkopuolella
- 3 Sekä Suomessa että ulkomailla

8) Koskeeko VML 14 a-b §:n mukainen siirtohinnoittelun dokumentointivelvollisuus edustamaanne konserniin kuuluvia yhtiöitä? (Lainkohdan sisältöä kuvattu ja selvennetty ohjeessa.)

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 0 En tiedä

Vastaaaja koskevat tiedot
(kyselyn 3. sivu)

9) Asemanne organisaatiossa

- 1 Talousjohtaja tai taluspäällikkö
- 2 Controller
- 3 Assistant controller
- 4 Pääkirjanpitäjä
- 5 Muu, mikä? _____

10) Oletteko edustamanne konsernin palveluksessa ollessanne osallistuneet kuluneen 3 vuoden aikana yhteen tai useampaan seuraavista:

- 1 Olen osallistunut konsernin siirtohinnoittelustrategian laatimiseen.
- 2 Olen osallistunut konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnitteluun / toteutukseen.
- 3 Olen osallistunut alakonsernin tai yksittäisen toimialan siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnitteluun.
- 4 Olen osallistunut alakonsernin tai yksittäisen toimialan siirtohinnoittelukäytäntöjen toteutukseen.
- 5 Olen osallistunut yksittäisen konserniyhtiön siirtohinnoittelukäytäntöjen suunnitteluun.
- 6 Olen osallistunut yksittäisen konserniyhtiön siirtohinnoittelukäytäntöjen toteutukseen.
- 7 Olen osallistunut konsernin siirtohinnoitteluprojektiin muulla tavoin.
- 8 En ole osallistunut konsernin siirtohinnoitteluprojekteihin.

11) Oletteko konsernin

- 1 emoyhtiön
- 2 tytäryhtiön
palveluksessa.

Konsernissa sovellettavat siirtohinnoittelumenetelmät
(kyselyn 4. sivu)

- 12) **Sovelletaanko konsernissa tilikaudella 2008 vaihto-omaisuuden siirtohintojen määrittelyyn OECD:n Siirtohinnoitteluohjeissa mainittuja siirtohinnoittelumenetelmiä?**
(Kysymystä selvennetty ohjeessa.)

- 1 Kyllä
- 2 Osittain
- 3 Ei
- 0 En osaa sanoa

- 13) **Mitä OECD:n Siirtohinnoitteluohjeen siirtohinnoittelumenetelmää tai -menetelmiä konsernissa sovelletaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun?**

- 1 Markkinahintavertailumenetelmä (Comparable uncontrolled price -method)
- 2 Jälleenmyyntihintamenetelmä (Resale price -method)
- 3 Kustannusvoittolisämenetelmä (Cost plus -method)
- 4 Voitonjakamisen menetelmä (Profit split -method)
- 5 Liiketoimintomarginaalimenetelmä (Transactional net margin -method)
- 0 Ei mitään edellä mainituista

- 14) **Mikäli konsernissa sovelletaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun jotakin yllä mainituista siirtohinnoittelumenetelmistä, onko suoritettu konsernin sisäisten ja riippumattomien osapuolten välinen liiketoimien vertailukelpoisuuden arviointi?**
(Vertailukelpoisuuden arvioinnin käsitettä selvennetty ohjeessa.)

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 0 En osaa sanoa
- 3 Ei sovelleta OECD:n menetelmiä

- 15) **Mikäli liiketoimien vertailukelpoisuutta on analysoitu, mitkä seuraavista tekijöistä on otettu huomioon vertailukelpoisuutta määriteltäessä?**
(Vertailukelpoisuuden arvioinnin käsitettä selvennetty ohjeessa.)

- 1 Siirretyn omaisuuden tai palvelun luonne ja ominaisuudet
- 2 Osapuolten suorittamat toiminnot (ottaen huomioon käytetty omaisuus ja otetut riskit)
- 3 Sopimusehdot
- 4 Taloudelliset olosuhteet (että markkinat, joilla riippumattomat ja etupiiriyritykset toimivat, ovat vertailukelpoisia eli niiden välisillä eroilla ei ole olennaista vaikutusta hintaan)
- 5 Osapuolten noudattamat liiketoimintastrategiat (erilaisten liiketoimintastrategioiden, kuten markkinaosuuden kasvattamisen, vaikutukset liiketoimen kohteen markkinahintaan)

16) Mikäli konsernissa sovelletaan vaihto-omaisuuden siirtohinnoitteluun jotakin OECD:n suosittelemaa siirtohinnoittelumenetelmää, niin mistä on kerätty informaatiota vertailukelpoisten liiketoimien ehdoista?

- 1 Konsernin sisäisen ja ulkopuolisen yrityksen välisistä vertailukelpoisista liiketoimista.
- 2 Konsernin ulkopuolisten yritysten välisistä vertailukelpoisista liiketoimista.
- 3 Julkisilta markkinoilta (esim. raaka-ainepörssistä).
- 4 Informaatiota vertailukelpoisten liiketoimien ehdoista ei ole kerätty.
- 0 Ei sovelleta OECD:n menetelmiä

17) Mikäli konsernissa sovelletaan muita kuin OECD:n Siirtohinnoitteluohjeen siirtohinnoittelumenetelmiä, niin mitä nämä menetelmät ovat?

18) Mikäli konsernissa on käytössä muita kuin OECD:n Siirtohinnoitteluohjeen siirtohinnoittelumenetelmiä, niin miten on varmistettu, että käytetyt menetelmät täyttävät VML:n markkinaehtoisuuden vaatimukset? (Markkinaehtoisuuden käsitettä selvennetty ohjeessa.)

- 1 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus on varmistettu ulkopuolisen asiantuntijan toimesta.
- 2 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus on varmistettu testaamalla siirtohinnot OECD:n siirtohinnoittelumenetelmien avulla.
- 3 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus on varmistettu muilla keinoin. Miten?

- 4 Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta ei ole testattu.

Siirtohinnoittelun muutokset konsernissa

(kyselyn 5. sivu)

19) Onko konsernin siirtohinnoittelustrategiassa tapahtunut muutoksia viimeisen kahden vuoden aikana?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 0 En osaa sanoa

20) Jos muutoksia on tehty, mikä tai mitkä syyt aiheuttivat muutostarpeen?

21) Aiotaanko konsernin siirtohinnoittelustrategiaan tehdä muutoksia kuluvan tai seuraavan tilikauden aikana?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 0 En osaa sanoa

22) Jos muutoksia aiotaan tehdä, mikä tai mitkä syyt aiheuttivat muutostarpeen?

23) Onko konserniyritysten siirtohinnoittelukäytännöissä tapahtunut muutoksia viimeisen kahden vuoden aikana?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 0 En osaa sanoa

24) Jos muutoksia on tehty, niin mikä tai mitkä ovat ne syyt, jotka aiheuttivat muutostarpeen?

- 1 Konserniohjeistus
- 2 Verotarkastuksen seurauksena siirtohinnoittelua jouduttiin muuttamaan
- 3 Konsernin yleisten laskentaperiaatteiden muutokset
- 4 Verotettavan tuloksen ohjaaminen tietylle yhtiölle
- 5 Siirtohinnoittelulainsäädännön muutos
- 6 Toiminnanohjausjärjestelmään tehtyjen muutosten vuoksi myös siirtohinnoittelukäytännöt muuttuivat
- 7 Siirtohinnoittelulainsäädännön noudattamatta jättämisen sanktiouhka (siirtohinnoittelu-oikaisu ja veronkorotus)
- 8 Jokin muu syy, mikä? _____

25) Aiotaanko konserniyritysten siirtohinnoittelukäytäntöihin tehdä muutoksia kuluvan tai seuraavan tilikauden aikana?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 0 En osaa sanoa

26) Jos muutoksia aiotaan tehdä, niin mikä tai mitkä ovat ne syyt, jotka aiheuttivat muutostarpeen?

- 1 Konserniohjeistus
- 2 Verotarkastuksen seurauksena siirtohinnoittelua joudutaan muuttamaan
- 3 Konsernin yleisten laskentaperiaatteiden muutokset
- 4 Verotettavan tuloksen ohjaaminen tietyille yhtiölle
- 5 Siirtohinnoittelulainsäädännön muutos
- 6 Toiminnanohjausjärjestelmään tehtävien muutosten vuoksi myös siirtohinnoittelukäytännöt muuttuvat
- 7 Siirtohinnoittelulainsäädännön noudattamatta jättämisen sanktiouhka (siirtohinnoitteluoikaisu ja veronkorotus)
- 8 Muu, mikä? _____

Konsernin siirtohinnoittelun markkinaehtoisuus

(kyselyn 6. sivu)

Alla on esitetty siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta koskevia väittämiä. Pyydän Teitä arvioimaan, miten hyvin väittämät vastaavat käsitystänne edustamanne konsernin näkökulmasta. (Valitkaa mielestänne sopivin vaihtoehto.) (Markkinaehtoisuuden käsitettä selvennetty ohjeessa.)

Täysin eri mieltä	= 1
Jokseenkin eri mieltä	= 2
En osaa sanoa	= 3
Jokseenkin samaa mieltä	= 4
Täysin samaa mieltä	= 5
Kysymys ei sovellu konserniin	= 0

Mielestäni konsernin nykyisiä edeltäneet siirtohinnoittelukäytännöt
27) täyttivät markkinaehtoisuuden vaatimukset. 1 2 3 4 5 0

Mielestäni konsernin nykyiset siirtohinnoittelukäytännöt täyttävät
28) markkinaehtoisuuden vaatimukset. 1 2 3 4 5 0

Mielestäni konsernin suunnitteluasteella olevat
siirtohinnoittelukäytännöt täyttävät markkinaehtoisuuden
29) vaatimukset. 1 2 3 4 5 0

Alla on esitetty siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta koskevia väittämiä. Pyydän Teitä arvioimaan, miten hyvin väittämät vastaavat käsitystänne edustamanne konsernin näkökulmasta. (Valitkaa mielestänne sopivin vaihtoehto.)

Heikentäen merkittävästi	= 1
Jonkin verran heikentävästi	= 2
Ei vaikutusta	= 3
Jonkin verran lisäävästi	= 4
Lisäten merkittävästi	= 5
En osaa sanoa / kysymys ei sovellu	= 0

Mikäli konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjä on muutettu viimeisen
kahden vuoden aikana, miten tämä mielestänne vaikutti vaihto-
30) omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen? 1 2 3 4 5 0

Miten siirtohinnoitteludokumentaation laatimisprosessi on
muovannut edustamanne konsernin siirtohinnoittelukäytäntöjä
31) markkinaehtoisuuden kannalta? 1 2 3 4 5 0

Siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden kannustimet ja esteet
(kyselyn 7. sivu)

32) Valitkaa oheisista vaihtoehdoista kolme, jotka mielestänne parhaiten kannustavat vaihto-omaisuuden markkinaehtoiseen siirtohinnoitteluun:

- 1 Ulkopuoliset paineet (kansalliset tekijät kuten tullit, valuutta- ja hintavalvonta)
- 2 Henkilökohtaiset tulostavoitteenne
- 3 Lainsäädäntö
- 4 Edustamanne organisaation tulostavoitteiden täytyminen
- 5 Siirtohinnoittelulainsäädännön noudattamatta jättämisen sanktiouhka (siirtohinnoitteluoikaisu ja veronkorotus)
- 6 Edustamanne organisaation todellisen suorituskyvyn näkyminen kirjanpidollisessa tuloksessa
- 7 Kaksinkertaisen verotuksen välttäminen
- 8 Kirjanpitonormit
- 9 Verotuksellisten näkökulmien poistuminen taloudellisesta päätöksenteosta
- 10 Jokin muu, mikä? _____

33) Miten yllä valitsemanne kolme siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden kannustinta ovat vaikuttaneet organisaatiossanne vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen?

	Lisäten merkittävästi	Lisäten jonkin verran	Lisäten hieman	Ei vaikutusta	En osaa sanoa
Valinta 1	1	2	3	4	0
Valinta 2	1	2	3	4	0
Valinta 3	1	2	3	4	0

34) Valitkaa oheisista vaihtoehtoista kolme, jotka mielestänne eniten vaikeuttavat vaihto-omaisuuden markkinaehtoista siirtohinnoittelua:

- 1 Ulkopuoliset paineet (kansalliset tekijät kuten tullit, valuutta- ja hintavalvonta)
- 2 Vertailukelpoisuuden määrittely (ei ole löydettävissä vertailukelpoista transaktiota vertailukohteeksi)
- 3 Vertailutietojen saatavuus konsernin ulkopuolelta (vertailutietojen hankkiminen on hankalaa tai mahdotonta)
- 4 Tarvittavan laskentainformaation saatavuus konsernin/oman organisaation sisällä (esim. laskentajärjestelmän tai organisaatorakenteen johdosta)
- 5 Siirtohinnoittelujärjestelmän laatimisen vaikeus
- 6 Käytävissä olevien siirtohinnoittelumenetelmien heikkoudet
- 7 Sisäiset paineet (johdon näkemys tai organisaatiokulttuuri eivät mahdollista objektiivisesti markkinaehtoista siirtohinnoittelua)
- 8 Markkinaehtoisten siirtohintojen määrittämisen aiheuttama kustannusrasite
- 9 Verotus (markkinaehtoisuuden noudattaminen johtaisi konsernin kannalta epäedullisempaan verotukseen)
- 10 Jokin muu, mikä? _____

35) Miten yllä valitsemanne kolme siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden estettä ovat vaikuttaneet organisaatiossanne vaihto-omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuteen?

	Heikentäen merkittävästi	Heikentäen jonkin verran	Heikentäen hieman	Ei vaikutusta	En osaa sanoa
Valinta 1	1	2	3	4	0
Valinta 2	1	2	3	4	0
Valinta 3	1	2	3	4	0